Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯେ

ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗଟୀକା

୧। ଖନ୍ଧସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ନକୁଲପିତୁୱଗ୍ଗୋ

୧। ନକୁଲପିତୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧। ଭଗ୍ଗା ନାମ ଜାନପଦିନୋ ରାଜକୁମାରା। ତେସଂ ନିୱାସୋ ଏକୋପି ଜନପଦୋ ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ‘‘ଭଗ୍ଗା’’ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଂନାମକେ ଜନପଦେ’’ତି, ଏୱଂ ବହୁୱଚନୱସେନ ଲଦ୍ଧନାମେ’’ତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିଂ ୱନସଣ୍ଡେତି ଯୋ ପନ ୱନସଣ୍ଡୋ ପୁବ୍ବେ ମିଗାନଂ ଅଭଯତ୍ଥାଯ ଦିନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂ ୱନସଣ୍ଡେ। ଯସ୍ମା ସୋ ଗହପତି ତସ୍ମିଂ ନଗରେ ‘‘ନକୁଲପିତା’’ତି ପୁତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ପଞ୍ଞାଯିତ୍ଥ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନକୁଲପିତା’’ତି ନକୁଲସ୍ସ ନାମ ଦାରକସ୍ସ ପିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭରିଯାପିସ୍ସ ‘‘ନକୁଲମାତା’’ତି ପଞ୍ଞାଯିତ୍ଥ।

ଜରାଜିଣ୍ଣୋତି ଜରାୱସେନ ଜିଣ୍ଣୋ, ନ ବ୍ୟାଧିଆଦୀନଂ ୱସେନ ଜିଣ୍ଣୋ। ୱଯୋୱୁଦ୍ଧୋତି ଜିଣ୍ଣତ୍ତା ଏୱ ୱଯୋୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତିଯା ୱୁଦ୍ଧୋ, ନ ସୀଲାଦିୱୁଦ୍ଧିଯା। ଜାତିଯା ମହନ୍ତତାଯ ଚିରରତ୍ତତାଯ ଜାତିମହଲ୍ଲକୋ। ତିଯଦ୍ଧଗତୋତି ପଠମୋ ମଜ୍ଝିମୋ ପଚ୍ଛିମୋତି ତଯୋ ଅଦ୍ଧେ ଗତୋ। ତତ୍ଥ ପଠମଂ ଦୁତିଯଞ୍ଚ ଅତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ପଚ୍ଛିମଂ ଉପଗତତ୍ତା ୱଯୋଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ। ଆତୁରକାଯୋତି ଦୁକ୍ଖୱେଦନାପତ୍ତିସତାଯ ଅନସ୍ସାଦକାଯୋ। ଗେଲଞ୍ଞଂ ପନ ଦୁକ୍ଖଗତିକନ୍ତି ‘‘ଗିଲାନକାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୧୯୦ ଆଦଯୋ) ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ଦୁକ୍ଖଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତତ୍ତା ବ୍ୟାଧି ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ନିଚ୍ଚପଗ୍ଘରଣଟ୍ଠେନାତି ସବ୍ବଦା ଅସୁଚିପଗ୍ଘରଣଭାୱେନ। ସୋ ପନସ୍ସ ଆତୁରଭାୱେନାତି ଆହ – ‘‘ଆତୁରଂଯେୱ ନାମା’’ତି। ୱିସେସେନାତି ଅଧିକଭାୱେନ। ଆତୁରତୀତି ଆତୁରୋ। ସଙ୍ଗାମପ୍ପତ୍ତୋ ସନ୍ତତ୍ତକାଯୋ। ଜରାଯ ଆତୁରତା ଜରାତୁରତା। କୁସଲପକ୍ଖୱଡ୍ଢନେନ ମନୋ ଭାୱେନ୍ତୀତି ମନୋଭାୱନୀଯା। ମନସା ୱା ଭାୱନୀଯା ସମ୍ଭାୱନୀଯାତି ମନୋଭାୱନୀଯା। ଅନୁସାସତୂତି ଅନୁ ଅନୁ ସାସତୂତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋତି ଆହ – ‘‘ପୁନପ୍ପୁନଂ ସାସତୂ’’ତି। ଅପରାପରଂ ପୱତ୍ତିତଂ ହିତୱଚନଂ। ଅନୋତିଣ୍ଣେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଯୋ ଏୱଂ କରୋତି, ତସ୍ସ ଅଯଂ ଗୁଣୋ ଦୋସୋତି ୱଚନଂ। ତନ୍ତିୱସେନାତି ତନ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ଅଯଂ ଅନୁସାସନୀ ନାମ। ପୱେଣୀତି ତନ୍ତିଯା ଏୱ ୱେୱଚନଂ।

ଅଣ୍ଡଂ ୱିଯ ଭୂତୋତି ଅଧିକୋପମା କାଯସ୍ସ ଅଣ୍ଡକୋସତୋ ଅବଲଦୁବ୍ବଲଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ଅଣ୍ଡଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ବାଲୋଯେୱ ତାଦିସତ୍ତଭାୱସମଙ୍ଗୀ ମୁହୁତ୍ତମ୍ପି ଆରୋଗ୍ୟଂ ପଟିଜାନନ୍ତୋ।

ୱିପ୍ପସନ୍ନାନୀତି ପକତିମାକାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱିସେସେନ ପସନ୍ନାନି। ତେନାହ – ‘‘ସୁଟ୍ଠୁ ପସନ୍ନାନୀ’’ତି। ପସନ୍ନଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠିତରୂପସମ୍ପଦାହି ତାହି ତସ୍ସ ମୁଖୱଣ୍ଣସ୍ସ ପାରିସୁଦ୍ଧୀତି ଆହ – ‘‘ପରିସୁଦ୍ଧୋତି ନିଦ୍ଦୋସୋ’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ନିରୁପକ୍କିଲେସତାଯା’’ତିଆଦି। ଏତେନେୱସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପସନ୍ନତାକାରଣମ୍ପି ସଂୱଣ୍ଣିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ମୁଖୱଣ୍ଣୋ। ନଯଗ୍ଗାହପଞ୍ଞା କିରେସାତି ଇଦଂ ଅନାୱଜ୍ଜନୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯାହ।

ଯଂ ନେୱ ପୁତ୍ତସ୍ସାତିଆଦି ‘‘ୱଦତୁ ନୋ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା ଯଥା ମଯଂ ପରଲୋକେପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମାଗଚ୍ଛେଯ୍ୟାମା’’ତି ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତମେୱ। ମଧୁରଧମ୍ମଦେସନାଯେୱ ସଣ୍ଠୁ ସମ୍ମୁଖା ପଟିଲଦ୍ଧା, ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପେମଗାରୱଗହିତତ୍ତା ‘‘ଅମତାଭିସେକୋ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇଦଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ। ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି ମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଅନଯେତି ଅୱଡ୍ଢିଯଂ, ଅନତ୍ଥେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନଯେ ୱା ଅନୁପାଯେ। ନ ଇରିଯନତୋ ଅୱତ୍ତନତୋ। ଅଯେତି ୱଡ୍ଢିଯଂ ଅତ୍ଥେ ଉପାଯେ ଚ। ଅରଣୀଯତୋତି ପଯିରୁପାସିତବ୍ବତୋ। ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା ପୁରିମେସୁ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ , ପଚ୍ଛିମେ ପନ ସଦ୍ଦସତ୍ଥୱସେନପି। ଯଦିପି ଅରିଯସଦ୍ଦୋ ‘‘ଯେ ହି ୱୋ ଅରିଯା ପରିସୁଦ୍ଧକାଯକମ୍ମନ୍ତା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୫) ୱିସୁଦ୍ଧାସଯପଯୋଗେସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁପି ୱତ୍ତତି, ଇଧ ପନ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ସଦେବକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଉତ୍ତରଭାୱେନ ଚ ଅରିଯଭାୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି

ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ – ‘‘ବୁଦ୍ଧା ଚା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ତଥାଗତସାଵକା ଚ ସପ୍ପୁରିସାତି ଇଦଂ ‘‘ଅରିଯା ସପ୍ପୁରିସା’’ତି ଇଧ ଵୁତ୍ତପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ଅସଙ୍କରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଅରିଯସପ୍ପୁରିସଭାଵା ଅଭିନ୍ନସଭାଵା, ତସ୍ମା ‘‘ସବ୍ବେଵ ଵା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ଏତ୍ତାଵତା ହି ବୁଦ୍ଧସାଵକୋ ଵୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ହି ଏକନ୍ତେନ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ପରତୋ ଘୋସମନ୍ତରେନ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ଵିସେସତୋ ଚସ୍ସ ଭଗଵାଵ ‘‘କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ମମଞ୍ହି, ଆନନ୍ଦ, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତଂ ଆଗମ୍ମ ଜାତିଧମ୍ମା ସତ୍ତା ଜାତିଯା ପରିମୁଚ୍ଚନ୍ତୀ’’ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୧।୧୨୯; ୫।୨)। ସୋ ଏଵ ଚ ଅଵେଚ୍ଚପସାଦାଧିଗମେନ ଦଳ୍ହଭତ୍ତି ନାମ। ଵୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ‘‘ଯଂ ମଯା ସାଵକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ତଂ ମମ ସାଵକା ଜୀଵିତହେତୁପି ନାତିକ୍କମନ୍ତୀ’’ତି (ଉଦା। ୪୫; ଚୂଳଵ। ୩୮୫)। କତଞ୍ଞୁତାଦୀହି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧାତି ଏତ୍ଥ କତଂ ଜାନାତୀତି କତଞ୍ଞୂ। କତଂ ଵିଦିତଂ ପାକଟଂ କରୋତୀତି କତଵେଦୀ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ହି ଅନେକେସୁପି କପ୍ପସତସହସ୍ସେସୁ କତଂ ଉପକାରଂ ଜାନନ୍ତି, କତଞ୍ଚ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତି ସତିଜନନଆମିସପଟିଗ୍ଗହଣାଦିନା। ତଥା ସଂସାରଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖିତସ୍ସ ସକ୍କଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତି କିଚ୍ଚଂ, ଯଂ ଅତ୍ତନା କାତୁଂ ସକ୍କା। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ପନ କପ୍ପାନଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ଯସହସ୍ସେସୁପି କତଂ ଉପକାରଂ ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ଉପନିସ୍ସଯଞ୍ଚ ଜାନନ୍ତି, ପାକଟଞ୍ଚ କରୋନ୍ତି। ସୀହୋ ଵିଯ ଚ ଏଵଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସକ୍କଚ୍ଚମେଵ ଧମ୍ମଦେସନଂ କରୋନ୍ତେନ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତି। ଯାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ଅରିଯା ଦିଟ୍ଠା ନାମ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ସା ଅପ୍ପଟିପଜ୍ଜନଂ, ତତ୍ଥ ଚ ଆଦରାଭାଵୋ ଅରିଯାନଂ ଅଦସ୍ସନସୀଲତା, ନ ଚ ଦସ୍ସନେ ସାଧୁକାରିତାତି ଵେଦିତବ୍ବା। ଚକ୍ଖୁନା ଅଦସ୍ସାଵୀତି ଏତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁ ନାମ ନ ମଂସଚକ୍ଖୁ ଏଵ, ଅଥ ଖୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପୀତି ଆହ ‘‘ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଵା’’ତି। ଅରିଯଭାଵୋତି ଯେହି ଯୋଗତୋ ‘‘ଅରିଯା’’ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତେ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ତତ୍ରାତି ଞାଣଦସ୍ସନସ୍ସେଵ ଦସ୍ସନଭାଵେ। ଵତ୍ଥୂତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥଞାପନକାରଣଂ। ଏଵଂ ଵୁତ୍ତେପୀତି ଏଵଂ ଅଞ୍ଞାପଦେସେନ ଅତ୍ତୁପନାଯିକଂ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତେପି। ଧମ୍ମନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ଵା। ଅରିଯକରଧମ୍ମା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦଯୋ, ଵିପସ୍ସିଯମାନା ଵା ଅନିଚ୍ଚାଦଯୋ, ଚତ୍ତାରି ଵା ଅରିଯସଚ୍ଚାନି।

ଅଵିନୀତୋତି ନ ଵିନୀତୋ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୀନଂ ଵସେନ ନ ସିକ୍ଖିତୋ। ଯେସଂ ସଂଵରଵିନଯାଦୀନଂ ଅଭାଵେନ ଅଯଂ ‘‘ଅଵିନୀତୋ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି, ତେ ତାଵ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଦୁଵିଧୋ ଵିନଯୋ ନାମା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୀଲସଂଵରୋତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂଵରୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ, ସୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ କାଯିକଵାଚସିକୋ ଅଵୀତିକ୍କମୋ। ସତିସଂଵରୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାରକ୍ଖା, ସା ଚ ତଥାପଵତ୍ତା ସତିଯେଵ। ଞାଣସଂଵରୋତି ‘‘ସୋତାନଂ ସଂଵରଂ ବ୍ରୂମୀ’’ତି (ସୁ। ନି। ୧୦୪୧) ଵତ୍ଵା ‘‘ପଞ୍ଞାଯେତେ ପିଧୀଯରେ’’ତି (ସୁ। ନି। ୧୦୪୧) ଵଚନତୋ ସୋତସଙ୍ଖାତାନଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତଅଵିଜ୍ଜାଅଵସିଟ୍ଠକିଲେସାନଂ ସଂଵରୋ ପିଦହନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦଞାଣନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଖନ୍ତିସଂଵରୋତି ଅଧିଵାସନା, ସା ଚ ତଥାପଵତ୍ତା ଖନ୍ଧା, ଅଦୋସୋ ଵା, ‘‘ପଞ୍ଞା’’ତି କେଚି ଵଦନ୍ତି। ଵୀରିଯସଂଵରୋ କାମଵିତକ୍କାଦୀନଂ ଵିନୋଦନଵସେନ ପଵତ୍ତଂ ଵୀରିଯମେଵ। ତେନ ତେନ ଅଙ୍ଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଙ୍ଗସ୍ସ ପହାନଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ। ଵିକ୍ଖମ୍ଭନଵସେନ ପହାନଂ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେଵ ନଯୋ।

ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂଵରେନାତିଆଦି ସୀଲସଂଵରାଦୀନଂ ଵିଵରଣଂ। ତତ୍ଥ ସମୁପେତୋତି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ। ତେନ ‘‘ଉପଗତୋ’’ତିଆଦିନା ଵିଭଙ୍ଗେ (ଵିଭ। ୫୧୧) ଆଗତଂ ସଂଵରଵିଭଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତି। କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନନ୍ତି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯସଙ୍ଖାତାନଂ କାଯଵଚୀଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ମୁଟ୍ଠସଚ୍ଚସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପମାଦସ୍ସ, ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନଂ ଵା ଅକ୍ଖନ୍ତିଅଞ୍ଞାଣକୋସଜ୍ଜାନଞ୍ଚ। ସଂଵରଣତୋତି ପିଦହନତୋ, ଵିନଯନତୋତି କାଯଵାଚାଚିତ୍ତାନଂ ଵିରୂପପଵତ୍ତିଯା ଵିନଯନତୋ, କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ଵା ଅପନଯନତୋ, କାଯାଦୀନଂ ଵା ଜିମ୍ହପଵତ୍ତିଂ ଵିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ଉଜୁକନଯନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯସମଵାଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାନଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ତଥା ତଥା ଅନୁପ୍ପାଦନମେଵ ସଂଵରଣଂ ଵିନଯନଞ୍ଚ ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଂ ପହାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦାଦୀସୁ ଵିପସ୍ସନାଞାଣେସୂ’’ତି କସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ? ନନୁ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହକଙ୍ଖାଵିତରଣାନି ନ ଵିପସ୍ସନାଞାଣାନି ସମ୍ମସନାକାରେନ ଅପ୍ପଵତ୍ତନତୋ? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଵିପସ୍ସନାଞାଣସ୍ସ ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାଵତୋ ଏଵଂ ଵୁତ୍ତଂ। ନାମରୂପମତ୍ତମିଦଂ, ‘‘ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତା ଵା ଅତ୍ତନିଯଂ ଵା’’ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତଞାଣଂ ନାମରୂପଵଵତ୍ଥାନଂ। ସତି ଵିଜ୍ଜମାନେ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତେ କାଯେ, ସଯଂ ଵା ସତୀ ତସ୍ମିଂ କାଯେ ଦିଟ୍ଠି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି, ସା ଚ ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତା ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ସ ନାମରୂପସ୍ସ କମ୍ମାଵିଜ୍ଜାଦିପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଞାଣଂ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହୋ। ‘‘ନତ୍ଥି ହେତୁ, ନତ୍ଥି ପଚ୍ଚଯୋ ସତ୍ତାନଂ ସଂକିଲେସାଯା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପଵତ୍ତା ଅହେତୁଦିଟ୍ଠି। ‘‘ଇସ୍ସରପୁରିସପଜାପତିପକତିଅଣୁକାଲାଦୀହି ଲୋକୋ ପଵତ୍ତତି ନିଵତ୍ତତି ଚା’’ତି ତଥା ତଥା ପଵତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ଵିସମହେତୁଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ସେଵାତି ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହସ୍ସେଵ। କଙ୍ଖାଵିତରଣେନାତି ଯଥା ଏତରହି ନାମରୂପସ୍ସ କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯତୋ ଉପ୍ପତ୍ତି, ଏଵଂ ଅତୀତେ ଅନାଗତେପୀତି ତୀସୁ କାଲେସୁ ଵିଚିକିଚ୍ଛାପନଯନଞାଣେନ। କଥଂକଥୀଭାଵସ୍ସାତି ‘‘ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହଂ ଅତୀତମଦ୍ଧାନ’’ନ୍ତିଆଦିନଯପଵତ୍ତାଯ (ମ। ନି। ୧।୧୮; ସଂ। ନି। ୨। ୨୦) ସଂସଯପ୍ପଵତ୍ତିଯା। କଲାପସମ୍ମସନେନାତି ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୩।୪୮-୪୯) ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ

ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ସମ୍ମସନୱସେନ ପୱତ୍ତେନ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ। ଅହଂ ମମାତି ଗାହସ୍ସାତି ‘‘ଅତ୍ତା ଅତ୍ତନିଯ’’ନ୍ତି ଗହଣସ୍ସ। ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗୱୱତ୍ଥାନେନାତି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣୱିସୁଦ୍ଧିଯା। ଅମଗ୍ଗେ ମଗ୍ଗସଞ୍ଞାଯାତି ଅମଗ୍ଗେ ଓଭାସାଦିକେ ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞାଯ। ଯସ୍ମା ସମ୍ମଦେୱ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦଯଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ‘‘ଏୱମେତେ ସଙ୍ଖାରା ଅନୁରୂପକାରଣତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ପନ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉଦଯଦସ୍ସନେନ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା’’ତି। ଯସ୍ମା ପନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ୱଯଂ ‘‘ଯଦିପିମେ ସଙ୍ଖାରା ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନା ୱତ୍ତନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନା ପନ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତେୱା’’ତି ପସ୍ସତୋ କୁତୋ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହୋ। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଯଦସ୍ସନେନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା’’ତି। ଭଯଦସ୍ସନେନାତି ଭଯତୂପଟ୍ଠାନଞାଣେନ। ସଭଯେତି ସବ୍ବଭଯାନଂ ଆକରଭାୱତୋ ସକଲଦୁକ୍ଖୂପସମସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରମସ୍ସାସସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଚ ସଭଯେ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ। ଅଭଯସଞ୍ଞାଯାତି ‘‘ଅଭଯଂ ଖେମ’’ନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞାଯ। ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞା ନାମ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଅସ୍ସାଦନୱସେନ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞା, ଯୋ ‘‘ଆଲଯାଭିନିୱେସୋ’’ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଭିରତିସଞ୍ଞା ତତ୍ଥେୱ ଅଭିରମଣୱସେନ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞା, ଯା ‘‘ନନ୍ଦୀ’’ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅମୁଚ୍ଚିତୁକାମତା ଆଦାନଂ। ଅନୁପେକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରେହି ଅନିବ୍ବିନ୍ଦନଂ, ସାଲଯତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେ। ପଟିଲୋମଭାୱୋ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହୋ, ପଚ୍ଚଯାକାରପଟିଚ୍ଛାଦକମୋହୋ ୱା। ନିବ୍ବାନେଚ ପଟିଲୋମଭାୱୋ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନତି, ନିବ୍ବାନପଟିଚ୍ଛାଦକମୋହୋ ୱା। ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋତି ଯାଦିସସ୍ସ କିଲେସସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତା ୱିପସ୍ସନା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ ନ ମୁଞ୍ଚତି, ସୋ କିଲେସୋ, ଯୋ ‘‘ସଂଯୋଗାଭିନିୱେସୋ’’ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି, ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହସ୍ସ, ଅତିକ୍କମନମେୱ ୱା ପହାନଂ।

ପୱତ୍ତି ଏୱ ପୱତ୍ତିଭାୱୋ, ପରିଯୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମାନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନୀୱରଣପକ୍ଖିଯା କିଲେସା ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦଯୋ ଚ ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱେନ ଯଂ ପହାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କେନ ପନ ପହାନନ୍ତି? ‘‘ଅରିଯମଗ୍ଗେହେୱା’’ତି ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋଯମତ୍ଥୋ ତେସଂ ଭାୱିତତ୍ତା ଅପ୍ପୱତ୍ତିୱଚନତୋ। ‘‘ସମୁଦଯପକ୍ଖିକସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋପି ମଗ୍ଗା ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯାତି କତ୍ୱା ତେହି ପହାତବ୍ବେନ ତେନ ତେନ ସମୁଦଯସଙ୍ଖାତେନ ଲୋଭେନ ସହ ପହାତବ୍ବତ୍ତା ସମୁଦଯସଭାୱତ୍ତା ଚ। ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ଚ ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ସମୁଦଯଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ସମୁଦଯପକ୍ଖିକା’’ତି ଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପଟିପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତଂ ୱୂପସନ୍ତତା।

ସଙ୍ଖତନିସ୍ସଟତା ସଙ୍ଖାରସଭାୱାଭାୱୋ। ପହୀନସବ୍ବସଙ୍ଖତନ୍ତି ୱିରହିତସବ୍ବସଙ୍ଖତଂ, ୱିସଙ୍ଖାରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପହାନଞ୍ଚ ତଂ ୱିନଯୋ ଚାତି ପହାନୱିନଯୋ ପୁରିମେନ ଅତ୍ଥେନ। ଦୁତିଯେନ ପନ ପହୀଯତୀତି ପହାନଂ, ତସ୍ସ ୱିନଯୋତି ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ଭିନ୍ନସଂୱରତ୍ତାତି ନଟ୍ଠସଂୱରତ୍ତା, ସଂୱରାଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଅସମାଦିନ୍ନସଂୱରୋପି ସଙ୍ଗହିତୋୱ ହୋତି। ସମାଦାନେନ ହି ସମ୍ପାଦେତବ୍ବୋ ସଂୱରୋ, ତଦଭାୱେ ନ ହୋତୀତି। ଅରିଯେତି ଅରିଯୋ। ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଞ୍ହେତଂ। ଏସେସେତି ଏସୋ ଏସୋ, ଅତ୍ଥତୋ ଅନଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଜ୍ଜାତେତି ଅତ୍ଥତୋ ତଂସଭାୱୋ, ସପ୍ପୁରିସୋ ଅରିଯସଭାୱୋ, ଅରିଯୋ ଚ ସପ୍ପୁରିସସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୋ ଅହନ୍ତି ଅତ୍ତନା ପରିକପ୍ପିତଂ ଅତ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ୱଦତି। ‘‘ଅହଂବୁଦ୍ଧିନିବନ୍ଧନୋ ଅତ୍ତା’’ତି ହି ଅତ୍ତୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧି। ଅଦ୍ୱଯନ୍ତି ଦ୍ୱଯତାରହିତଂ। ଅଭିନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣମେୱ ‘‘ଅଚ୍ଚୀ’’ତି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅଚ୍ଚୀତି ୱଣ୍ଣୋ ଏୱା’’ତି ତେସଂ ଏକତ୍ତଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ୱିଯ ଯଥାପରିକପ୍ପିତଂ ଅତ୍ତାନଂ ‘‘ରୂପ’’ନ୍ତି, ଯଥାଦିଟ୍ଠଂ ୱା ରୂପଂ, ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତେସଂ ଏକତ୍ତଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତା’’ତି ଇମିସ୍ସା ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱେପି ରୂପେ ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ଅଚ୍ଚିଯଂ ୱଣ୍ଣଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯ ‘‘ଅଦ୍ୱଯଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପମାଯୋ ଚ ଅନଞ୍ଞତ୍ତାଦିଗହଣନିଦସ୍ସନୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ୱଣ୍ଣାଦୀନଂ ୱିଯ ଅତ୍ତନୋ ୱିଜ୍ଜମାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ନ ହି ଅତ୍ତନି ସାମିଭାୱେନ ରୂପଞ୍ଚ ସକିଞ୍ଚନଭାୱେନ ସମନୁପସ୍ସତି। ଅତ୍ତନି ୱା ରୂପନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ରୂପସ୍ସ ସଭାୱତୋ ଆଧାରଣଭାୱେନ। ରୂପସ୍ମିଂ ୱା ଅତ୍ତାନନ୍ତି ରୂପସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଆଧାରଣଭାୱେନ ଦିଟ୍ଠିପସ୍ସନାଯ ପସ୍ସତି। ପରିଯୁଟ୍ଠଟ୍ଠାଯୀତି ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତାହି ଦିଟ୍ଠିତଣ୍ହାହି ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତା, ରୂପୱା ଅତ୍ତା’’ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ମିଚ୍ଛା ଗହେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନତୋ। ତେନାହ ‘‘ପରିଯୁଟ୍ଠାନାକାରେନା’’ତିଆଦି। ଏସେୱ ନଯୋତି ଯୋ ‘‘ଇଧେକଚ୍ଚୋ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ୱୁତ୍ତୋ ସଂୱଣ୍ଣନାନଯୋ, ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପି ଏସୋ ଏୱ ନଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସୁଦ୍ଧରୂପମେୱାତି ଅରୂପେନ ଅମିସ୍ସିତଂ କେୱଲଂ ରୂପମେୱ। ଅରୂପନ୍ତି ସୁଦ୍ଧଅରୂପଂ ରୂପସ୍ସ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱସେନାତି ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଗହଣୱସେନ ରୂପାରୂପମିସ୍ସକୋ ଅତ୍ତା କଥିତୋ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଗହଣେ ୱେଦନାଦିୱିନିମୁତ୍ତଅରୂପଧମ୍ମେ କସିଣରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ସବ୍ବରୂପଧମ୍ମେ ଚ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହଣସିଦ୍ଧିତୋ। ପଞ୍ଚସୁ ଠାନେସୁ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି କଥିତା, ତେ ତେ ଏୱ ଧମ୍ମେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହଣତୋ ତେସଞ୍ଚ ଉଚ୍ଛେଦଭାୱତୋ। ଅୱସେସେସୁ ପନ ପନ୍ନରସସୁ ଠାନେସୁ ରୂପଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱାପି ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତି କସିଣରୂପେନ ତଂ ମିସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦୀନଂ ଅଦସ୍ସନତୋ, ତସ୍ମାସ୍ସ ତତ୍ଥପି ହୋତିଯେୱ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତଗାହୱସେନପି। ମଗ୍ଗାୱରଣା ୱିପରୀତଦସ୍ସନତୋ। ନ ସଗ୍ଗାୱରଣା ଅକମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତତାଯ। ଅକିରିଯାହେତୁକନତ୍ଥିକଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ହି କମ୍ମପଥଦିଟ୍ଠିଯୋ।

କାଯୋତି ରୂପକାଯୋ। ସୋ ଆତୁରୋଯେଵ ଅସଵସଭାଵତୋ। ରାଗଦୋସମୋହାନୁଗତନ୍ତି ଅପ୍ପହୀନରାଗଦୋସମୋହସନ୍ତାନେ ପଵତ୍ତଂ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଦସ୍ସିତଂ ଆତୁରଭାଵେନ। ନିକ୍କିଲେସତାଯାତି ସଯଂ ପହୀନକିଲେସସନ୍ତାନଗତତାଯ। ସେଖା ନେଵ ଆତୁରଚିତ୍ତା ପହୀନକିଲେସେ ଉପାଦାଯ, ଅପ୍ପହୀନେ ପନ ଉପାଦାଯ ଆତୁରଚିତ୍ତା। ଅନାତୁରଚିତ୍ତତଂଯେଵ ଭଜନ୍ତି ଵଚ୍ଛାନୁସାରିମହାଜନସ୍ସ ଵିଯ ତେସଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ କିଲେସଵସେନ ଆତୁରତ୍ତାଭାଵତୋ।

ନକୁଲପିତୁସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦେଵଦହସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୨।ଦେଵାଵୁଚ୍ଚନ୍ତି ରାଜାନୋ "ଦିବ୍ବନ୍ତି କାମଗୁଣେହି କୀଳନ୍ତି ଲଳନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ଵା ପୁଞ୍ଞାନୁଭାଵେନ ଜୋତନ୍ତୀ"ତି କତ୍ଵା। ତେସଂ ଦହୋତି ଦେଵଦହୋ। ସଯଂଜାତୋ ଵା ସୋ ହୋତି, ତସ୍ମାପି "ଦେଵଦହୋ"ତି ଵୁତ୍ତୋ। ତସ୍ସ ଅଵିଦୂରେ ନିଗମୋ "ଦେଵଦହ"ନ୍ତ୍ଵେଵ ସଙ୍ଖଂ ଗତୋ ଯଥା "ଵାରଣାନଗରଂ, ଗୋଧାଗାମୋ"ତି। ପଚ୍ଛାଭୂମିଯଂ ଅପରଦିସାଯଂ ନିଵିଟ୍ଠଜନପଦୋ ପଚ୍ଛାଭୂମଂ, ତଂ ଗନ୍ତୁକାମା ପଚ୍ଛାଭୂମଗମିକା। ତେ ସଭାରେତି ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଥେରସ୍ସ ଵସେନ ସଭାରେ କାତୁକାମତାଯ। ଯଦି ଥେରୋ ତେସଂ ଭାରୋ, ଥେରସ୍ସପି ତେ ଭାରା ଏଵାତି "ତେ ସଭାରେ କାତୁକାମତାଯା"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଏଵଞ୍ହି ଥେରୋ ତେ ଓଵଦିତବ୍ବେ ଅନୁସାସିତବ୍ବେ ମଞ୍ଞତୀତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଵିଵରନ୍ତୋ "ଯୋ ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ଅଯଂ ନିବ୍ଭାରୋ ନାମ କଞ୍ଚି ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଭାରଂ କତ୍ଵା ଅଵତ୍ତନତୋ।

ଚତୁବ୍ବିଧେନାତି ଧାତୁକୋସଲ୍ଲଂ ଆଯତନକୋସଲ୍ଲଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକୋସଲ୍ଲଂ ଠାନାଟ୍ଠାନକୋସଲ୍ଲନ୍ତି ଏଵଂ ଚତୁବ୍ବିଧେନ।

ତେ ମହଲ୍ଲକାବାଧିକାତିଦହରପୁଗ୍ଗଲେ ଗଣ୍ହିତ୍ଵାଵ ଗଚ୍ଛତି। ତେ ହି ଦିଵସଦ୍ଵଯେନ ଵୂପସନ୍ତପରିସ୍ସମା ଏଵ। ହତ୍ଥିଵାନରତିତ୍ତିରପଟିବଦ୍ଧଂ ଵତ୍ଥୁଂ କଥେତ୍ଵା। "ଏଳକାଳଗୁମ୍ବେତି କାଳତିଣଗଚ୍ଛମଣ୍ଡପେ"ତିପି ଵଦନ୍ତି।

ଵିଵିଧଂ ନାନାଭୂତଂ ରଜ୍ଜଂ ଵିରଜ୍ଜଂ, ଵିରଜ୍ଜମେଵ ଵେରଜ୍ଜଂ, ତତ୍ଥ ଗତଂ, ପରଦେସଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ "ଏକସ୍ସା"ତିଆଦି। ଚିତ୍ତସୁଦତ୍ତାଦଯୋତି ଚିତ୍ତଗହପତିଅନାଥପିଣ୍ଡିକାଦଯୋ। ଵୀମଂସକାତି ଧମ୍ମଵିଚାରକା। କିନ୍ତି କୀଦିସଂ। ଦସ୍ସନନ୍ତି ସିଦ୍ଧନ୍ତଂ। ଆଚିକ୍ଖତି କୀଦିସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଧମ୍ମସ୍ସାତି ଭଗଵତା ଵୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ। ଅନୁଧମ୍ମନ୍ତି ଅନୁକୂଲଂ ଅଵିରୁଜ୍ଝନଧମ୍ମଂ। ସୋ ପନ ଵେନେଯ୍ଯଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଦେସନାଵିହାରୋତି ଆହ – "ଵୁତ୍ତବ୍ଯାକରଣସ୍ସ ଅନୁବ୍ଯାକରଣ"ନ୍ତି। ଧାରେତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲନ୍ତି ଧମ୍ମୋ, କାରଣନ୍ତି ଆହ – "ସହଧମ୍ମିକୋତି ସକାରଣୋ"ତି। ଇମିନାପି ପାଠନ୍ତରେନ ଵାଦୋ ଏଵ ଦୀପିତୋ, ନ ତେନ ପକାସିତା କିରିଯା।

ତଣ୍ହାଵସେନେଵ ଛନ୍ନମ୍ପି ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ରାଗାଦଯୋ ତଣ୍ହାଯ ଏଵ ଅଵତ୍ଥାଵିସେସାତି। ତେନାହ "ତଣ୍ହା ହୀ"ତିଆଦି। ଵିହନନ୍ତି କାଯଂ ଚିତ୍ତଞ୍ଚାତି ଵିଘାତୋ, ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଆହ – "ଅଵିଘାତୋତିନିଦୁକ୍ଖୋ"ତି। ଉପାଯାସେତି ଉପତାପେତୀତି ଉପାଯାସୋ, ଉପତାପୋ। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ପନ ଅନୁପାଯାସୋ ନିରୂପତାପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବଵାରେସୁ।

ଦେଵଦହସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ହାଲିଦ୍ଦିକାନିସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩। "ଅଵନ୍ତିଦକ୍ଖିଣାପଥେ"ତି ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତପଦେସୁ ଆଗତତ୍ତା ଆହ "ଅଵନ୍ତିଦକ୍ଖିଣାପଥସଙ୍ଖାତେ"ତି। ମଜ୍ଝିମଦେସତୋ ହି ଦକ୍ଖିଣଦିସାଯ ଅଵନ୍ତିରଟ୍ଠଂ। ପଵତ୍ତଯିତ୍ଥ ଏତ୍ଥ ଲଦ୍ଧୀତି ପଵତ୍ତଂ, ପଵତ୍ତିତବ୍ବଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆହ "ଲଦ୍ଧିପଵତ୍ତଟ୍ଠାନେ"ତି। ରୁପ୍ପନସଭାଵୋ ଧମ୍ମୋତି କତ୍ଵା ରୂପଧାତୂତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଵୁତ୍ତୋ। ରୂପଧାତୁମ୍ହି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ରାଗେନ ସହଜାତେନପି ଅସହଜାତେନପି ଉପନିସ୍ସଯଭୂତେନ ଅପ୍ପହୀନଭାଵେନେଵ ଵିନିବଦ୍ଧଂ ପଟିବଦ୍ଧଂ କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣଂ। ଓକସାରୀତି ଵୁଚ୍ଚତି – "ତସ୍ମିଂ ରୂପଧାତୁସଞ୍ଞିତେ ଓକେ ସରତି ପଵତ୍ତତୀ"ତି କତ୍ଵା। ଅଵତି ଏତ୍ଥ ଗଚ୍ଛତି ପଵତ୍ତତୀତି ଓକଂ, ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ତେନାହ – "ଗେହସାରୀ ଆଲଯସାରୀ"ତି।

ଉଗଚ୍ଛତି ଵା ଏତ୍ଥ ଵେଦନାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସମଵେତୀତି ଓକୋ, ଚକ୍ଖୁରୂପାଦି। ପଚ୍ଚଯୋତି ଆରମ୍ମଣାଦିଵସେନ ପଚ୍ଚଯୋ। ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରାଦିନା ଚେଵ କମ୍ମୂପନିସ୍ସଯଆରମ୍ମଣାଦିନା ଚ। "ଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଖୋ, ଗହପତୀ"ତି ଏଵଂ ଵୁତ୍ତେ

‘‘କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣେସୁ କତରଂ ନୁ ଖୋ’’ତି ସମ୍ମୋହୋ ଭୱେୟ୍ୟ। ତସ୍ସ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ୱିଘାତତ୍ଥଂ ଅପଗମନତ୍ଥଂ। ଅସମ୍ଭିନ୍ନାୱାତି ଅସଂକିଣ୍ଣାୱ ଦେସନା କତା। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚତସ୍ସୋ ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟୋ ୱୁତ୍ତା – ‘‘ରୂପୁପୟଂ ୱା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠମାନଂ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ, ରୂପାରମ୍ମଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୩।୫୩)। ତା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟୋ ଦସ୍ସେତୁମ୍ପି।

ଦଳ୍ହଂ ଅଭିନିୱେସୱସେନ ଆରମ୍ମଣଂ ଉପେନ୍ତୀତି ଉପୟା, ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୟୋ। ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତାତି ପତିଟ୍ଠାନଭୂତା। ଅଭିନିୱେସଭୂତାତି ତଂ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ଅଜ୍ଝୋସାୟ ପୱତ୍ତିୟା କାରଣଭୂତା। ଅନୁସୟଭୂତାତି ରାଗାନୁସୟଦିଟ୍ଠାନୁସୟଭୂତା। ଉପରିମକୋଟିୟାତି ପହାନସ୍ସ ଉପରିମକୋଟିୟା । ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହେୱ ହି ତେ ସୱାସନା ପହୀନା। ପୁବ୍ବେ ଅଗ୍ଗହିତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅଗ୍ଗହିତମେୱାତି କତ୍ୱା କସ୍ମା ଇଧ ଦେସନା କତାତି ଚୋଦେତି – ‘‘ଇଧୱିଞ୍ଞାଣଂ କସ୍ମା ଗହିତ’’ନ୍ତି। ପୁବ୍ବେ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁରାଗୱିନିବନ୍ଧଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଯଥା ଯଥା ସମ୍ମୋହୋ ସିୟା ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୱିଭାଗସ୍ସ ଦୁକ୍କରତ୍ତା, ଇଧ ପନ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ଓକାସୋୱ ନତ୍ଥି ଅୱିସେସେନ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ କିଲେସପ୍ପହାନୱସେନାତି। ତେନାହ ‘‘କିଲେସପ୍ପହାନଦସ୍ସନତ୍ଥ’’ନ୍ତିଆଦି। କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣେନ ଓକଂ ଅସରନ୍ତେନା’’ତି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନଂ। ଅସରନ୍ତେନାତି ଅନୁପଗଚ୍ଛନ୍ତେନ।

ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠେନାତି ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚୟଭାୱେନ। ନିମିତ୍ତଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକଂ। ଆରମ୍ମଣ…ପେ… ନିକେତନ୍ତି ଆରମ୍ମଣକରଣସଙ୍ଖାତେନ ନିୱାସଟ୍ଠାନଭୂତେନ ରୂପମେୱ ନିକେତନ୍ତି ରୂପନିମିତ୍ତନିକେତଂ।

ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ବଲୱଦୁବ୍ବଲତାୟାତି ଅଟ୍ଠକଥନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ବଲୱଭାୱେନ ତଂ ‘‘ଓକୋ’’ତି, ବହିଦ୍ଧା ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ତସ୍ସ ଦୁବ୍ବଲତାୟ ତାନି ‘‘ନିକେତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମାନେପି ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଓକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ଗେହମେୱ ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ନିକେତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଉୟ୍ୟାନାଦି ଦିୱାଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ତତୋ ଦୁବ୍ବଲତରୋ ହୋତି ଛନ୍ଦରାଗୋ।

ଗେହସ୍ସିତସୁଖେନାତି ଗେହନିସ୍ସିତେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସୁଖେନ ସୁଖିତୋ ସୁଖପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତି। କିଚ୍ଚକରଣୀୟେସୂତି ଖୁଦ୍ଦକେସୁ ଚେୱ ମହନ୍ତେସୁ ଚ କତ୍ତବ୍ବେସୁ। ସୟନ୍ତି ଅତ୍ତନା। ଅନ୍ତୋତି ଚିତ୍ତଜ୍ଝାସୟେ।

ଏୱଂରୂପୋତି ଇଦିସରୂପୋ। ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦୋ ୱିୟ ରୂପସଦ୍ଦୋ ରୂପାୟତନସ୍ସ ୱିୟ ସଣ୍ଠାନସ୍ସପି ୱାଚକୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଦୀଘରସ୍ସ କାଳଓଦାତାଦୀସୁ ରୂପେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଖାଦୀସୂତି ସୋମନସ୍ସାଦୀସୁ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଅଭିଣ୍ହଂ ସୋମନସ୍ସିତୋ ଭୱେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି ପତ୍ଥନା ସିୟା। ଏୱଂସଞ୍ଞୋ ନାମାତି ୱିସୟୱସେନ ସଞ୍ଞାୱିସେସପତ୍ଥନମାହ। ଏୱଂୱିଞ୍ଞାଣୋତି ପନ ଇଧ ୱିସୟମୁଖେନ ୱିଞ୍ଞାଣୱିସେସପତ୍ଥନଂ ୱଦତି – ‘‘ଏୱଂନିପୁଣରୂପଦସ୍ସନସମତ୍ଥଂ, ଏୱଂପଞ୍ଚପସାଦପଟିମଣ୍ଡିତନିସ୍ସୟଞ୍ଚ ମେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଭୱେୟ୍ୟା’’ତି।

ୱଚ୍ଚଂ ପୁରତୋ ଅକୁରୁମାନୋତି ଲୋକେ ଚିତ୍ତଂ ଅପଚ୍ଛେନ୍ତୋ। ଅସିଲିଟ୍ଠଂ ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଅସମ୍ବନ୍ଧଂ। ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଦୋସୋତି ଆହ – ‘‘ତୁୟ୍ହଂ ଦୋସୋ’’ତିଆଦି। ଇଧେୱ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ସମାଗମେ। ନିବ୍ବେଠେହି ଦୋସତୋ ଅତ୍ତାନଂ ମୋଚେହି।

ହାଲିଦ୍ଦିକାନିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦୁତିୟହାଲିଦ୍ଦିକାନିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪।ଚୂଳଅଚ୍ଛକ୍କପଞ୍ହେତି ମୂଲପଣ୍ଣାସେ ଚୂଳଅତଣ୍ହାସଙ୍ଖୟସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୩୯୦ ଆଦୟୋ)। ମହାସକ୍କପଞ୍ହେପୀତି ମହାତଣ୍ହାସଙ୍ଖୟସୁତ୍ତେପି (ମ। ନି। ୧।୩୯୬ ଆଦୟୋ)। ଏତନ୍ତି ‘‘ଯେ ତେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା’’ତିଆଦିସୁତ୍ତପଦଂ। ତଣ୍ହା ସମ୍ମଦେୱ ଖୀୟତି ଏତ୍ଥାତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଖୟୋ, ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୂତି ଆହ ‘‘ତଣ୍ହାସଙ୍ଖୟେ ନିବ୍ବାନେ’’ତି। ଅନ୍ତଂ ଅତିକ୍କନ୍ତନିଟ୍ଠାତି ଅନ୍ତରହିତନିଟ୍ଠା। ତେନାହ ‘‘ସତତନିଟ୍ଠା’’ତି। ସେସପଦେସୂତି ‘‘ଅଚ୍ଚନ୍ତଯୋଗକ୍ଖେମିନୋ’’ତିଆଦୀସୁ।

ଦୁତିୟହାଲିଦ୍ଦିକାନିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସମାଧିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫।ସମାଧୀତି ଅପ୍ପନାସମାଧି, ଉପଚାରସମାଧି ୱା। କମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି ସମାଧିପାଦକଂ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ଫାତିଂ ଗମିସ୍ସତୀ’’ତି ପାଠୋ। ପଚ୍ଚେତୀତି

‘‘ଅହୋ ୱତ ମେ ଇଦିସଂ ରୂପଂ ଭୱେଯ୍ୟା’’ତି। ଅଭିୱଦତୀତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଅଭିନିୱେସଂ ୱଦତି। ତେନାହ ‘‘ତାଯ ଅଭିନନ୍ଦନାଯା’’ତିଆଦି। ‘‘ଅହୋ ପିଯଂ ଇଟ୍ଠ’’ନ୍ତି ୱଚୀଭେଦେ ଅସତିପି ତଥା ଲୋଭୁପ୍ପାଦେ ସତି ଅଭିୱଦତିଯେୱ ନାମ। ତେନାହ ‘‘ୱାଚଂ ଅଭିନ୍ଦନ୍ତୋ’’ତି। ‘‘ମମ ଇଦ’’ନ୍ତି ଅଭନୋ ପରିଣାମେତ୍ୱା ଅନଞ୍ଞଗୋଚରଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଅଜ୍ଝୋସାଯ ତିଟ୍ଠତି ନାମାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଗିଲିତ୍ୱାତି ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି। ‘‘ଅଭିନନ୍ଦତୀ’’ତିଆଦଯୋ ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନନ୍ଦୀ’’ତି ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତୱସେନ। ପଠମେହି ପଦେହି ଅନୁସଯୋ, ପଚ୍ଛିମେନ ପରିଯୁଟ୍ଠାନନ୍ତି କେଚି ‘‘ଗହଣଟ୍ଠେନ ଉପାଦାନ’’ନ୍ତି କତ୍ୱା। ନାଭିନନ୍ଦତି ନାଭିୱଦତୀତି ଏତ୍ଥ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନ ‘‘ଇଟ୍ଠଂ କନ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦତୀତି ‘‘ଇଟ୍ଠ’’ନ୍ତି ନ ୱଦତି, ‘‘କନ୍ତ’’ନ୍ତି ନ ୱଦତି। ନାଭିୱଦତିଯେୱ ତଣ୍ହାଯ ଅନୁପାଦିଯତ୍ତା।

ସମାଧିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପଟିସଲ୍ଲାଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬।ଛଟ୍ଠେ ଆହାତି ‘‘ସତି କାଯୱିୱେକେ ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ, ତସ୍ମିଂ ସତି ଉପଧିୱିୱେକୋ ଚ ଇମେସଂ ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି ଛଟ୍ଠେ ଆହ।

ପଟିସଲ୍ଲାଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଉପାଦାପରିତସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭।ଗହଣେନୌପ୍ପନ୍ନଂ ପରିତସ୍ସନନ୍ତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ‘‘ଅହଂ ମମା’’ତି ଗହଣେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ତଣ୍ହାପରିତସ୍ସନଂ ଦିଟ୍ଠିପରିତସ୍ସନଞ୍ଚ। ଅପରିତସ୍ସନନ୍ତି ପରିତସ୍ସନାଭାୱଂ, ପରିତସ୍ସନପଟିପକ୍ଖଂ ୱା। ଅହୁ ୱତ ମେତଂ ବଲଯୋବ୍ବନାଦି। କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱିପରିଣାମାରମ୍ମଣଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିସହଗତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତଦନୁୱତ୍ତି ଚ। ଅନୁପରିୱତ୍ତି ନାମ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ୱିପରିଣାମାରମ୍ମଣଚିତ୍ତତୋ’’ତି। ଅକୁସଲଧମ୍ମସମୁପ୍ପାଦାତି ତଣ୍ହାଯ ଅଞ୍ଞାକୁସଲଧମ୍ମସମୁପ୍ପାଦା। ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱାତି ଖେପେତ୍ୱା, ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିତୁଂ ଓକାସଂ ଅଦତ୍ୱା। ସୌତ୍ତାସୋତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ସୌତ୍ତାସୋ। ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହେହି ଗହେତ୍ୱା ତେସଞ୍ଞେୱ ୱସେନ ପରିତସ୍ସକୋ। ରୂପଭେଦାନୁପରିୱତ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ନ ହୋତି। ୱଟ୍ଟତୀତି ସବ୍ବାକାରେନ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉପାଦାପରିତସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଦୁତିଯୌପାଦାପରିତସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮।ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଦେସନା କତା ‘‘ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା’’ତି ଦେସନାଯ ଆଗତତ୍ତା। ଚତୂସୁ ସୁତ୍ତେସୂତି ପଞ୍ଚମାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ସୁତ୍ତେସୁ। ଚତୁତ୍ଥେ ପନ ୱିୱଟ୍ଟମେୱ କଥିତଂ।

ଦୁତିଯୌପାଦାପରିତସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। କାଲତ୍ତଯଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯। ଯଦି ଅତୀତାନାଗତଂ ଏତରହି ନତ୍ଥିଭାୱତୋ ଅନିଚ୍ଚଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପି ତଦା ନତ୍ଥୀତି କୋ ପନ ୱାଦୋ ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତାଯ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପି କଥାୱ କା ଉଦଯବ୍ବଯପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ତସ୍ସ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ନିବ୍ବତ୍ତା ଯେ ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଆରଗ୍ଗେ ସାସପୂପମା’’ତି (ମହାନି। ୧୦)।

କାଲତ୍ତଯଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦-୧୧। କାଲତ୍ତଯଦୁକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦-୧୧।ତଥାରୂପେପେନେୱାତି ଯଥାରୂପେପେନେୱ ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯେନ ନୱମଂ ସୁତ୍ତଂ କଥିତଂ, ତଥାରୂପେନେୱାତି। ତେ କିର ଭିକ୍ଖୂ ଅତୀତାନାଗତଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା, ତଥା ‘‘ଅନତ୍ତା’’ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ କିଲମିଂସୁ। ‘‘ଅଥ ନେସ’’ନ୍ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

କାଲତ୍ତଯଦୁକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନକୁଲପିତୁୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅନିଚ୍ଚୱଗ୍ଗୋ

୧-୧୦। ଅନିଚ୍ଚାଦିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୨-୨୧।ପୁଚ୍ଛାୱସିକଂ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଦେସିତତ୍ତା।

ଅନିଚ୍ଚାଦିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନିଚ୍ଚୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଭାରୱଗ୍ଗୋ

୧। ଭାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨। ଉପାଦାନାନଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା। ପରିହାରଭାରିଯଟ୍ଠେନାତି ପରିହାରସ୍ସ ଭାରିଯଭାୱେନ ଗରୁତରଭାୱେନ। ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ଏତେସଞ୍ହି’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଏତାନି ଠାନଗମନାଦୀନି ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଙ୍ଗୁଲଜଚ୍ଚନ୍ଧାନଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପସ୍ସଯୱସେନ ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ପଚ୍ଚେକଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଏତେସ’’ନ୍ତି ଅୱିସେସୱଚନଂ କତଂ। ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତି ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ୱଦତି। ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ ହି ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ଯାୱ ପରିନିବ୍ବାନା ଖନ୍ଧଭାରଂ ୱହନ୍ତୋ ୱିଯ ଲୋକେ ଖାଯତି ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତିଆଦି। ଭାରହାରୋତି ଜାତୋତି ଭାରହାରୋ ନାମ ଜାତୋ।

ପୁନବ୍ଭୱକରଣଂ ପୁନବ୍ଭୱୋ, ତଂ ଫଲଂ ଅରହତି, ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତାତି ୱା ପୋନୋଭୱିକା। ତବ୍ଭାୱସହଗତଂ ଯଥା ‘‘ସନିଦସ୍ସନା ଧମ୍ମା’’ତି, ନ ସଂସଟ୍ଠସହଗତଂ, ନାପି ଆରମ୍ମଣସହଗତଂ। ‘‘ତତ୍ର ତତ୍ରା’’ତି ଯଂ ଯଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ୱା ପତ୍ୱା ତତ୍ରତତ୍ରାଭିନନ୍ଦିନୀ। ତେନାହ ‘‘ଉପପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ୱା’’ତିଆଦି। ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋତି ପଞ୍ଚକାମଗୁଣାରମ୍ମଣୋ। ରୂପାରୂପୂପପତ୍ତିଭୱେ ରାଗୋ ରୂପାରୂପଭୱରାଗୋ। ଝାନନିକନ୍ତି ଝାନସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମଭୱେ ରାଗୋ। ସସ୍ସତାଦିଟ୍ଠୀତି ଭୱଦିଟ୍ଠି, ତଂସହଗତୋ ରାଗୋ। ଅଯନ୍ତି ରାଗୋ ଭୱତଣ୍ହା ନାମ। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି ନାମ, ତଂସହଗତୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ ୱିଭୱତଣ୍ହା ନାମ। ଏସ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଖନ୍ଧଭାରଂ ଆଦିଯତି ତଣ୍ହାୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣତୋ। ‘‘ଅସେସମେତ୍ଥ ତଣ୍ହା ୱିରଜ୍ଜତି ପଲୁଜ୍ଜତି ନିରୁଜ୍ଝତି ପହୀଯତୀ’’ତିଆଦିନା ସବ୍ବପଦାନି ନିବ୍ବାନୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବଂ ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱ ୱେୱଚନ’’ନ୍ତି।

ଭାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପରିଞ୍ଞସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩।ପରିଜାନିତବ୍ବେତି ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ପରିଜାନିତବ୍ବେ। ତଥା ପରିଜାନନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ, ତେସଂ ଅତିକ୍କମୋତି ଆହ ‘‘ସମତିକ୍କମିତବ୍ବେତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଅଚ୍ଚନ୍ତପରିଞ୍ଞନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ୱଦତି। ତେନାହ ‘‘ସମତିକ୍କମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ପରିଞ୍ଞସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଭିଜାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୪।ଞାତପରିଞ୍ଞାକଥିତା ‘‘ଅଭିୱିସିଟ୍ଠାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଜାନନ’’ନ୍ତି କତ୍ୱା। ଦୁତିଯପଦେନାତି ‘‘ପରିଜାନ’’ନ୍ତି ପଦେନ। ତତିଯଚତୁତ୍ଥେହୀତି ‘‘ୱିରାଜଯଂ ପଜହ’’ନ୍ତି ପଦେହି।

ଅଭିଜାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪-୯। ଛନ୍ଦରାଗସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୫-୩୦।ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନି, କେୱଲଞ୍ହି ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧୱସେନ ଦେସନା ଆଗତା, ତତ୍ଥ ଧାତୁୱସେନାତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ। ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି କଥିତାନି ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱନିସ୍ସରଣୱସେନ ଦେସନାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା।

ଛନ୍ଦରାଗସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଅଘମୂଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୧। ଅଘଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପାପଂ, ଅଘନିମିତ୍ତତାଯ ଅଘଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଇଦଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖଂ ନାମ ୱିସେସତୋ ପାପହେତୁକଂ କମ୍ମଫଲସଞ୍ଞିତଂ। ତଥା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାମୂଲକତ୍ତା। ଅଘସ୍ସ ନିମିତ୍ତତାଯ ଅଘଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ୱଟ୍ଟାନୁସାରୀ ମହାଜନୋ ହି ଦୁକ୍ଖାଭିଭୂତୋ ତସ୍ସ ପତିକାରଂ ମଞ୍ଞମାନୋ ତଂ ତଂ କରୋତୀତି।

ଅଘମୂଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ପଭଙ୍ଗୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୨।ପଭିଜ୍ଜନସଭାୱନ୍ତି ଖଣେ ଖଣେ ପଭଙ୍ଗୁସଭାୱଂ।

ପଭଙ୍ଗୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭାରୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନତୁମ୍ହାକଂୱଗ୍ଗୋ

୧। ନତୁମ୍ହାକଂସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୩।ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନାତି ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧସ୍ସ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ପଜହନେନ। ଦବ୍ବାଦି ପାକତିକତିଣଂ ପାକଟମେୱାତି ଅପାକଟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତାଲନାଳିକେରାଦି ଦସ୍ସିତଂ, ତିଣକଟ୍ଠାନଂ ୱା ଭେଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ପିଯାଲୋ ଫାରୁସକଂ।

ନତୁମ୍ହାକଂସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୫।ଯଦି ରୂପଂ ଅନୁସେତୀତି ରୂପଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ଯଦି ରାଗାଦଯୋ ଅନୁସଯନୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ତେନ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ତେନ ରାଗାଦିନା ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ସଙ୍ଖାତବ୍ବତଂ ''ରତ୍ତୋ ଦୁଟ୍ଠୋ''ତିଆଦିନା ୱୋହରିତବ୍ବତଂ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି। ତେନାହ ''କାମରାଗାଦୀସୂ''ତିଆଦି। ଅଭୂତେନାତି ଅଜାତେନ ଅନୁସଯୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତେନ। ଅନୁସଯସୀସେନ ହେତ୍ଥ ଅଭିଭୱଂ ୱଦତି। ଯତୋ ''ରତ୍ତୋ ଦୁଟ୍ଠୋ ମୂଳ୍ହୋତି ସଙ୍ଖଂ ନ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ହି ମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସା ଅନୁସଯୋ।

ଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦୁତିଯଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୬।ତଂ ଅନୁସଯିତଂ ରୂପନ୍ତି ତଂ ରାଗାଦିନା ଅନୁସଯିତଂ ରୂପଂ ମରନ୍ତେନ ଅନୁସଯେନ ଅନୁମରତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି। ଯେନ ଅନୁସଯେନ ମରନ୍ତେନ ତଂ ଅନୁମରତି। ତେନ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ତଥାଭୂତତୋ ତେନ ''ରତ୍ତୋ''ତିଆଦିୱୋହାରଂ ଲଭତି। ଯେନ ଅନୁସଯେନ

କାରଣଭୂତେନ ଅନୁମୀୟତି, ତେନ।

ଦୁତିୟଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୬। ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୭-୩୮। ଠିତିୟା ଠିତିକ୍ଖଣେନ ସହିତଂ ଠିତଂ। ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତନ୍ତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣତୋ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ। ପଞ୍ଞାୟତୀତି ଉପଲବ୍ଭତି। ପଚ୍ଚୟୱସେନ ଧରମାନତ୍ତା ଏୱ ଜୀୱମାନସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ଜରା ପଞ୍ଞାୟତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣତୋ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତପତ୍ତିୟା। ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ "ଠିତୀ"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଜୀୱି…ପେ… ନାମଂ। ତଥା ହି ଅଭିଧମ୍ମେ (ଧ। ସ। ୧୯) "ଆୟୁ ଠିତୀ"ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଅଞ୍ଞଥତ୍ତନ୍ତି ଜରାୟ ନାମନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି ହୋନ୍ତି ସଙ୍ଖତସଭାୱଲକ୍ଖଣତୋ। ଯୋ କୋଚି ରୂପଧମ୍ମୋ ୱା ଅରୂପଧମ୍ମୋ ୱା ଲୋକିୟୋ ୱା ଲୋକୁତ୍ତରୋ ୱା ସଙ୍ଖାରୋ। ସଙ୍ଖାରୋ, ନ ଲକ୍ଖଣଂ ଉପ୍ପାଦାଦିସଭାୱତ୍ତା। ଲକ୍ଖଣଂ, ନ ସଙ୍ଖାରୋ ଉପ୍ପାଦାଦିରହିତତ୍ତା। ନ ଚ…ପେ… ସକ୍କା ସଙ୍ଖାରଧମ୍ମତ୍ତା ଲକ୍ଖଣସ୍ସ। ନାପି ଲକ୍ଖଣଂ ୱିନା ସଙ୍ଖାରୋ ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ସକ୍କା ସଙ୍ଖାରଭାୱେନ। ତେନାହ "ଲକ୍ଖଣେନା"ତିଆଦି। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଉପମାୟ ୱିଭାୱେତୁଂ "ଯଥା"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି କାଳଅରତ୍ତସବଲାଦିଭାୱଲକ୍ଖଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି "ଅୟଂ ଅସୁକସ୍ସ ଗାୱୀ"ତି।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରୋପି ପଞ୍ଞାୟତି ସଭାୱତୋ ଉପଧାରେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣମ୍ପି ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥାତି କତ୍ୱା। କାଲସଙ୍ଖାତୋତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନକାଲସଙ୍ଖାତୋ। ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ। ଖଣୋପୀତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋପି ପଞ୍ଞାୟତି। ଉପ୍ପାଦୋପୀତି ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣୋପି। ଜରାଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନଜୀରଣଲକ୍ଖଣଂ, ତଂ "ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। "ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖାରୋପି ତଂଲକ୍ଖଣମ୍ପି କାଲସଙ୍ଖାତୋ ତସ୍ସ ଖଣୋପି ପଞ୍ଞାୟତୀ"ତି ପାଠୋ। କେଚି ପନ "ଜରାପୀ"ତି ପଦମ୍ପେତ୍ଥ ପକ୍ଖିପନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ ୱଦନ୍ତି "ନ ହି ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ତରୁଣୋ ହୁତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରୋ ଭିଜ୍ଜତି, ଅଥ ଖୋ ଜିଯ୍ୟମାନୋ ମହଲ୍ଲକୋ ୱିୟ ଜିଣ୍ଣୋ ଏୱ ହୁତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତୀ"ତି, ଭଙ୍ଗେନେୱ ପନ ଜରା ଅଭିଭୁୟ୍ୟତି ଖଣସ୍ସ ଅତିଇତ୍ତରଭାୱତୋ ନ ସକ୍କା ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ଠିତିଯାତି ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତାନୀତି ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି। ଅତ୍ଥିକ୍ଖଣନ୍ତି ଅରୂପଧମ୍ମୱିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣଂ, ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି ସବ୍ବେସଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଠିତିୟା ନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତସ୍ସେୱାତି ତସ୍ସା ଏୱ ଠିତିୟା। ତମତ୍ଥନ୍ତି ଜରାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଭାୱଂ। ଅଞ୍ଞେ ପନ "ସନ୍ତତିୱସେନ ଠାନଂ ଠିତୀ"ତି ୱଦନ୍ତି, ତୟିଦଂ ଅକାରଣଂ ଅଟ୍ଠାନଂ। ଯସ୍ମା ସୁତ୍ତେ "ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାୟତୀ"ତି ଉପ୍ପାଦୱୟେହି ନିବ୍ବିସେସେନ ଠିତିୟା ଜୋତିତତ୍ତା। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅପିଚ ଯଥା ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥାୟ ଭିନ୍ନା ଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥା ଇଚ୍ଛିତା, ଅଞ୍ଞଥା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ଭିଜ୍ଜତୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥାୟପି ଭିନ୍ନା ଭଙ୍ଗାଭିମୁଖାୱତ୍ଥା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ନ ହି ଅଭଙ୍ଗାଭିମୁଖୋ ଭିଜ୍ଜତି। ନ ଚେତ୍ଥ ସକ୍କା ଉପ୍ପାଦାଭିମୁଖାୱତ୍ଥଂ ପରିକପ୍ପେତୁଂ ତଦା ତସ୍ସ ଅଲଦ୍ଧତ୍ତଲାଭତ୍ତା। ଅୟଂ ୱିସେସୋତି ଠିତିକ୍ଖଣୋ ନାମ ରୂପଧମ୍ମାନଂଯେୱ, ନ ଅରୂପଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅୟଂ ଈଦିସୋ ୱିସେସୋ। ଆଚରିୟମତି ନାମ ତସ୍ସେୱ ଆଚରିୟସ୍ସ ମତି, ସା ସବ୍ବଦୁବ୍ବଲାତି ଆହ "ତସ୍ମା"ତିଆଦି।

ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭-୧୦। ଅନୁଧମ୍ମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୯-୪୨। ଅପାୟଦୁକ୍ଖେ ସକଲସଂସାରଦୁକ୍ଖେ ଚ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଧାରଣଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୋ, ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନି। ତଦନୁଲୋମିକା ଚସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାତି ଆହ "ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପନ୍ନସ୍ସା"ତିଆଦି। "ନିବ୍ବିଦାବହୁଲୋ"ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପଦୁଦ୍ଧାରୋ କତୋ, ପାଠଇୟଂ ପନ "ନିବ୍ବିଦାବହୁଲଂ ୱିହରେୟ୍ୟା"ତି ଆଗତଂ। ଉକ୍କଣ୍ଠନବହୁଲୋତି ସବ୍ବଭୱେସୁ ଉକ୍କଣ୍ଠନବହୁଲୋ। ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହୀତି ଞାତତୀରଣପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାହି। ପରିଜାନାତୀତି ତେଭୂମକଧମ୍ମେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଜାନାତି, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତି। ପରିମୁଚ୍ଚତି ସବ୍ବସଂକିଲେସତୋ "ମଗ୍ଗୋ ପୱତ୍ତିତୋ ପରିମୁଚ୍ଚତୀ"ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତଥାତି ଇମିନା ଇତୋ ପରେସୁ ତୀସୁ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଅନିୟମିତାତି ଅଗ୍ଗହିତା। ତେସୁ ନିୟମିତା "ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ"ତିଆଦିୱଚନତୋ। ସାତି ଅନୁପସ୍ସନା। ତତ୍ଥ ନିୟମିତୱସେନେୱାତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣୱଚନଂ ଯଥା "ଯଦି ମେ ବ୍ୟାଧୟୋ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ , ଦାତବ୍ବମିଦମୋସଧ"ନ୍ତି। ନ ହି ସକ୍କା ଏତିସ୍ସା ଏୱ ଅନୁପସ୍ସନାୟ ୱସେନ ସମ୍ମସନାଚାରଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତୁନ୍ତି।

ଅନୁଧମ୍ମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନତୁମ୍ହାକଂୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅତ୍ତଦୀପୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅତ୍ତଦୀପସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୩। ଦ୍ୱୀହି ଭାଗେହି ଆପୋ ଏତ୍ଥ ଗତାତି ଦୀପୋ, ଦୀପୋ ୱିୟାତି ଦୀପୋ ଓଘେହି ଅନଜ୍ଝୋତ୍ଥରନୀୟତାୟ। ଯୋ ପରୋ ନ ହୋତି, ସୋ ଅତ୍ତା, ଇଧ ପନ ଧମ୍ମୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଅତ୍ତା ଦୀପୋ ଏତେସନ୍ତି ଅତ୍ତଦୀପା। ପଟିସରଣତ୍ଥୋ ଦୀପସଦ୍ଦୋତି ଆହ – ''ଅତ୍ତସରଣାତି ଇଦଂ ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନ''ନ୍ତି। ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ତା ନାମ ଏକନ୍ତନାଥଭାୱତୋ। ପଠମେନ ପଦେନ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ଦୁତିୟପଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତେନେୱାହା''ତିଆଦି। ୟୱତି ଏତସ୍ମା ଫଲଂ ପସୱତୀତି ୟୋନି, କାରଣଂ। କିଂ ପଭୁତି ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଏତେସନ୍ତି କିଂ ପଭୁତିକା। ପହାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ତେନେୱାହ ''ପୁବ୍ବେ ଚେୱ…ପେ… ତେ ପହୀୟନ୍ତୀ''ତି। ନ ପରିତସ୍ସତି ତଣ୍ହାପରିତ୍ତାସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ୱିପସ୍ସନଙ୍ଗେନାତି ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତେନ କାରଣେନ।

ଅତ୍ତଦୀପସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଟିପଦାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୪। ସଭାୱତୋସନ୍ତୋ ୱିଜ୍ଜମାନୋ କାୟୋ ରୂପାଦିଧମ୍ମସମୂହୋତି ସକ୍କାୟୋତି ଆହ – ''ସକ୍କାୟୋ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ସମନୁପସ୍ସନା, ଦିଟ୍ଠିସହିତା ୱା ସମନୁପସ୍ସନା ଦିଟ୍ଠିସମନୁପସ୍ସନା, ଦିଟ୍ଠିମଞ୍ଞନାୟ ସଦ୍ଧିଂ ଇତରମଞ୍ଞନା। ସହ ୱିପସ୍ସନାୟ ଚତୁମଗ୍ଗଞାଣଂ ସମନୁପସ୍ସନା ''ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ସମ୍ମଦେୱ ଅନୁରୂପତୋ ପସ୍ସନା''ତି କତ୍ୱା।

ପଟିପଦାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୫। ୱିରାଗୋ ନାମ ମଗ୍ଗୋ, ୱିମୁତ୍ତିଫଲନ୍ତି ଆହ – ''ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିରଜ୍ଜତି, ଫଲକ୍ଖଣେ ୱିମୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଏୱଂ ନିରୁଜ୍ଝମାନେହି ଆସୱେହି ''ଅହଂ ମମା''ତି କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱା। ''ଚିତ୍ତଂ ୱିରତ୍ତଂ, ୱିମୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଫଲଂ ଗୟ୍ହତି, ''ଖୀଣା ଜାତୀ''ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାତି ଆହ ''ସହ ଫଲେନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଦସ୍ସନତ୍ଥ''ନ୍ତି। ଉପରି କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚାଭାୱେନ ଠିତଂ। ତେନାହ ''ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଠିତ''ନ୍ତି। ୟଂ ପତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଅଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ପତ୍ତଭାୱେନ ଅଧିଗତତ୍ତା ସନ୍ତୁଟ୍ଠଂ ପରିତୁଟ୍ଠଂ।

ଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦୁତିୟଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୬।ପୁବ୍ବନ୍ତଂ ଅତୀତଖନ୍ଧକୋଟ୍ଠାସଂ। ଅନୁଗତାତି ସସ୍ସତାଦୀନି କପ୍ପେତ୍ୱା ଗହଣୱସେନ ଅନୁଗତା। ଅଟ୍ଠାରସ ଦିଟ୍ଠିୟୋତି ଚତସ୍ସୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟୋ, ଚତସ୍ସୋ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟୋ, ଚତସ୍ସୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକଦିଟ୍ଠିୟୋ, ଚତସ୍ସୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପଦିଟ୍ଠିୟୋ, ଦ୍ୱେ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିୟୋତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠାରସ ଦିଟ୍ଠିୟୋ ନ ହୋନ୍ତି ପଚ୍ଚୟଘାତେନ। ଅପରନ୍ତନ୍ତି ଅନାଗତଂ ଖନ୍ଧକୋଟ୍ଠାସଂ ସସ୍ସତାଦିଭାୱଂ କପ୍ପେତ୍ୱା ଗହଣୱସେନ ଅନୁଗତା। ସୋଳସ ସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା, ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା, ପଞ୍ଚ ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଏୱଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ଦିଟ୍ଠିୟୋ ନ ହୋନ୍ତି ପଚ୍ଚୟଘାତେନ। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଥାମସୋ ଚେୱ ସୀଲବ୍ବତଦିଟ୍ଠିପରାମାସୋ ଚ ନ ହୋତି ପଚ୍ଚୟଘାତେନ। ତେନାହ ''ଏତ୍ତାୱତା ପଠମମଗ୍ଗୋ ଦସ୍ସିତୋ''ତି ଅନୱସେସଦିଟ୍ଠିପହାନକିତ୍ତନତୋ। ପହୀନା ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତା। ଇଦଂ ପନାତି ''ରୂପସ୍ମି''ନ୍ତିଆଦି।

ଦୁତିୟଅନିଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସମନୁପସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୭।ପରିପୁଣ୍ଣଗାହଓସେନାତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ଅସେସେତ୍ୱା ଏକଜ୍ଝଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗହଣଓସେନ। ଏତେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ସମନୁପସ୍ସନ୍ତି। ଇତୀତି ଏୱଂ। ଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଯଂ ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତା ସମନୁପସ୍ସନା ଅଞ୍ଞି ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱିହତତ୍ତା ସଂୱିଜ୍ଜତି। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ।

ଆରମ୍ମଣନ୍ତି କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ। ମାନଓସେନ ଚ ଦିଟ୍ଠିଓସେନ ଚ ''ଅସ୍ମୀ''ତି ଗାହେ ସିଦ୍ଧନ୍ତେ ତଂସହଗତା ତଣ୍ହାପି ତଗ୍ଗହିତାଓ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିଓସେନ ଅସ୍ମୀତି ଏୱମ୍ପିସ୍ସ ହୋତୀ''ତି। ଗହେତ୍ୱାତି ଅହଂକାରଓତ୍ଥୁଓସେନ ଗହେତ୍ୱା। ଅଯଂ ଅହମସ୍ମୀତି ଅଯଂ ଚକ୍ଖାଦିକୋ, ସୁଖାଦିକୋ ୱା ଅହମସ୍ମି। ''ରୂପୀ ଅତ୍ତା ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା''ତି ଏୱମାଦିଗହଣଓସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପୀ ଭୱିସ୍ସନ୍ତିଆଦୀନି ସଦ୍ଧାନି ସସ୍ସତମେୱ ଭଜନ୍ତୀ''ତି। ୱିପସ୍ସନାଭିନିୱେସତୋ ପୁବ୍ବେ ଯଥେୱାକାରାନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ଅଥ ୱିପସ୍ସନାଭିନିୱେସତୋ ପରଂ ତେନେୱାକାରେନ ଠିତେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅୱିଜ୍ଜା ପହୀଯତି ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନେନ, ଅଥ ମଗ୍ଗପରମ୍ପରାଯ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିଯୋ କମ୍ମସମ୍ଭାରଭାୱତୋ। କମ୍ମସ୍ସ…ପେ… ଏକୋ ସନ୍ଧୀତି ହେତୁଫଲସନ୍ଧି। ପୁନ ଏକୋ ସନ୍ଧୀତି ଫଲହେତୁସନ୍ଧିମାହ। ତଯୋ ପପଞ୍ଚା ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା ଅତୀତଭୱଅଦ୍ଧାନଂ ତେସଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅନାଗତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ଦସ୍ସିତୋ ଅସ୍ସୁତୱତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ୱସେନ। ସୁତୱତୋ ପନ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ୱସେନ ୱଟ୍ଟସ୍ସ ୱୂପସମୋ ଦସ୍ସିତୋତି।

ସମନୁପସ୍ସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଖନ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮।ତଥେୱାତି ଆରମ୍ମଣଭାୱେନେୱ। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଉପାଦାନେହି ଉପାଦାତବ୍ବନ୍ତି ଉପାଦାନିଯଂ। ଇଧାପୀତି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁପି। ୱିଭାଗତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗୋପି ସିଯା, ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ରାସଟ୍ଠୋ ଏୱ ଆଗତୋ, ''ତଦେକଜ୍ଝଂ ଅଭିସଂଯୁହିତ୍ୱା''ତି ୱଚନତୋ ''ରାସଟ୍ଠେନ''ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

ଖନ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭-୮। ସୋଣସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୯-୫୦।ୱିସିଟ୍ଠୋତି ପଧାନୋ। ଉତ୍ତମୋତି ଉକ୍କଟ୍ଠୋ। ଅଞ୍ଞଂ କିଂ ଭୱେଯ୍ୟାତି ଅଞ୍ଞଂ କିଂ କାରଣଂ ଭୱେଯ୍ୟ ତଥା ସମନୁପସ୍ସନାଯ ଅଞ୍ଞତ୍ରେସଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନତାଯ ୱଚନପରିଚ୍ଚିତିପଭିନ୍ନତୋ। ୱଜିରଭେଦଦେସନଂ ନାମ ଅତ୍ଥତୋ ତେପରିୱଟ୍ଟଦେସନା।

ସୋଣସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯-୧୦। ନନ୍ଦିକ୍ଖଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୫୧-୫୨।ନୱମଦସମେସୂତି ସୁତ୍ତଦ୍ୱଯଂ ସହେୱ ଉଦ୍ଧଟଂ, ଦ୍ୱୀସୁପି ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାଯ ସରିକ୍ଖଭାୱତୋ। ନନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ନନ୍ଦୀ, ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ରାଗୋ। ସତିପି ସଦ୍ଦତ୍ଥତୋ ଭେଦେ ''ଇମେସଂ ଅତ୍ଥତୋ ନିନ୍ନାନାକରଣତାଯା''ତି ୱତ୍ୱାପି ପହାଯକଧମ୍ମଭେଦେନ ପନ ଲବ୍ଭତେୱ ଭେଦମତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଯ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ରାଗଂ ପଜହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ତାୱତାତି ''ନନ୍ଦିକ୍ଖଯା ରାଗକ୍ଖଯୋ''ତି ଏତ୍ତାୱତା। ୱିପସ୍ସନଂ ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚସ୍ସ ପରିଯୋସାନେନ। ରାଗକ୍ଖଯାତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିପରିଯୋସାନାଯ ୱିପସ୍ସନାଯ ରାଗସ୍ସ ଖେପିତତ୍ତା। ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ନନ୍ଦିକ୍ଖଯୋତି। ତେନାହ ''ଇଧ ମଗ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା''ତି। ଅନନ୍ତରଂ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଅରିଯଫଲେନ ପଟିପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନ ନନ୍ଦିରାଗକ୍ଖଯା ସଙ୍କଂ ସଂକିଲେସତୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି। ତେନାହ ''ଫଲଂ ଦସ୍ସିତ''ନ୍ତି।

ନନ୍ଦିକ୍ଖଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅତ୍ତଦୀପୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମୂଲପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୬। ଉପଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ଉପଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୩। ଉପେତୀତି ଉପଯୋ। କଥମୁପେତି? ତଣ୍ହାମାନାଦିୱସେନାତି ଆହ ‘‘ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିୱସେନା’’ତି। କଥମିଦଂ ଲବ୍ଭତୀତି? ‘‘ଅୱିମୁତ୍ତୋ’’ତି ୱଚନତୋ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ହି ବନ୍ଧୋ, କିଂ ଉପେତୀତି ଆହ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ’’ତି ତଦ୍ଧିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ତଥା ଉପେତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। କୋ ପନୁପେତୀତି? ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଉପଗମସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅକୁସଲକମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣମେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ଜୱାପେତ୍ୱାତି ଗହିତଜୱଂ କତ୍ୱା। ଯଥା ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢିତୁଂ ସମତ୍ଥଂ, ଏୱଂ କତ୍ୱା। ତେନାହ ‘‘ପଟିସନ୍ଧୀ’’ତିଆଦି। ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ‘‘ଓକଂ ପହାଯ ଅନିକେତସାରୀ’’ତି ଗାଥାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। କମ୍ମନିମିତ୍ତାଦିୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ପଟିସନ୍ଧିଜନକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତି। ପତିଟ୍ଠା ନ ହୋତି ସରାଗକାଲେ ୱିଯ ଅନୁପଟ୍ଠାନତୋ । ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ଅନଭିସଙ୍ଖରିତ୍ୱାତି ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯଘାତେନ।

ଉପଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ବୀଜସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୪।ବୀଜଜାତାନୀତି ଜାତ-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ବୀଜାନୀ’’ତି। ୱଚନ୍ତି ସେତୱଚଂ। ଅଜ୍ଜୁକନ୍ତି ତଚ୍ଛକଂ। ଫଣିଜ୍ଜକଂ ତୁଳସି। ଅଭିନ୍ନାନୀତି ଏକଦେସେନପି ଅଖଣ୍ଡିତାନି। ବୀଜତ୍ଥାଯାତି ବୀଜକିଚ୍ଚାଯ। ନ ଉପକପ୍ପତୀତି ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ନ ପାପିତାନୀତି ପୂତିତଂ ନ ଉପଗତାନି। ତଣ୍ଡୁଲସାରସ୍ସ ଆଦାନତୋ ସାରାଦାନି। ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣୱସେନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ। ଆରମ୍ମଣୱସେନାତି ଆରମ୍ମଣଭାୱୱସେନ। ସିନେହନଟ୍ଠେନାତି ତଣ୍ହାଯନୱସେନ ସିନିଦ୍ଧତାପାଦନେନ, ଯତୋ ‘‘ନନ୍ଦୂପସେଚନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ୱିରୋପିତଂ ତଂ କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଟିସନ୍ଧିଅଙ୍କୁରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥଂ ହୋତି। ସପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଅଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିପଚ୍ଚଯେହି ସପ୍ପଚ୍ଚଯଂ। ୱିରୂହତି ୱିପାକସନ୍ତାନୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥୋ ହୁତ୍ୱା।

ବୀଜସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଉଦାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୫।ଉଦାନଂ ଉଦାହରୀତି ଅତ୍ତମନୱାଚଂ ନିଚ୍ଛାରେସି। ଏସ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଉଦାହାରୋ। ଭୁସୋ ନିସ୍ସଯୋ ଉପନିସ୍ସଯୋ, ଦାନମେୱ ଉପନିସ୍ସଯୋ ଦାନୂପନିସ୍ସଯୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ତତ୍ଥ ଦାନୂପନିସ୍ସଯୋ ଅନ୍ନାଦିୱତ୍ଥୂସୁ ବଲୱାତି ବଲୱଭାୱେନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଉପନିସ୍ସଯବହୁଲୋ କାମରାଗପ୍ପହାନେନେୱ କତପରିଚଯତ୍ତା ୱିପସ୍ସନମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ନ ଚିରସ୍ସେୱ ଅନାଗାମିଫଲଂ ପାପୁଣାତି, ତଥା ସୁୱିସୁଦ୍ଧସୀଲୂପନିସ୍ସଯୋ କାମଦୋସଜିଗୁଚ୍ଛନେନ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଇମେ ଦ୍ୱେ ଉପନିସ୍ସଯା ଦୁବ୍ବଲାତି ୱୁତ୍ତା ? ୱିଜ୍ଜୂପମଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ସୋପି ଭାୱନୂପନିସ୍ସଯସହାଯଲାଭେନେୱ, ନ କେୱଲଂ। ଭାୱନା ପନ ପଟିୱେଧସ୍ସ ୱିସେସହେତୁଭାୱତୋ ବଲୱା ଉପନିସ୍ସଯୋ। ତଥା ହି ସା ୱଜିରୂପମଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ। ତେନାହ ‘‘ଭାୱନୂପନିସ୍ସଯୋ ଅରହତ୍ତଂ ପାପେତୀ’’ତି।

ସୋତି ମିଲକତ୍ଥେରୋ। ୱିହାରନ୍ତି ୱସନଟ୍ଠାନଂ। ୱିହାରପଚ୍ଚନ୍ତେ ହି ପଣ୍ଣସାଲାଯ ଥେରୋ ୱିହରତି। ଉପଟ୍ଠାତି ଏକଲକ୍ଖଣେନ। କୂଟଗୋଣୋ ୱିଯ ଗମନୱୀଥିଂ। ତତ୍ଥାତି ଅଲ୍ଲକଟ୍ଠରାସିମ୍ହି। ଉଦକମଣିକାନନ୍ତି ଉଦକଥେୱାନଂ।

ଅତ୍ତନିଯେୱୋପନେସି ଉଦାନକଥାଯ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣାନଂ ଅତ୍ତନି ସଂୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ଉଟ୍ଠାନୱତା’’ତିଆଦି। ଅଯଞ୍ହି ମିଲକତ୍ଥେରୋ ସିକ୍ଖାଯ ଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତଂ ପୂରେନ୍ତୋ ୱିସୁଦ୍ଧସୀଲୋ ହୁତ୍ୱା ଠିତୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଦୁବ୍ବଲୂପନିସ୍ସଯେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ଭଗୱା ଉଦାନେନ୍ତୋ ‘‘ନୋ ଚସ୍ସଂ…ପେ… ସଞ୍ଞୋଜନାନୀ’’ତି।

ସଚେ ଅହଂ ନ ଭୱେଯ୍ୟନ୍ତି ଯଦି ଅହଂ ନାମ କୋଚି ନ ଭୱେଯ୍ୟଂ ତାଦିସସ୍ସ ଅହଂସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତତୋ ଏୱ ମମ

ପରିକ୍ଖାରୋପି ନ ଭୱେଯ୍ଯତସ୍ସ ଚ ପଭଙ୍ଗୁଭାୱେନ ଅନୱଟ୍ଠିତଭାୱତୋ। ଏୱଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଦେସିକଭାୱେନ ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି କମ୍ମଫଲୱସେନ ୱତ୍ତୁଂ ''ସଚେ ୱା ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ସୁଞ୍ଞତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତୱସେନ ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇଦାନି ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋତି ଏଦିସଂ ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ। ୱିଭୱିସ୍ସତୀତି ୱିନସ୍ସିସ୍ସତି। ୱିଭୱୋ ହି ୱିନାସୋ। ତେନାହ ''ଭିଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି। ୱିଭୱଦସ୍ସନଂ ୱିଭୱୋତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ୱିଭୱଦସ୍ସନେନା''ତି। ୱିଭୱଦସ୍ସନଂ ନାମ ଅଚ୍ଚନ୍ତାଯ ୱିନାସସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ। ତନ୍ତି ଅରିଯମଗ୍ଗଂ। ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ହେସା ୱିସେସନିଟ୍ଠା ହୋତୀତି ତତିଯମଗ୍ଗୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଉପରି ମଗ୍ଗଫଲନ୍ତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲଂ। ନତ୍ଥି ଏତିସ୍ସା ଜାତିଯା ଅନ୍ତରନ୍ତି ଅନନ୍ତରା, ଅନନ୍ତରା ୱିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗସ୍ସ। ଗୋତ୍ରଭୂ ପନ ଅନୁଲୋମୱୀଥିପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାଗତିକଂ ୱା ସିଯା, ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ମଗ୍ଗଗତିକଂ ୱାତି ନ ତେନ ମଗ୍ଗୋ ଅନ୍ତରିକୋ ନାମ ହୋତି। ତେନାହ ''ୱିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସନ୍ନାନନ୍ତରଂ ନାମା''ତି । ଫଲଂ ପନ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା କିଲେସାନଂ ପଜହନୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱତୋ ଚ କମ୍ମମଗ୍ଗଗତିକମେୱ, କୁସଲୱିପାକଭାୱେନ ପନ ନେସଂ ଅତ୍ଥୋ ପଭେଦୋତି ୱିପସ୍ସନାଯ ଫଲସ୍ସ ସିଯା ଅନନ୍ତରତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଫଲସ୍ସ ଦୂରାନନ୍ତରଂ ନାମା''ତି। ''ଆସୱାନଂ ଖଯୋ''ତି ପନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ୱିପସ୍ସନାନଂ ଆସନ୍ନତାଯ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଅତସିତାଯେତି ନ ତସିତବ୍ବେ ତାସଂ ଅନାପଜ୍ଜିତବ୍ବେ। ତାସୋତି ତାସହେତୁ ''ତସତି ଏତସ୍ମା''ତି କତ୍ୱା। ସୋତି ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ତିଲକ୍ଖଣାହତନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚତାଦିଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଲକ୍ଖିତଂ। ମନମ୍ହି ନଟ୍ଠୋତି ଇସକଂ ନଟ୍ଠୋମ୍ହି, ତତୋ ପରମ୍ପି ତତ୍ଥେୱ ଠତ୍ୱା କିଞ୍ଚି ଅପୂରିତତ୍ତା ଏୱ ମୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ନ ତାସୋ ନାମ ହୋତୀ''ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତାସଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କଲ୍ଯାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ହି ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞାଣେନ ''ସଭଯା ସଙ୍ଖାରା''ତି ୱିପସ୍ସନ୍ତୋ ନ ଉତ୍ତସତି।

ଉଦାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଉପାଦାନପରିପୱତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୬।ଚତୁନ୍ନଂପରିୱଟ୍ଟନୱସେନାତି ପଞ୍ଚେକକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ପରିୱଟ୍ଟନୱସେନ। ରୂପଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିନ୍ତି ସକଲଭୂତୁପାଦାରୂପଂ କୁଚ୍ଛିତଭାୱତୋ ତତ୍ଥ ଚ ତୁଚ୍ଛୱିପଲ୍ଲାସତାଯ ''ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ଅଞ୍ଞାସିଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିଂ। ଆହାରୱସେନ ରୂପକାଯସ୍ସ ହାନିୱୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ପାକଟଭାୱତୋ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତୋ ଚ ତସ୍ସ ''ଆହାରସମୁଦଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯକଥା ନାମ ୱଟ୍ଟକଥାତି ''ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗୋ''ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଛନ୍ଦରାଗଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଉପାଦାନକମ୍ମାୱିଜ୍ଜାପି ଗହିତା ଏୱ। ପଟିପନ୍ନା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱତ୍ତମାନକାଲପ୍ପଯୋଗୋ ହେସ ଯଥା ''କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀ''ତି। ପତିଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ପତିଟ୍ଠଂ ଲଭନ୍ତି। କେୱଲିନୋତି ଇଧ ୱିମୁତ୍ତିଗୁଣେନ ପାରିପୂରୀତି ଆହ ''ସକଲିନୋ କତସବ୍ବକିଚ୍ଚା''ତି। ଯେନ ତେତି ଯେନ ଅୱସିଟ୍ଠେନ ତେ ଅସେକ୍ଖେ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତା ପଞ୍ଞାପେଯ୍ଯୁଂ, ତଂ ନେସଂ ୱଟ୍ଟଂ ସେକ୍ଖାନଂ ୱିଯ ନତ୍ଥି ପଞ୍ଞାପନାଯ। ୱଟ୍ଟନ୍ତି କାରଣଂ ୱଟ୍ଟନଟ୍ଠେନ ଫଲସ୍ସ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ। ଅସେକ୍ଖଭୂମିୱାରୋତି ଅସେକ୍ଖଭୂମିପ୍ପୱତ୍ତି।

ଉପାଦାନପରିପୱତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସତ୍ତଟ୍ଠାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୭।ସତ୍ତସୁଓକାସେସୂତି ରୂପପଜାନନାଦୀସୁ ସତ୍ତସୁ ଓକାସେସୁ। ୱୁସିତୱାସୋତି ୱୁସିତଅରିଯୱାସୋ। ଏତ୍ଥାତି ଇମସ୍ମିଂ ଉଦ୍ଦେସେ। ସେସଂ ନାମ ଇଧ ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉସ୍ସଦନନ୍ଦିଯନ୍ତି ଉସ୍ସନ୍ନଗୁଣୱତୋ ତୋସନଂ ସମ୍ମୋଦାପନଂ। ଗୁଣକିତ୍ତନେନ ପଲୋଭନୀଯଂ ସେକ୍ଖକଲ୍ଯାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ପସାଦୁପ୍ପାଦନେନ। ଇଦାନି ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏତ୍ତାୱତାତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ କୋସଲ୍ଲଦୀପନେନ ଏତ୍ତକେନ ଦେସନାକ୍କମେନ। ତନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଂ। ଧାତୁଆଦିମତ୍ତମେୱାତି ଧାତାଯତନପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମତ୍ତମେୱ। ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଇମେସୁ ଜାତାଦୀସୁ। କମ୍ମଂ କତ୍ୱାତି ସମ୍ମସନକମ୍ମଂ ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ସତ୍ତଟ୍ଠାନକୋସଲ୍ଲପୱତ୍ତିଯା ପଭେଦେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ''ତିୱିଧୂପପରିକ୍ଖୀ''ତି ଦସ୍ସେତି ଧମ୍ମରାଜା।

ସତ୍ତଟ୍ଠାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୮। ଅଧିକଂ ସୱିସେସଂ ପଯସତି ପଯୁଞ୍ଜତି ଏତେନାତି ଅଧିପ୍ପଯାସୋ, ୱିସିଟ୍ଠପଯୋଗୋ। ତେନାହ ‘‘ଅଧିକପଯୋଗୋ’’ତି। ଇମସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ଅରିଯମଗ୍ଗମାହ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଅୱତ୍ତମାନଟ୍ଠେନାତି ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦତୋ ପୁବ୍ବେ ନ ୱତ୍ତମାନଭାୱେନ। ମଗ୍ଗଂ ଜାନାତୀତି ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସପୁବ୍ବଭାଗଂ ସସମ୍ଭାରୱିସଯଂ ସଫଲଂ ସୌଦ୍ରଯଂ ଅରିଯଂ ମଗ୍ଗଂ ଜାନାତି ଅୱବୁଜ୍ଝତୀତି ମଗ୍ଗଞ୍ଞୂ। ୱିଦିତନ୍ତି ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଞାତଂ ପଟିଲଦ୍ଧଂ ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ପାକଟଂ ଅକାସି, ତଥା କତ୍ୱା ଦେସେସି। ଅମଗ୍ଗେ ପରିୱଜ୍ଜନେନ ମଗ୍ଗେ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସ ମଗ୍ଗକୁସଲତା ୱିଯ ଅମଗ୍ଗକୁସଲତାପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେ ଚ ଅମଗ୍ଗେ ଚ କୋୱିଦୋ’’ତି। ଅହଂ ପଠମଂ ଗତୋତି ଅହଂ ପଠମମଗ୍ଗେନ ସମନ୍ନାଗତୋ।

ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୯।ପୁରାଣୁପଟ୍ଠାକେତି ପୁବ୍ବେ ପଧାନପଦହନକାଲେ ଉପଟ୍ଠାକଭୂତେ। ‘‘ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଅସ୍ସାମିକଟ୍ଠେନ ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠେନ ଅତ୍ତପଟିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନା’’ତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେହି। ଏତ୍ତକେନ ଠାନେନାତି ‘‘ରୂପଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନତ୍ତା’’ତି ଆରଭିତ୍ୱା ଯାୱ ‘‘ଏୱଂ ମେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ମା ଅହୋସୀ’’ତି ଏତ୍ତକେନ ସୁତ୍ତପଦେସେନ। ଅକଥିତସ୍ସେୱ କଥନଂ ଉତ୍ତରଂ, ନ କଥିତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି। ସମୋଧାନେତ୍ୱାତି ସମ୍ପିଣ୍ଡିତ୍ୱା। ୱିତ୍ଥାରକଥାତି ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅଟ୍ଠକଥା। ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମେୱାତି ତବ୍ବହୁଲତାଯ ତପ୍ପଧାନତାଯ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚତାଦୀନମ୍ପି ହି ତତ୍ଥ ତଂଦୀପନତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଦେୱ ଜେଟ୍ଠଂ ପଧାନଂ ତଥା ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯତୋ।

ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ମହାଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୦।ଏକନ୍ତଦୁକ୍ଖନ୍ତିଆଦୀନି ପଦାନି ୱୁତ୍ତନଯାନେୱ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ସରାଗୋ ହେତୁ ପଚ୍ଚଯୋ ସଂକିଲେସାଯ, ଏୱଂ ସୱିପସ୍ସନୋ ମଗ୍ଗୋ ହେତୁ ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ମହାଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଆଦିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୧।ଏକାଦସହୀତି ରାଗାଦୀହି ଉପାଯାସପରିଯୋସାନେହି ଏକାଦସହି ସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନ ଅଗ୍ଗୀହି। ଦ୍ୱୀସୁପି ଅଟ୍ଠମନୱମେସୁ। ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣମେୱାତି ତବ୍ବହୁଲତାଯ ତପ୍ପଧାନତାଯ ଚ ୱୁତ୍ତଂ।

ଆଦିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୨।ନିରୁତ୍ତିଯୋୱ ନିରୁତ୍ତିପଥୋତି ପଥ-ସଦ୍ଦେନ ପଦୱଡ୍ଢନମାହ ଯଥା ‘‘ବୀଜାନିଯେୱ ବୀଜଜାତାନୀ’’ତି। ନିରୁତ୍ତିୱସେନାତି ନିବ୍ବଚନୱସେନ। ପଥା ଚ ଅତ୍ଥାନୁରୂପଭାୱତୋ । ତୀଣିପୀତି ନିରୁତ୍ତିଅଧିୱଚନପଞ୍ଞତ୍ତିପଥପଦାନି। ତଥା ହି ‘‘ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦିନା ନୀହରିତ୍ୱା ୱଚନଂ ନିରୁତ୍ତି, ‘‘ସିରୀୱଡ୍ଢକୋ ଧନୱଡ୍ଢକୋ’’ତିଆଦିନା ୱଚନମତ୍ତମେୱ ଅଧିକାରଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ‘‘ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ’’ତିଆଦିନା ତଂତଂପକାରେନ ଞାପନତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତି। ଅଥ ୱା ତଂତଂଅତ୍ଥପ୍ପକାସନେନ ନିଚ୍ଛିତଂ, ନିଯତଂ ୱା ୱଚନଂ ନିରୁତ୍ତି। ଅଧି-ସଦ୍ଦୋ ଉପରିଭାଗେ, ଉପରି ୱଚନଂ ଅଧିୱଚନଂ। କସ୍ସ ଉପରି? ପକାସେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋ। ଅଧୀନଂ ୱଚନଂ ଅଧିୱଚନଂ। କେନ ଅଧୀନଂ? ଅତ୍ଥେନ। ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏୱଂ ନିରୁତ୍ତିଆଦିପଦାନଂ ସବ୍ବୱଚନେସୁ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦିପ୍ପକାରେନ ନିଦ୍ଧାରଣୱଚନାନଂଯେୱ ନିରୁତ୍ତିତା, ସିରିୱଡ୍ଢକଧନୱଡ୍ଢକପକାରାନମେୱ ଅଭିଲାପନଂ ଅଧିୱଚନତା। ‘‘ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ’’ତି ଏୱଂପକାରାନମେୱ ଏକମେୱ ଅତ୍ଥଂ ତେନ ତେନ ପକାରେନ ଞାପେନ୍ତାନଂ ୱଚନାନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିତା ଚ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ଅସଂକିଣ୍ଣାତି ନ ସଂକିଣ୍ଣା। ତେନାହ ‘‘ଅୱିଜହିତା…ପେ… ଅଛଡ୍ଡିତା’’ତି। ନ ସଂକୀଯନ୍ତୀତି ନ ସଂକିରୀଯନ୍ତି, ନ ସଂକୀଯିସ୍ସନ୍ତି ନ ସଂକିରୀଯିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପଟିକୁଟ୍ଠାତି ନ ପଟିକ୍କିତ୍ତା। ଯସ୍ମା ଭଙ୍ଗଂ ଅତିକ୍କନ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦାଦି

ଅତିକ୍କନ୍ତମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଭଙ୍ଗମେୱା’’ତି। ଯସ୍ମା ଦେସନ୍ତରଂ ସଙ୍କନ୍ତୋପି ଅତିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ତଦାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଦେସନ୍ତରଂ ଅସଙ୍କମିତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ହି ସଙ୍ଖାରା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ୱିପରିଣମନ୍ତି ୱିନାସଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ୱିପରିଣତନ୍ତି… ପେ… ନଟ୍ଠ’’ନ୍ତି। ଅପାକଟୀଭୂତଂ ଅଜାତତ୍ତା ଏୱ।

ୱସଭଣଗୋତ୍ତତାଯ ୱସ୍ସଭଞ୍ଞା। ମୂଲଦିଟ୍ଠିଗତିକାତି ମୂଲଭୂତା ଦିଟ୍ଠିଗତିକା, ଇମସ୍ମିଂ କପ୍ପେ ସବ୍ବପଠମଂ ତାଦିସଦିଟ୍ଠିସମୁପ୍ପାଦକା। ପୁନପ୍ପୁନଂ ଆୱଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସାତି ଅହେତୁୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତଗନ୍ଥଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପରିଯାପୁଣିତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ୱୀମଂସନ୍ତସ୍ସ ‘‘ନତ୍ଥି ହେତୁ, ନତ୍ଥି ପଚ୍ଚଯୋ ସତ୍ତାନଂ ସଂକିଲେସାଯା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାଯ ଲଦ୍ଧିଯା ଆରମ୍ମଣେ ମିଚ୍ଛାସତି ସନ୍ତିଟ୍ଠତି, ‘‘ନତ୍ଥି ହେତୂ’’ତିଆଦିୱସେନ ଅନୁସ୍ସୱୂପଲଦ୍ଧେ ଅତ୍ଥେ ତଦାକାରପରିୱିତକ୍କନେହି ସୱିଗ୍ଗହେ ୱିଯ ସରୂପତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତେ ଚିରକାଲପରିଚଯେନ ‘‘ଏୱମେତ’’ନ୍ତି ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମଭାୱୂପଗମନେନ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯା ତଥାଗହିତେ ପୁନପ୍ପୁନଂ ତଥେୱ ଆସେୱନ୍ତସ୍ସ ବହୁଲୀକରୋନ୍ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କେନ ସମାଦିଯମାନା ମିଚ୍ଛାୱାଯାମୂପତ୍ଥମ୍ଭିତା ଅତଂସଭାୱଂ ‘‘ତଂସଭାୱ’’ନ୍ତି ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ମିଚ୍ଛାସତୀତି ଲଦ୍ଧନାମା ତଂଲଦ୍ଧିସହଗତା ତଣ୍ହା ସନ୍ତିଟ୍ଠତି। ଯଥାସକଂ ୱିତକ୍କାଦିପଚ୍ଚଯଲାଭେନ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଅଧିଟ୍ଠିତତାଯ ଅନେକଗ୍ଗତଂ ପହାଯ ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗତଂ ଅପ୍ପିତଂ ୱିଯ ହୋତି ମିଚ୍ଛାସମାଧିନା। ସୋପି ହି ପଚ୍ଚଯୱିସେସେହି ଲଦ୍ଧଭାୱନାବଲୋ ଈଦିସେ ଠାନେ ସମାଧାନପତିରୂପକିଚ୍ଚକରୋ ହୋତିଯେୱ ୱାଲୱିଜ୍ଝନାଦୀସୁ ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ ତେନାକାରେନ ପୁବ୍ବଭାଗିଯେସୁ ଜୱନୱାରେସୁ ପୱତ୍ତେସୁ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମେ ଜୱନୱାରେ ସତ୍ତ ଜୱନାନି ଜୱନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପଠମେ ସତେକିଚ୍ଛୋ ହୋତି, ତଥା ଦୁତିଯାଦୀସୁ। ସତ୍ତମେ ପନ ଜୱନେ ସମ୍ପତ୍ତେ ଅତେକିଚ୍ଛୋ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଅସ୍ସାଦେନ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦି। ଇମେସୁପୀତି ଦ୍ୱୀସୁପି ଠାନେସୁ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ। ତେନ ‘‘ଯଦେତଂ ଅନାଗତଂ ନାମ, ନଯିଦଂ ଅନାଗତ’’ନ୍ତିଆଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେପୀତି ତେ ୱସ୍ସଭଞ୍ଞାପି ନ ମଞ୍ଞିଂସୁ ଲୋକସମଞ୍ଞାଯ ଅନତିକ୍କମନୀଯତୋ। ତେନାହ ‘‘ଅତୀତଂ ପନା’’ତିଆଦି। ଖନ୍ଧାନଂ ଉପରି ନିରୁଳ୍ହା ପଣ୍ଣତ୍ତି।

ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅରହନ୍ତୱଗ୍ଗୋ

୧। ଉପାଦିଯମାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୩।ଗଣ୍ହମାନୋତି ‘‘ଏତଂ ମମା’’ତିଆଦିନା ଗଣ୍ହମାନୋ। ପାସେନାତି ରାଗପାସେନ। ତଞ୍ହି ମାରୋ ମାରପାସୋତି ମଞ୍ଞତି। ତେନାହ ‘‘ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରୋ ପାସୋ, ୟ୍ୱାଯଂ ଚରତି ମାନସୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୫୧; ମହାୱ। ୩୩)। ମୁତ୍ତୋ ନାମ ହୋତି ଅନୁପାଦିଯତୋ ସବ୍ବସୋ ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅଭାୱତୋ।

ଉପାଦିଯମାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୬। ମଞ୍ଞମାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୬୪-୬୮। ‘‘ଏତଂ ମମା’’ତିଆଦିନା। ମଞ୍ଞନା ଅଭିନନ୍ଦନା ଚ। ତଣ୍ହାଛନ୍ଦୋତି ତଣ୍ହା ଏୱ ଛନ୍ଦୋ। ସା ହି ତଣ୍ହାଯନଟ୍ଠେନ ତଣ୍ହା, ଛନ୍ଦିକତଟ୍ଠେନ ଛନ୍ଦୋ। ଚତୁତ୍ଥଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣମୁଖେନ ୱୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚମଂ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣମୁଖେନ, ଛଟ୍ଠଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମୁଖେନ। ସେସଂ ତୀସୁପି ସଦିସମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏସେୱ ନଯୋ’’ତି।

ମଞ୍ଞମାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅନତ୍ତନିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୯।ଅନତ୍ତନିଯନ୍ତି ନ ଅତ୍ତନିଯଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକ’’ନ୍ତି।

ଅନତ୍ତନିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮-୧୦। ରଜନୀଯସଣ୍ଠିତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୦-୭୨।ରଜନୀଯେନାତି ରଜନୀଯେନ ରାଗୁପ୍ପାଦକେନ। ତେନାହ ‘‘ରାଗସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନା’’ତି। ରାହୁଲସଂଯୁତ୍ତେ ରାହୁଲତ୍ଥେରସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଆଗତା। ଇଧ ରାଧତ୍ଥେରସ୍ସ ସୁରାଧତ୍ଥେରସ୍ସ ଚ ପୁଚ୍ଛାୱସେନ, ପାଠଇ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ସଦିସା। ତେନାହ ‘‘ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନୀ’’ତି।

ରଜନୀଯସଣ୍ଠିତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅରହନ୍ତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଖଜ୍ଜନୀଯୱଗ୍ଗୋ

୧-୩। ଅସ୍ସାଦସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୩-୭୫।ଚତୁସଚ୍ଚମେୱ କଥିତଂ ଅସ୍ସାଦାଦୀନଞ୍ଚେୱ ସମୁଦଯାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନ ଦେସନାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଯସ୍ମା ଅସ୍ସାଦୋ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଆଦୀନୱୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ନିସ୍ସରଣଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ନିରୋଧସଚ୍ଚଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ; ଦୁତିଯେ ସମୁଦଯସ୍ସାଦୋ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଆଦୀନୱୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିସ୍ସରଣଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ; ତତିଯଂ ଅରିଯସାୱକସ୍ସେୱ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅସ୍ସାଦସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅରହନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୬।ଯତ୍ତକା ସତ୍ତାୱାସାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସତ୍ତନିକାଯେ ଆୱସନଟ୍ଠେନ ସତ୍ତା ଏୱ ସତ୍ତାୱାସା। ତେନ ଯତ୍ତକା ସତ୍ତାୱାସା, ତେହି ସବ୍ବେହିପି ଏତେ ଅଗ୍ଗା ଏତେ ସେଟ୍ଠା, ଯେ ଇମେ ଅରହନ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ପୁରିମନଯେନେୱାତି ପୁରିମସ୍ମିଂ ସତ୍ତଟ୍ଠାନକୋସଲ୍ଲସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ।

ତଦତ୍ଥପରିଦୀପନାହୀତି ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ପରିଞ୍ଞାଯ। ତଣ୍ହା ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତି। ଅସ୍ମିମାନୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା ତସ୍ସ ଯଥାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଦୀପନାହି ଚେୱ ‘‘ଅନେଜଂ ତେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତା, ଚିତ୍ତଂ ତେସଂ ଅନାୱିଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିସେସତ୍ଥପରିଦୀପନାହି ଚ। ଝାନମଗ୍ଗଫଲପରିଯାପନ୍ନଂ ଅତିସଯିତସୁଖଂ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ସୁଖିନୋତି ଆହ ‘‘ଝାନ…ପେ… ସୁଖିତା’’ତି। ତଣ୍ହା ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଏତ୍ଥ ତେସଂ ଅପାଯଦୁକ୍ଖଜନିକା ତଣ୍ହା ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱଟ୍ଟମୂଲିକାଯ ତଣ୍ହାଯ ଅଭାୱା ‘‘ନନ୍ଦୀ ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ଇମସ୍ସପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାଭାୱେନପୀତି ଦୁକ୍ଖାଭାୱୋ ୱିଯ ୱଟ୍ଟମୂଲିକତଣ୍ହାଭାୱୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡୀଯତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ହି ତେ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖିତା ଏୱାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି। ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତିଯା ନୱୱିଧୋ। ଞାଣେନାତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ।

ଅରହତ୍ତଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତା। ଅଲିତ୍ତାତି ଅମକ୍ଖିତା। ବ୍ରହ୍ମଭୂତାତି ବ୍ରହ୍ମଭାୱଂ ପତ୍ତା, ବ୍ରହ୍ମତୋ ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣତୋ ଭୂତା ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତା। ସତ୍ତ ସଦ୍ଧମ୍ମା ଗୋଚରୋ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଏତେସନ୍ତି ସତ୍ତସଦ୍ଧମ୍ମଗୋଚରା।

ନିରାସଙ୍କଚାରୋ ନାମ ଗହିତୋ କୁତୋଚିପି ତେସଂ ଆସଙ୍କାଯ ଅଭାୱତୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀହି ଦସହି ଅଙ୍ଗେହି ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତି-ସମ୍ମାଞ୍ଞାଣପରିଯୋସାନେହି। ‘‘ଆଗୁଂ ନ କରୋତୀ’’ତିଆଦୀହି ଚତୂହି କାରଣେହି। ତଣ୍ହା ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଇଦମ୍ପି ତଣ୍ହାପହାନସ୍ସ ବହୂପକାରତାଦସ୍ସନଂ। ତେନାହ ‘‘ଦାସକାରିକା ତଣ୍ହାପି ତେସଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି।

ନୱିକମ୍ପନ୍ତି ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା।

ଉଦ୍ଧଂତିରିଯଂ ଅପାଚୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଉଦ୍ଧଂ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତିଆଦିନା ରୂପମୁଖେନ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ପଠମନଯୋ। କାଲତ୍ତଯୱସେନ ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଦୁତିଯନଯୋ। ଠାନୱସେନ ସକଲଲୋକଧାତୁଂ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ତତିଯନଯୋ। ବୁଦ୍ଧାତି ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ବୁଦ୍ଧୱନ୍ତୋ।

ସୀହନାଦସମୋଧାନନ୍ତି ସୀହନାଦାନଂ ସଂକଲନଂ। ଲୋକେ ଅତ୍ତନୋ ଉତ୍ତରିତରସ୍ସାଭାୱା ଅନୁତ୍ତରା। ଉତ୍ତରୋ ତାୱ ତିଟ୍ଠତୁ ପୁରିସୋ, ସଦିସୋପି ତାୱ ନତ୍ଥୀତି ଅସଦିସା। ସକଲମ୍ପି ଭୱଂ ଉତ୍ତରିତ୍ୱା ଭୱପିଟ୍ଠେ ଠତ୍ୱା ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେନ ସୁଖିତତାଦିୱସେନ ଏକୱୀସତିଯାକାରେହି ସୀହନାଦଂ ନଦନ୍ତି।

ଅରହନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଦୁତିଯଅରହନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୭।ସୁଦ୍ଧିକମେୱାତି ସୁଦ୍ଧସଂଖିତ୍ତବନ୍ଧମେୱ କତ୍ୱା।

ଦୁତିଯଅରହନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସୀହସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୮ ।ସୀହୋତି ପରିସ୍ସଯସହନତୋ ପଟିପକ୍ଖହନନତୋ ଚ ‘‘ସୀହୋ’’ତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ମିଗାଧିପତି। ଚତ୍ତାରୋତି ଚ ସମାନେପି ସୀହଜାତିକଭାୱେ ୱଣ୍ଣୱିସେସାଦିସିଦ୍ଧେନ ୱିସେସେନ ଚତ୍ତାରୋ ସୀହା। ତେ ଇଦାନି ନାମତୋ ୱଣ୍ଣତୋ ଆହାରତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଧାଧିପ୍ପେତସୀହଂ ନାନପ୍ପକାରତୋ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ତିଣସୀହୋ’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତିଣଭକ୍ଖୋ ସୀହୋ ତିଣସୀହୋ ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ଯଥା ‘‘ସାକପତ୍ଥିୱୋ’’ତି। କାଠଅୱଣ୍ଣତାଯ କାଠଅସୀହୋ। ତଥା ପଣ୍ଡୁସୀହୋ। ତେନାହ ‘‘କାଠଅସୀହୋ କାଠଅଗାୱିସଦିସୋ, ପଣ୍ଡୁସୀହୋ ପଣ୍ଡୁପଲାସୱଣ୍ଣଗାୱିସଦିସୋ’’ତି। ରତ୍ତକମ୍ବଲସ୍ସ ୱିଯ କେସରୋ କେସରକଲାପୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କେସରୀ। ଲାଖାରସପରିକମ୍ମକତେହି ୱିଯ ପାଦପରିଯନ୍ତେହୀତି ଯୋଜନା।

କମ୍ମାନୁଭାୱସିଦ୍ଧଆଧିପଚ୍ଚମହେସକ୍ଖତାହି ସବ୍ବମିଗଗଣସ୍ସ ରାଜା ସୁୱଣ୍ଣଗୁହତୋ ୱାତିଆଦି ‘‘ସୀହସ୍ସ ୱିହାରୋ କିରିଯା ଏୱଂ ହୋତୀ’’ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ସମଂ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱାତି ସବ୍ବଭାଗେହି ସମମେୱ ଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା। ଆକଡ୍ଢିତ୍ୱାତି ପୁରତୋ ଆକଡ୍ଢିତ୍ୱା । ଅଭିହରିତ୍ୱାତି ଅଭିମୁଖଂ ହରିତ୍ୱା। ସଙ୍ଘାତନ୍ତି ୱିନାସଂ। ୱୀସତିଯଟ୍ଠିକଂ ଠାନଂ ଉସଭଂ।

ସମସୀହୋତି ସମଜାତିକୋ ସମଭାଗୋ ଚ ସୀହୋ। ସମାନୋସ୍ମୀତି ଦେସନାମତ୍ତଂ, ସମପ୍ପଭାୱତାଯପି ନ ଭାଯତି। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିବଲୱତାଯାତି ‘‘କେ ଅଞ୍ଞେ ଅମ୍ହେହି ଉତ୍ତରିତରା, ଅଥ ଖୋ ମଯମେୱ ମହାବଲା’’ତି ଏୱଂ ବଲାତିମାନନିମିତ୍ତାଯ ଅହଙ୍କାରହେତୁଭୂତାଯ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ବଲଭାୱେନ। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପହୀନତ୍ତାତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ପହୀନତ୍ତା ନିରହଙ୍କାରତ୍ତା ଅତ୍ତସିନେହସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ସମୁଗ୍ଘାଟିତତ୍ତା ନ ଭାଯତି।

ତଥା ତଥାତି ସୀହସଦିସତାଦିନା ତେନ ତେନ ପକାରେନ ଅତ୍ତାନଂ କଥେସୀତି ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୀହୋତି ଖୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

କତାଭିନୀହାରସ୍ସ ଲୋକନାଥସ୍ସ ବୋଧିଯା ନିଯତଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ଏକନ୍ତଭାୱୀବୁଦ୍ଧଭାୱୋତି କତ୍ୱା ‘‘ତୀସୁ ପାସାଦେସୁ ନିୱାସକାଲୋ, ମଗଧରଞ୍ଞୋ ପଟିଞ୍ଞାଦାନକାଲୋ, ପାଯାସସ୍ସ ପରିଭୁତ୍ତକାଲୋ’’ତିଆଦିନା ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ପୁରିମାୱତ୍ଥାପି ସୀହସଦିସଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା। ଭାୱିନି, ଭୂତୋପଚାରୋପି ହି ଲୋକୱୋହାରୋ। ୱିଜ୍ଜାଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ଭୂତୱିଜ୍ଜା ଇତରୱିଜ୍ଜାପି ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସମ୍ମସନତୋ ତଂ ପୁରେତରଂ ସିଦ୍ଧଂ ୱିପାକଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ୱିସୋଧେତ୍ୱା’’ତି। ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ପୱତ୍ତଞାଣୱସେନ ‘‘ଯମକଞାଣମନ୍ଥନେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ୱିହରନ୍ତସ୍ସାତି ଅଜପାଲନିଗ୍ରୋଧମୂଲେ ୱିହରନ୍ତସ୍ସ। ଏକାଦସମେ ଦିୱସେତି ସତ୍ତସତ୍ତାହତୋ ପରଂ ଏକାଦସମେ ଦିୱସେ। ଅଚଲପଲ୍ଲଙ୍କେତି ଇସିପତନେ ଧମ୍ମଚକ୍କପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ନିସିନ୍ନପଲ୍ଲଙ୍କେ। ତମ୍ପି ହି କେନଚି ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିଯଧମ୍ମଚକ୍କପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ନିସଜ୍ଜାତି କତ୍ୱା ୱଜିରାସନଂ ୱିଯ ଅଚଲପଲ୍ଲଙ୍କଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ପନ ପଦେତି ‘‘ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନ୍ତା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେ ଇମସ୍ମିଂ ସଦ୍ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସେ। ଧମ୍ମଘୋସୋ…ପେ… ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେସି ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥ ଠିତା ସୁଣନ୍ତୁ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠାନେନ। ସୋଠଅସହାକାରେହୀତି ‘‘ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା, ସମୁଦଯପ୍ପହାନଂ, ନିରୋଧସଚ୍ଛିକିରିଯା, ମଗ୍ଗଭାୱନା’’ତି ଏୱଂ ଏକେକସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗେ ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି କତ୍ୱା ସୋଠଅସହି ଆକାରେହି।

ୱୁତ୍ତୋଯେୱ, ନ ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯସ୍ମା ଚ ଅପରେହିପି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋତି ଆରଭିତ୍ୱା ଉଦାନଟ୍ଠକଥାଦୀସୁପି (ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୧୮; ଇତିୱୁ। ୩୮) ତଥାଗତପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ

ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ । ଯଦିପି ଭଗୱା ନ ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନମତ୍ତୋୱ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଜାତୋ, ତଥାପି ତାଯ ନିସଜ୍ଜାଯ ନିସିନ୍ନୋୱ ପନୁଜ୍ଜ ସଙ୍କପରିସ୍ସଯଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଜାତୋ। ତଥା ହି ତଂ ‘‘ଅପରାଜିତପଲ୍ଲଙ୍କ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ‘‘ଯାୱ ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କା ୱା’’ତି ୱତ୍ୱା ତେନ ଅପରିତୁସ୍ସନ୍ତୋ ‘‘ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣା ୱା’’ତି ଆହ।

ଇତି ରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ତେନ ରୂପଂ ସରୂପତୋ ପରିମାଣତୋ ପରିଚ୍ଛେଦତୋ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇଦଂ ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦି। ‘‘ଇଦଂ ରୂପ’’ନ୍ତି ହି ଇମିନା ଭୂତୁପାଦାଯଭେଦରୂପଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସିତଂ। ଏତ୍ତକଂ ରୂପନ୍ତି ଇମିନା ତଂ ପରିମାଣତୋ ଦସ୍ସିତଂ। ତସ୍ସ ଚ ପରିମାଣସ୍ସ ଏକନ୍ତଭାୱଦସ୍ସନେନ ‘‘ନ ଇତୋ ଭିଯ୍ୟୋ ରୂପଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଭାୱତୋତି ସଲକ୍ଖଣତୋ। ସରସତୋତି ସକିଚ୍ଚତୋ। ପରିଯନ୍ତତୋତି ପରିମାଣପରିଯନ୍ତତୋ। ପରିଚ୍ଛେଦତୋତି ଯତ୍ତକେ ଠାନେ ତସ୍ସ ପୱତ୍ତି, ତସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦନତୋ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋତି ପରିଯୋସାନପ୍ପତ୍ତିତୋ। ତଂ ସଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ୱିଭାଗେନ। ଅଯଂ ରୂପସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ନାମାତି ଅଯଂ ଆହାରାଦି ରୂପସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ନାମ। ତେନାହ ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତିଆଦି। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋତି ନିରୋଧୋ। ‘‘ଆହାରସମୁଦଯା ଆହାରନିରୋଧା’’ତି ଚ ଅସାଧାରଣମେୱ ଗହେତ୍ୱା ସେସେ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ପଣ୍ଣାସଲକ୍ଖଣପଟିମଣ୍ଡିତନ୍ତି ପଣ୍ଣାସୌଦଯଦ୍ଦଯଲକ୍ଖଣୱିଭୂସିତଂ ସମୁଦଯତ୍ଥଙ୍ଗମଗହଣତୋ। ଖୀଣାସୱତ୍ତାତି ଅନୱସେସଂ ସାୱସେସଞ୍ଚ ଆସୱାନଂ ପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା। ଅନାଗାମୀନମ୍ପି ହି ଭଯଂ ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୋ ଚ ନ ହୋତୀତି। ଞାଣସଂୱେଗୋ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞାଣଂ। ଇତରେସଂ ପନ ଦେୱାନନ୍ତି ଅଖୀଣାସୱେ ଦେୱେ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଭୋତି ଧମ୍ମାଲପନମତ୍ତନ୍ତି ୱାଚସିକଂ ତଥାଲପନମତ୍ତଂ।

ଚକ୍କନ୍ତି ସତ୍ଥୁ ଆଣାଚକ୍କଂ, ତଂ ପନ ଧମ୍ମତୋ ଆଗତନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ତତ୍ଥ ଅରିଯସାୱକାନଂ ପଟିୱେଧଧମ୍ମତୋ ଆଗତନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଇତରେସଂ ଦେସନାଧମ୍ମତୋ ଆଗତନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଦୁୱିଧେପି ଞାଣଂ ପଧାନନ୍ତି ଞାଣସୀସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଟିୱେଧଞାଣମ୍ପି ଦେସନାଞାଣମ୍ପୀ’’ତି। ଇଦାନି ତଂ ଞାଣଦ୍ୱଯଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଟିୱେଧଞାଣଂ ନାମା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ଚସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ଭଗୱା ତାନି ସଟ୍ଠି ନଯସହସ୍ସାନି ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ତାନି ସଟ୍ଠି ନଯସହସ୍ସାନି ତେନ ଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ସିଦ୍ଧାନୀତି କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଟ୍ଠିଯା ଚ ନଯସହସ୍ସେହି ପଟିୱିଜ୍ଝୀ’’ତି ଆହ। ତିପରିୱଟ୍ଟନ୍ତି ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଚ, ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଚ, ପରିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଚ ଏୱଂ ତିପରିୱଟ୍ଟଂ, ତଂଯେୱ ଦ୍ୱାଦସାକାରଂ। ତନ୍ତି ଦେସନାଞାଣଂ ପୱତ୍ତେତି ଏସ ଭଗୱା। ଅପ୍ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋତି ପଟିନିଧିଭୂତପୁଗ୍ଗଲରହିତୋ। ଏକସଦିସସ୍ସାତି ନିଦ୍ଦିକାରସ୍ସ।

ସୀହସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଖଜ୍ଜନୀଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୯. ୱିପସ୍ସନାୱସେନାତି ଏତରହି ରୂପୱେଦନାଦଯୋ ଅନୁସ୍ସରିତ୍ୱା ‘‘ପୁବ୍ବେପାହଂ ଏୱଂୱେଦନୋ ଅହୋସି’’ନ୍ତି ଅତୀତାନଂ ରୂପୱେଦନାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେହି ୱିସେସାଭାୱଦସ୍ସନା ୱିପସ୍ସନା, ତସ୍ସା ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ। ଯ୍ୱାଯଂ ‘‘ନ ଇଦଂ ଅଭିଞ୍ଞାୱସେନା’’ତି ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ, ତସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାୱସେନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧା ନାମ ଗୋତ୍ତୱଣ୍ଣହାରାଦଯୋ। ଏୱଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ। ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଏୱ ଅନୁସ୍ସରଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ସୁଞ୍ଞତାପଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯସ୍ମା ତେ ଏୱ ରୂପାଦଯୋ ନେୱ ଅତ୍ତା, ନ ଅତ୍ତନିଯା ଅସାରା ଅନିସ୍ସରା, ତସ୍ମା ତତୋ ସୁଞ୍ଞା, ତେସଂ ଭାୱୋ ସୁଞ୍ଞତା, ତସ୍ସା ଲକ୍ଖଣଂ ରୁପ୍ପନାଦିକଂ ଦସ୍ସେତୁଂ।

କିଞ୍ଚାତି ହେତୁଅତ୍ଥଜୋତକେ କାରଣେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘କିଞ୍ଚାତି କାରଣପୁଚ୍ଛା, କେନ କାରଣେନ ରୂପଂ ୱଦେଥା’’ତି। ଏତନ୍ତି ଏତଂ ଭୂତୁପାଦାଯଭେଦଂ ଧମ୍ମଜାତଂ। କେନ କାରଣେନ ରୂପଂ ନାମାତି କିଂ କାରଣଂ ନିସ୍ସାଯ ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାରଣୁଦ୍ଦେସୋତି କାରଣସ୍ସ ଉଦ୍ଦିସନଂ। ରୁପ୍ପତୀତି ଏତ୍ଥ ରୂପଂ ନାମ ସୀତାଦିୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯସନ୍ନିପାତେନ ୱିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ସୀତେନପୀ’’ତିଆଦି। ପବ୍ବତପାଦେତି ଚକ୍କୱାଳଅପବ୍ବତପାଦେ, ସୋ ପନ ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝଗ୍ଗତୋ ପାକାରୋ ୱିଯ ଠିତୋ। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ସତ୍ତା ଓଲମ୍ବନ୍ତା ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ହତ୍ଥପାସାଗତାତି ହତ୍ଥପାସଂ ଆଗତା ଉପାଗତା। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ହତ୍ଥପାସାଗତେ ସତ୍ତେ। ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ମୁଚ୍ଛାପତ୍ତିଯା ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା, ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗୌଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱା ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା। ଅଚ୍ଚନ୍ତଖାରେ ଉଦକେତି ଆତପସନ୍ତାପାଭାୱେନ ଅତିସୀତଭାୱମେୱ ସନ୍ଧାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତଖାରତା ୱୁତ୍ତା ସିଯା। ନ ହି ତଂ କପ୍ପସଣ୍ଠାନୌଦକଂ ସମ୍ପତ୍ତିକରମହାମେଘୱୁଟ୍ଠଂ ପଥୱୀସନ୍ଧାରକଂ କପ୍ପୱିନାସୌଦକଂ ୱିଯ ଖାରଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି, ତଥା ସତି ପଥୱୀପି ୱିଲୀଯେଯ୍ୟାତି। ମହିଂସକରଟ୍ଠଂ ନାମ ହିମୱନ୍ତପଦେସେ

ଏକଂ ରଟ୍ଠଂ।

ଅୱୀଚିମହାନିରଯେତି ସୌସ୍ସଦଂ ଅୱୀଚିନିରଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଗଙ୍ଗାପିଟ୍ଠେତି ଗଙ୍ଗାତୀରେ।

ସରନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସରୀସପପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ଏତନ୍ତି ରୁପ୍ପନଂ। ଯଥା କଠିନତା ପଥୱିଯା ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ, ଏୱଂ ରୁପ୍ପନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ, ସଭାୱଭୂତଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁରିମସଦିସନ୍ତି ପୁରିମେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ୱୁତ୍ତେନ ସଦିସଂ। ତଂ ''କିନ୍ତି କାରଣପୁଚ୍ଛା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୁଖଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ। ସୁଖାଦୀନଂ ୱେଦନାନଂ। ପଚ୍ଚଯତୋତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତୋ। ଅଯମତ୍ଥୋତି ''ସୁଖାରମ୍ମଣଂ ସୁଖନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି ଅଯମତ୍ଥୋ। ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ହେସ ନିଦ୍ଦେସୋ। ୱେଦଯତୀତି ଅନୁଭୱତି। ୱେଦଯିତଲକ୍ଖଣାତି ଅନୁଭୱନଲକ୍ଖଣା।

ନୀଲପୁପ୍ଫେତି ନୀଲୱଣ୍ଣପୁପ୍ଫେ। ୱତ୍ଥେ ୱାତି ନୀଲୱତ୍ଥେ। ୱା-ସଦ୍ଦେନ ୱଣ୍ଣଧାତୁଆଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅପ୍ପନଂ ୱା ଝାନଂ ୱାପେନ୍ତୋ। ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଞ୍ଞାପୀତି ଯଂ କିଞ୍ଚି ନୀଲଂ ରୂପାଯତନଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଞ୍ଞାପି, ଯା ପକିଣ୍ଣକସଞ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ରୂପତ୍ତାଯାତି ରୂପଭାୱାଯ। ଯାଗୁମେୱାତି ଯାଗୁଭାୱିନମେୱ ୱତ୍ଥୁଂ। ଯାଗୁତ୍ତାଯ ଯାଗୁଭାୱାଯ। ପଚତି ନାମ ପୁଗ୍ଗଲୋ। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଯାଗୁଆଦିୱତ୍ଥୁଂ ପୁରିସୋ ଯାଗୁଆଦିଅତ୍ଥାଯ ପଚତି ନିପ୍ଫାଦେତି, ଅଯଂ ଏୱଂ ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱେ ଧମ୍ମସମୂହେ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ଅଭିସଙ୍ଖରିଯମାନେ ଚେତନାପଧାନୋ ଧମ୍ମସମୂହୋ ପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ ହୁତ୍ୱା ତେ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି ନିରୋପେତି ନିବ୍ବତ୍ତେତି। ତେନାହ ''ପଚ୍ଚଯେହୀ''ତିଆଦି। ରୂପମେୱାତି ରୂପସଭାୱମେୱ, ନ ଅଞ୍ଞଂ ସଭାୱଂ। ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀତି ଇତରେହି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେହି ଅଧିକଂ ସୁଟ୍ଠୁ ପଚ୍ଚଯତଂ କରୋତି। ''ଉପଗଚ୍ଛତି ଯାପେତି ଆଯୂହତୀ''ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନାନି। ଅଭିସଙ୍ଖରଣମେୱ ହି ଆଯୂହନାଦୀନି। ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ରୁପ୍ପନାଦିଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତଯିତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସଙ୍ଖାରସ୍ସାତି ଇଦଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଚେତନାପଧାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଭଗୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଂ ୱିଭଜନ୍ତେନ ଚେତନାୱ ୱିଭତ୍ତା।

ୱାତିଙ୍ଗଣଂ ବ୍ରହତିଫଲଂ। ଚତୁରସ୍ସୱଲ୍ଲୀତି ତିୱୁତାଲତା। ଅଖାରିକନ୍ତି ଖାରରସରହିତଂ, ତଂ ପନ ପଣ୍ଣଫଲାଦି। ଯତ୍ଥ ଲୋଣରସୋ ଅଧିକୋ, ତଂ ଲୋଣିକନ୍ତି ଆହ ''ଲୋଣଯାଗୂ''ତିଆଦି। ଅମ୍ବିଲାଦିଭେଦଂ ରସଂ।

ଆକାରସଣ୍ଠାନଗହଣୱସେନାତି ନୀଲପୀତାଦିଆକାରଗହଣୱସେନ ଚେୱ ୱଚ୍ଚଚତୁରସ୍ସାଦିସଣ୍ଠାନଗହଣୱସେନ ଚ। ୱିନାପି ଆକାରସଣ୍ଠାନାତି ଆକାରସଣ୍ଠାନେହି ୱିନା, ତେ ଠପେତ୍ୱାପି। ପଚ୍ଚତ୍ତଭେଦଗହଣୱସେନାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପଭେଦଗହଣୱସେନ। ଅସମ୍ମୋହତୋତି ଯାଥାୱତୋ। ୱିସେସୋ ୱିସେସତ୍ଥଦୀପନତୋ, ଅୱିସେସୋ ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ଅୱିସେସଦୀପନତୋ। ତେନାହ ''ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି। ଜାନନଞ୍ହି ଅୱିସିଟ୍ଠଂ, ତଂ ସମାସପଦତୋ ଉପସଗ୍ଗା ୱିସେସେନ୍ତି। ତଥା ହି ସଞ୍ଜାନନପଦଂ ପଚ୍ଚଭିଞ୍ଞାଣନିମିତ୍ତଂ ଆକାରଗହଣମତ୍ତଂ ବୋଧେତି, ୱିଜାନନପଦଂ ତତୋ ୱିସିଟ୍ଠୱିସଯଗହଣଂ । ପଜାନନପଦଂ ପନ ତତୋପି ୱିସିଟ୍ଠତରଂ ପକାରତୋ ଅୱବୋଧଂ ବୋଧେତି। ତେନାହ ''ତସ୍ସାପୀ''ତିଆଦି। ଆରମ୍ମଣସଞ୍ଜାନନମତ୍ତମେୱାତି ନୀଲାଦିଭେଦସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣମତ୍ତମେୱ। ଅୱଧାରଣେନ ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତେତି। ତେନାହ ''ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦି। ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେହି ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଯ ପଗୁଣଭାୱେ ସତି ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଚିତ୍ତେନପି ୱିପସ୍ସନା ହୋତିଯେୱାତି ଆହ ''ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧଞ୍ଚ ପାପେତୀ''ତି। ପଟିୱେଧନ୍ତି ଚ ଉପଲଦ୍ଧିମେୱ ୱଦତି, ନ ପଟିୱିଜ୍ଝନଂ। ତେନାହ ''ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ପନା''ତିଆଦି। ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱାତି ଉସ୍ସକ୍କାପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପାତୁଭାୱମ୍ପି ପାପେତି ଅସମ୍ମୋହସଭାୱତ୍ତା। ଯଥା ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧକାଲେ ସଞ୍ଜାନନଲକ୍ଖଣୱସେନ ସଞ୍ଞାଣଅନୁରୂପୱସେନେୱ ପୱତ୍ତଂ, ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣୱିଜାନନୱସେନ ୱାଯଂ ଅନୁରୂପୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ହେରଞ୍ଞିକାଦିଉପମାଯ ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ହିରଞ୍ଞଂ ୱୁଚ୍ଚତି କହାପଣଂ, ହିରଞ୍ଞଜାନନେ ନିଯୁତ୍ତୋ ହେରଞ୍ଞିକୋ। ଲୋକୱୋହାରେ ଅଜାତା ଅସଞ୍ଜାତା ବୁଦ୍ଧି ଏତସ୍ସାତି ଅଜାତବୁଦ୍ଧି, ବାଲଦାରକୋ। ୱୋହାରକୁସଲୋ ଗାମୱାସୀ ପୁରିସୋ ଗାମିକପୁରିସୋ। ଉପଭୋଗପରିଭୋଗାରହତ୍ତା ଉପଭୋଗପରିଭୋଗଂ। ତମ୍ବକଂସମଯତ୍ତା କୂଟୋ। ମହାସାରତ୍ତା ଛେକୋ। ଅଦ୍ଧସାରତ୍ତା କରଟୋ। ନିହୀନସାରତ୍ତା ସଣ୍ହୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ହେରଞ୍ଞିକୋ କହାପଣଂ ଚିତ୍ତାଦିଭାୱତୋ ଉଦ୍ଧଂ କୂଟାଦିଭାୱଂ ରୂପଦସ୍ସନାଦିୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତୋପି ଜାନନ୍ତୋ ଅନେକାକାରତୋ ଜାନାତି, ଏୱଂ ପଞ୍ଞା ଆରମ୍ମଣଂ ନାନପ୍ପକାରତୋ ଜାନାତି ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ପୱତ୍ତମାନୱିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଯଥାୱିସଯଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଜାନାତି।

ଏୱଂ ସ୍ୱାଯଂ ନେସଂ ଜାନନେ ୱିସେସୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱିସଯୋ, ବୁଦ୍ଧାନଂ ଏୱ ୱିସଯୋତି ଇଦଂ ୱିସେସଂ ମିଲିନ୍ଦପଞ୍ହେନ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ତେନାହା’’ତିଆଦିମାହ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାନଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଧମ୍ମମତ୍ତତାଯ କଥିତତ୍ତା ‘‘ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ କଥେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗା ଚ ଯଦି ଅଧିଗତା, ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଅନଧିଗତତ୍ତା ‘‘ଏକଦେସମତ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଦଂ ପଟ୍ଠମାରଦ୍ଧଂ, ଇତରାନି ଦ୍ୱେ ଲକ୍ଖଣାନି ତସ୍ସ ପରିହାରଭାୱେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିଦେସନାଯ ତୀସୁ ଲକ୍ଖଣେସୁ ଇଦମେୱ ପଧାନଭାୱେନ ଦସ୍ସିତଂ, ଇଦଂ ଅପ୍ପଧାନଭାୱେନାତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା ‘‘ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି ସମୋଧାନେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପଚିନାତୀତି ଅପଚଯଗାମିଧମ୍ମେ ନିୱତ୍ତେତି ଏକଂସତୋ ଅପଚଯଗାମିପଟିପଦାଯ ପରିପୂରଣତୋ। ତେନାହ ‘‘ନୋ ଆଚିନାତୀ’’ତିଆଦି। ୱଟ୍ଟଂ ୱିନାସେତୀତି ୱିଧମତି ଅଦସ୍ସନଂ ଗମେତି। ନେୱ ଚିନାତୀତି ନ ୱଡ୍ଢେତି। ତଦେୱାତି ତଂ ୱଟ୍ଟଂ ଏୱ। ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୀତି ଛଡ୍ଡେତି। ୱିକିରତୀତି ୱିଦ୍ଧଂସେତି। ୱିଧୂପେତୀତି ୱଟ୍ଟଉଯସଙ୍ଖାତଂ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧଂ ୱିଗତଧୂମଂ ୱିଗତସନ୍ତାପଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ନିବ୍ବାପେତୀ’’ତି।

ଏୱଂ ପସ୍ସନ୍ତିଆଦି ଅନାଗାମିଫଲେ ଠିତସ୍ସ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲାଧିଗମାଯ ଦେସନାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ୱଟ୍ଟଂ ୱିନାସେତ୍ୱା ଠିତଂ ମହାଖୀଣାସୱଂ ଦସ୍ସେସ୍ସାମୀ’’ତି। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଅନାଗତଭାୱଦସ୍ସନଂଯେୱ, ସକ୍କା ଚାଯଂ ହେଟ୍ଠିମା ଦେସନା ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାକଥା, ସହପଠମମଗ୍ଗା ୱା ସହୱିଜ୍ଜୂପମଧମ୍ମା ୱା ୱିପସ୍ସନାକଥାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏତ୍ତକେନ ଠାନେନା’’ତିଆଦିମାହ।

ନମସ୍ସନ୍ତିଯେୱ ମହତା ଗାରୱବହୁମାନେନ। ତେନାହ ‘‘ନମୋ ତେ ପୁରିସାଜଞ୍ଞା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ନୀତତ୍ଥେରଂ ୱିଯା’’ତି ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଥେରୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଖୁରଗ୍ଗେଯେୱାତି କେସୋରୋପନତ୍ଥଂ ଖୁରଧାରାଯ ଅଗ୍ଗେ ସୀସେ ଠପିତେ ତଚପଞ୍ଚକକମ୍ମଟ୍ଠାନମୁଖେନ ଭାୱନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା। ବ୍ରହ୍ମୱିମାନାତି ବ୍ରହ୍ମାନଂ ନିୱାସଭୂତା ୱିମାନା।

ଖଜ୍ଜନୀଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୦। ଅପକରୀଯତି ଏତେନାତି ଅପକରଣଂ, ପଦଂ। ଅପକରଣଂ ପକରଣଂ କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ତେନାହ ‘‘କିସ୍ମିଞ୍ଚିଦେୱ କାରଣେ’’ତି। ନୀହରିତ୍ୱାତି ଅତ୍ତନୋ ସମୀପଚାରଭାୱତୋ ଅପନେତ୍ୱା। ତଥାକରଣଞ୍ଚ ଏୱମେତେ ଏତ୍ତକମ୍ପି ଅପ୍ପଟିରୂପଂ ଅକତ୍ୱା ଆଯତିଂ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତୀତି। ଲଦ୍ଧବଲାତି ଲଦ୍ଧଞାଣବଲା।

ଏକଦ୍ୱୀହିକାଯାତି ଏକେକସ୍ସ ଚେୱ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ଇହିକା ଗତି ଉପସଙ୍କମନା ଏକଦ୍ୱୀହିକା। ତେନାହ ‘‘ଏକେକୋ ଚେୱ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଚ ହୁତ୍ୱା’’ତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ସମୁଦିତାନଂ ନାମ କିରିଯା ତାଦିସୀପି ସିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କେଠଇମ୍ପି କରେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି। ପରିକପ୍ପନୱସେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପେସଲା ଭିକ୍ଖୂପି ଏୱଂ କରୋନ୍ତୀତି।

ଯୁଗନ୍ଧରପବ୍ବତାଦୀନଂ ଅନ୍ତରେ ସୀଦନ୍ତରଂ ସମୁଦ୍ଦଂ ନାମ। ତତ୍ଥ କିର ୱାତୋ ନ ୱାଯତି, ପତିତଂ ଯଂ କିଞ୍ଚିପି ସୀଦନ୍ତରନଦିଯଂ ୱିଲୀଯନ୍ତା ସୀଦନ୍ତେୱ, ତସ୍ମା ତଂ ପରିୱାରେତ୍ୱା ଠିତା ଯୁଗନ୍ଧରାଦଯୋପି ସୀଦପବ୍ବତା ନାମ। ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୀଦନ୍ତରେ ସନ୍ନିସିନ୍ନଂ ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ୱିଯା’’ତି। ଆହାରହେତୂତି ଆମିସହେତୁ ସପ୍ପିତେଲାଦିନିମିତ୍ତଂ, ତେସଂ ପଣାମନା।

ପଚ୍ଛିମନ୍ତି ନିହୀନଂ। ତେନାହ ‘‘ଲାମକ’’ନ୍ତି, ଲାମକନ୍ତୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ –

‘‘ମିଗାନଂ କୋଟ୍ଠୁକୋ ଅନ୍ତୋ, ପକ୍ଖୀନଂ ପନ ୱାଯସୋ;

ଏରଣ୍ଡୋ ଅନ୍ତୋ ରୁକ୍ଖାନଂ, ତଯୋ ଅନ୍ତା ସମାଗତା’’ତି। –

ଆଦୀସୁ (ଜା॰ ୧।୩।୧୩୫) ୱିଯ। ଉଲତୀତି ଅଭିଚରତି। ଅଭିସପନ୍ତି ଏତେନାତି ଅଭିସାପୋ। ଅଭିସାପୱତ୍ଥୁ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟଂ। ଅତ୍ଥୋ ଫଲଂ ୱସୋ

ଏତସ୍ସାତି ଅନ୍ତଓସଂ, କାରଣଂ, ତସ୍ମିଂ ତେସୁ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତାତି ଅନ୍ତଓସିକା।

ଅନ୍ତୋ ହଦଯସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଅନୁପଓିଟ୍ଠା ସୋକଓନ୍ତୂହି।

ଅଭିଜ୍ଝାଯିତାତି ଅଭିଜ୍ଝାଯନସୀଲୋ। ଅଭିଣ୍ହପ୍ପଓତ୍ତିଯା ଚେଓ ବହୁଲଭାଓେନ ଚ ବହୁଲରାଗୋ। ପୂତିଭାଓେନାତି କୁଥିତଭାଓେନ। ଲ୍ଚାପାଦୋ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଚିତ୍ତଂ ଅପଗନ୍ଧଂ କରୋତି, ନ ସୁଚିମନୁଞ୍ଞଭାଓଂ। ଭତ୍ତନିକ୍ଖିତ୍ତକାକୋ ଓିଯାତି ଇଦଂ ଭତ୍ତଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅସରଣେନ କାକସ୍ସ ନଟ୍ଟସତିତା ପଞ୍ଞାଯତୀତି କତ୍ୱା ଓୁତ୍ତଂ, ନ ଭତ୍ତନିକ୍ଖିତ୍ତତାଯ। ଅସଣ୍ଠିତୋତି ଅସଣ୍ଠିତଚିତ୍ତୋ। କଟ୍ଟହନ୍ତି କଟ୍ଟେନ କଓଙ୍କକିଞ୍ଚଂ।

ପାପଓିତକ୍କେହି କତୋ, ତସ୍ମା ତେ ଅନଓସେସତୋ ପହାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଓୁତ୍ତତ୍ତା ଏକୋ ପୁବ୍ବଭାଗୋ, ଇତରୋ ମିସ୍ସକୋତି ଓତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ''ଏତ୍ଥ ଚା''ତିଆଦି ଓୁତ୍ତଂ। ଏଓଂ ତଂ ଭାଓେନ୍ତସ୍ସ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ଏଓାତି ଏକେକମିସ୍ସକତାଓସେନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ପୋରାଣା। ଉପରି ଚିପରିଓଟ୍ଟଦେସନାଯ ଅନିମିତ୍ତସମାଧିଯେଓ ଦୀପିତୋ। ତେନାହ ''ଯାଓଞ୍ଚିଦ''ନ୍ତି। ନିଦ୍ଦୋସୋତି ଓୀତରାଗାଦିନା ନିଦ୍ଦୋସୋ।

ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ପାଲିଲେଯ୍ୟସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୮୧। ପରିଯାଦିଣ୍ଣରୂପଚିତ୍ତାତି ରାଗାଦୀହି ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଖେପେତ୍ୱା ଗହିତଚିତ୍ତା।

ଭଗଓତୋ ଚାରୋ ଓିଦିତୋ ପରିଚଯଓସେନ। ସତ୍ଥା ପରିଭୋଗଂ କରୋତି ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ''ଏଓଂ ହିସ୍ସ ଦୁଗ୍ଗତିମୋକ୍ଖୋ ଭଓିସ୍ସତୀ''ତି। ଅଞ୍ଞତ୍ରାତି ଓିନା।

ନାଗେନାତି ବୁଦ୍ଧନାଗେନ ଅଙ୍କୁସରହିତେନ। ତତୋ ଏଓ ଉଜୁଭୂତେନ ଚିତ୍ତେନ। ଇସାଦନ୍ତସ୍ସ ନଙ୍ଗଲସଦିସଦନ୍ତସ୍ସ ହତ୍ଥିନୋ ଏଓଂ ଚିତ୍ତଂ ସମେତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ଯଦେକୋ ରମତୀ ଓନେ''ତି। ଏତେନ କାଯଓିଓେକେନ ରତିସାମଞ୍ଞଂ ଓଦତି।

ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯାତି ପକତିଯା ସଯମେଓ।

ଆସଓାନଂ ଖଯୋତି ଇଧ ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଂ ପନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାନନ୍ତରମେଓାତି ଆହ ''ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଅରହତ୍ତଫଲ''ନ୍ତି। ଓିଚଯୋ ଦେସନାପଞ୍ଞା ଅଧିପ୍ପେତା, ସା ଚ ଅନେକଧା ପଓତ୍ତା ଏଓାତି ଓୁତ୍ତଂ ''ଓିଚଯସୋ''ତି, ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଓତ୍ତମାନାପି ଓିଚଯୋ ଏଓାତି କତ୍ୱା ''ଓିଚଯେନା''ତି ଅତ୍ଥୋ ଓୁତ୍ତୋ। ସାସନଧମ୍ମୋତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିପରିଦୀପନୋ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋ। ପରିଓିତକ୍କୋ ଉଦପାଦି ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା''ତିଆଦିନା, ଏଓଂ କୋଟ୍ଠାସତୋ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଦେସିତେ ମଯା ଧମ୍ମେ କତମସ୍ସ ଜାନନସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଆସଓାନଂ ଖଯୋ ହୋତୀତି ଏକଚ୍ଚସ୍ସ କଙ୍ଖା ହୋତିଯେଓାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦିଟ୍ଠି ଏଓ ସମନୁପସ୍ସନା ଦିଟ୍ଠିସମନୁପସ୍ସନା। ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାରୋତି ଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯୋ ସଙ୍ଖାରୋ। ତତୋ ଏଓ ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଓୁତ୍ତଂ ''ତତୋଜୋ ସୋ ସଙ୍ଖାରୋ''ତି। ତତୋ ତଣ୍ହାତୋ ସୋ ସଙ୍ଖାରୋ ଜାତୋତି ଚତୂସୁ ଏସ ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାରୋ ଦିଟ୍ଠୂପନିସ୍ସଯୋ ସଙ୍ଖାରୋ ଜାଯତି। ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ଫସ୍ସୋତି ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ପଯୁତ୍ତସମ୍ଫସ୍ସୋ। ଏଓମେତ୍ଥ ଭଗଓା ଛଅାଯତନନାମରୂପଓିଞ୍ଞାଣାନି ସଙ୍ଖାରପକ୍ଖିକାନେଓ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି।

ଏତ୍ତକେ ଠାନେତି ''ଇଧ ଭିକ୍ଖଓେ ଅସ୍ସୁତଓା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ''ତିଆଦିଂ କତ୍ୱା ଯାଓ ''ନ ମେ ଭଓିସ୍ସତୀ''ତି ଏତ୍ତକେ ଠାନେ। ଗହିତଗହିତଦିଟ୍ଠିନ୍ତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ''ସୋ ଅତ୍ତା, ସୋ ଲୋକୋ''ତିଆଦିନା ପଓତ୍ତଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଂ, ନୋ ଚସ୍ସଂ, ନୋ ଚ ମେ ସିଯା''ତିଆଦିନା ପଓତ୍ତଂ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିନ୍ତି ତଥା ତଥା ଗହିତଦିଟ୍ଠିଂ। ''ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଓେ, ସୋପି ସଙ୍ଖାରୋ ଅନିଚ୍ଚୋ''ତିଆଦିଦେସନାଯ ଓିସ୍ସଜ୍ଜାପେନ୍ତୋ ଆଗତୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେଓାସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିଓିଓେଚନତୋ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯେନ ପଓତ୍ତିତତା ଓେଦିତବ୍ବା, ତେଓୀସତିଯା ଠାନେସୁ ଅରହତ୍ତପାପନେନ ଦେସନାଓିଲାସୋ। ତତୋଜୋ ସୋ ସଙ୍ଖାରୋତି ତତୋ ଓିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତତଣ୍ହାତୋ ଜାତୋ ଓିଚିକିଚ୍ଛାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସଙ୍ଖାରୋ। ଯଦି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଓସେନ ତତୋ ତଣ୍ହାତୋ ଜାତୋତି ତତୋଜୋ ସଙ୍ଖାରୋତି ଓୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ଇଦମଯୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତଣ୍ହାସମ୍ପଯୁତ୍ତ…ପେ… ଜାଯତୀ''ତି ଚୋଦେତି। ଇତରୋ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟି ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା''ତି ଓତ୍ୱା ''ଯସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦିନା ତମତ୍ଥଂ ଓିଓରତି। ନ ହି ତଣ୍ହାଯ ଓିଚିକିଚ୍ଛା ସମ୍ପଓତି। ଯଦି ଅସତି ସହଜାତକୋଟିଯା ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଓିଚିକିଚ୍ଛାଯ ସମ୍ଭଓୋ ଏଓ। ଦିଟ୍ଠିଯାପୀତି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଯାପି। ତେନାହ ''ଚତୂସୁ ହୀ''ତିଆଦି। ଓୀସତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଂ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଓିଚିକିଚ୍ଛଞ୍ଚ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପଚ୍ଚେକଂ

ଅନିଚ୍ଛତାମୁଖେନ ୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପେତ୍ୱା ଦେସନା ନିଟ୍ଠାପିତାତି ଆହ ‘‘ତେୱୀସତିୟା ଠାନେସୂ’’ତିଆଦି।

ପାଲିଲେୟ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପୁଣ୍ଣମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨। ଦିସ୍ସତି ଅପଦିସ୍ସତୀତି ଦେସୋ, କାରଣଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଞାପକଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଞ୍ହି ସୋ ଜାନିତୁକାମୋ ରୂପ୍ପନାଦିସଭାୱଂ, ପଠମଂ ପନ ସରୂପଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପୁନ ତସ୍ସ ୱିସେସୋ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି ପଠମଂ ‘‘ଇମେ ନୁ ଖୋ’’ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛଂ କରୋତି, ଇଧାପି ଚ ସୋ ୱିସେସୋ ଏୱ ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅନ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅଜାନନ୍ତୋ ୱିଯ ପୁଚ୍ଛତି ତେସଂ ହେତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ତଣ୍ହାଛନ୍ଦମୂଲକା ପଭୱତ୍ତା। ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାତି ଏତ୍ଥ ୱିସେସତୋ ତଣ୍ହୁପାଦାନସ୍ସ ଗହଣଂ ଇତରସ୍ସ ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତଂ ତଦୱିନାଭାୱତୋତି ଛନ୍ଦରାଗୋ ଏୱ ଉଦ୍ଧଟୋ। ଇଦନ୍ତି ତପ୍ପଞ୍ଚୁପଟିକ୍ଖିପନଂ। ଯଦିପି ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନେହି ଅସହଜାତାପି ହୋନ୍ତି ଉପାଦାନସ୍ସ ଅନାରମ୍ମଣଭୂତାପି, ଉପାଦାନଂ ପନ ତେହି ସହଜାତମେୱ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ହୋତିଯେୱାତି ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଅସହଜାତଂ ଅନାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଉପାଦାନଂ ଅତ୍ଥୀତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଣ୍ହାସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ମି’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ। ଆରମ୍ମଣତୋତି ଆରମ୍ମଣକରଣତୋ। ‘‘ଏୱଂରୂପୋ ସିଯ’’ନ୍ତି ଏୱଂପୱତ୍ତସ୍ସ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ‘‘ଏୱଂୱେଦନୋ ସିଯ’’ନ୍ତି ଏୱଂପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ନତସଙ୍ଖାରା ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା ରୂପୱେଦନାରମ୍ମଣାନଂ ଛନ୍ଦରାଗାଦୀନଂ ଅଭାୱତୋ ଅତ୍ଥେୱ ଛନ୍ଦରାଗୱେମତ୍ତତା। ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ପହାନାଦିୱସେନ ଛନ୍ଦରାଗପଟିସଂଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅପୁଚ୍ଛିତତ୍ତା, ‘‘ଅନୁସନ୍ଧି ନ ଘଟିଯତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପି ନ ଘଟିଯତୀତି ଅଞ୍ଞଞ୍ଞସ୍ସେୱ ପୁଚ୍ଛିତତ୍ତା, ତଥାପି ସାନୁସନ୍ଧିକାୱ ପୁଚ୍ଛା, ତତୋ ଏୱ ସାନୁସନ୍ଧିକଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘ତେସଂ ତେସ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତେନ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁସନ୍ଧିୱସେନ ସାନୁସନ୍ଧିକାନେୱ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀତି ଦସ୍ସେତି।

ପୁଣ୍ଣମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖଜ୍ଜନୀଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଥେରୱଗ୍ଗୋ

୧। ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୩।ପଟିଚ୍ଚାତି ନିସ୍ସାଯ କତ୍ୱା। ‘‘ଏସୋହମସ୍ମୀ’’ତି ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହୋ, ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତି ମାନଗ୍ଗାହୋ ଚ ତଣ୍ହାୱସେନେୱ ହୋନ୍ତୀତି ତଣ୍ହାପି ତଥାପୱତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭୂତା ତଥାପୱତ୍ତି ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସ୍ମୀତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତଂ ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିପପଞ୍ଚତ୍ତଯଂ ହୋତୀ’’ତି। ଦହରସଦ୍ଦୋ ବାଲଦାରକେପି ପୱତ୍ତତୀତି ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ଯୁୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୁୱାପି ଏକୋ ଅମଣ୍ଡନସୀଲୋତି ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ମଣ୍ଡନକଜାତିକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ମୁଖନିମିତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସ୍ସ ସବ୍ଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତନ୍ତି ଆଦାସମଣ୍ଡଲଂ ଓଲୋକଯତୋ। ପରମ୍ମୁଖଂ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟାତି ଯଦି ପୁରତ୍ଥିମଦିସାଭିମୁଖଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତଂ, ମୁଖନିମିତ୍ତମ୍ପି ପୁରତ୍ଥିମଦିସାଭିମୁଖମେୱ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦିପି ପରସ୍ସ ସଦିସସ୍ସ ମୁଖଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ତଥାପି କାଚି ଅସଦିସତା ଭୱେଯ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଣ୍ଣାଦୀହି ଅସଦିସଂ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟା’’ତି। ନିଭାସରୂପନ୍ତି ପଟିଭାସରୂପଂ। ନିଭାସରୂପଂ ତାୱ କଂସାଦିମଯେ ପଭସ୍ସରେ ମଣ୍ଡଲେ ପଞ୍ଞାଯତୁ, ଉଦକେ ପନ କଥନ୍ତି ‘‘କେନ କାରଣେନା’’ତି ପୁଚ୍ଛତି। ଇତରୋ ‘‘ମହାଭୂତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧତାଯା’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ତତ୍ଥାପି ଯଥାଲଦ୍ଧପଭସ୍ସରଭାୱେନେୱାତି ଦସ୍ସେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ମଣ୍ଡନଜାତିକୋ ପୁରିସୋ ୱିଯ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ, ଆଦାସତଲାଦଯୋ ୱିଯ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ୱିଯ ‘‘ଅସ୍ମୀ’’ତି ଗହଣଂ, ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ଉପାଦାଯ ଦିସ୍ସମାନରୂପାଦି ୱିଯ ‘‘ଅସ୍ମୀ’’ତି ସତି ‘‘ଅହମସ୍ମୀ’’ତି ‘‘ପରୋସ୍ମୀ’’ତିଆଦଯୋ ଗାହୱିସେସା। ଅଭିସମେତୋତି ଅଭିସମିତୋ, ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ।

ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ତିସ୍ସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୪। ମଧୁରକଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାଯେ ୱିଭାରନ୍ତି ଆହ – ‘‘ମଧୁରକଜାତୋ ୱିଯାତି ସଞ୍ଜାତଗରୁଭାୱୋ ୱିଯା’’ତି। ଗରୁଭାୱେ ସତି ଲହୁତା ଅନୋକାସାୱ,

ତଥା ମୁଦୁତା କମ୍ମଞ୍ଞତା ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅକମ୍ମଞ୍ଞୋ’’ତି। ‘‘କାଯେ’’ତି ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ପକ୍କାଯନ୍ତୀତି ପକାସା ହୁତ୍ୱା ନ ଖାଯନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ନ ପାକଟା ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ଉପତିଟ୍ଠନ୍ତି। ନ ଦିସ୍ସତୀତି ଗହଣଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। ମହାୱିଚିକିଚ୍ଛାତି ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକା ସୋଳସୱତ୍ଥୁକା ଚ ୱିମତି। ନ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପରିପକ୍କକୁସଲମୂଲତ୍ତା।

କାମାନମେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଭଗୱତା ନିନ୍ନଂ ପଲ୍ଲଲଂ କାମାନଂ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନ ଆଭତଂ, ତଂ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତିସ୍ସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଯମକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୫। ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ଗୂଥଗତଂ ମୁତ୍ତଗତ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୧୧୯; ଅ। ନି। ୯।୧୧) ଯଥା। ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ନାମ ଜାତଂ ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା।

କୁପିତେତି ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତରୋଗେନ କୁପିତେ। ପଗ୍ଗଯ୍ହାତି ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସନ୍ତିକେ ୱିଯ ଥେରସ୍ସ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମୁଖା ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ପଗ୍ଗଯ୍ହ ‘‘ଏୱଂ ଖ୍ୱାହ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ନିଚ୍ଛଯେନ ୱତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ।

ଅନୁଯୋଗୱତ୍ତଂ ନାମ ଯେନ ଯୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଗାହଂ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯାୱ ଯାଥାୱତୋ ପୱେଦନଂ। ଥେରସ୍ସ ଅନୁଯୋଗେ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞସି, ଆୱୁସୋ ଯମକା’’ତିଆଦିନା ଥେରେନ କଥିତପୁଚ୍ଛାଯ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ। ସଚେ ତଂ ଆୱୁସୋତି ଇଦନ୍ତି ‘‘ସଚେ ତଂ, ଆୱୁସୋ’’ତି ଏୱମାଦିକଂ ଇଦଂ ୱଚନଂ। ଏତନ୍ତି ଯମକତ୍ଥେରଂ। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଅରହତ୍ତଂ। ୱତ୍ତାକାରେନ ୱଦନ୍ତୋ ଅହତୋ ଅରହତ୍ତଂ ବ୍ୟାକରୋନ୍ତୋ ନାମ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱଦତି।

ଏତସ୍ସ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସାତି ଏତସ୍ସ ଇଦାନିଯେୱ ତିପରିୱଟ୍ଟଦେସନାୱସାନେ ତଯା ଅଧିଗତସ୍ସ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ । ଚତୂହି ଯୋଗେହୀତି ଅତ୍ତତୋ ପିଯତୋ ଉଦାସିନତୋ ୱେରିତୋତି ଚତୂହିପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନଅନତ୍ଥଯୋଗେହି।

ଉପେତୀତି ତଣ୍ହୂପଯଦିଟ୍ଠୁପଯେହି ଉପାଦିଯତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ୍ଥୁଂ ପପ୍ପୋତି। ଉପାଦିଯତୀତି ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହଂ ଗଣ୍ହାତି। ଅଧିତିଟ୍ଠତୀତି ଅଭିନିୱିସ୍ସ ତିଟ୍ଠତି। କିନ୍ତି? ‘‘ଅତ୍ତା ମେ’’ତି। ପଟ୍ଠହିକା ମେ ଏତେତି ଏତେ ରୂପୱେଦନାଦଯୋ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ମଯ୍ହଂ ପଟ୍ଠହିକା ଅନତ୍ଥାୱହତ୍ତାତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ଞତ୍ୱା। ୱିପସ୍ସନାଯ ଯୋଜେତ୍ୱାତି ୱିପସ୍ସନାଯ ଖନ୍ଧେ ଯୋଜେତ୍ୱା।

ଯମକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନୁରାଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୬।ତସ୍ସେୱ ୱିହାରସ୍ସାତି ମହାୱନେ ଯସ୍ମିଂ ୱିହାରେ ଭଗୱା ୱିହରତି, ତସ୍ସେୱ ୱିହାରସ୍ସ। ଇମେତି ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା। ଯସ୍ମା ଅଯଂ ଥେରୋ ଠପନୀଯଂ ପଞ୍ହଂ ଠପନୀଯଭାୱେନ ନ ଠପେସି, ତସ୍ମା। ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା…ପେ… ଏତଦୱୋଚୁଂ। ତେନାହ ‘‘ଏକଦେସେନ ସାସନସମଯଂ ଜାନନ୍ତା’’ତି।

ଗହିତମେୱ ହୋତି ତତୋ ପଗେୱ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ସ ମୂଲତ୍ତା’’ତି। ଏୱନ୍ତି ‘‘ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚେୱ ପଞ୍ଞପେମି, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ନିରୋଧ’’ନ୍ତି ଏୱଂ। ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟମେୱାତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପନ ଖନ୍ଧାନଂ ସମନୁପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ୱଟ୍ଟଂ, ‘‘ଏୱଂ ପସ୍ସ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତମେୱ।

ଅନୁରାଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ୱକ୍କଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୭।ନଗରମଜ୍ଝେ ମହାଆବାଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜୀତି ନଗରମଜ୍ଝେନ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୋ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନୋ ମହନ୍ତୋ ଆବାଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସମନ୍ତତୋ ଅଧୋସୀତି

ସଙ୍ଖଭାଗେନ ପରିପୁଣ୍ଣି। ଇରିୟାପଥଂ ଯାପେନ୍ତୁନ୍ତି ସୟନନିସଜ୍ଜାଦିଭେଦଂ ଇରିୟାପଥଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୁଂ। ନିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଓସକ୍କନ୍ତି, ପରିହାୟନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତି। ସଦ୍ଧୁ ଗୁଣସରୀରଂ ନାମ ନୱୱିଧଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାଧିଗମମୂଲନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ନୱୱିଧୋ ହି…ପେ… କାୟୋ ନାମା''ତି, ଯଥା ସତ୍ତାନଂ କାୟୋ ପଟିସନ୍ଧିମୂଲକୋ।

କାଳଅସିଲାୟଂ କତୱିହାରୋ କାଳଅସିଲାୱିହାରୋ। ମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖତ୍ଥାୟାତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖାଧିଗମାୟ। ଦେୱତାତି ସୁଦ୍ଧାୱାସଦେୱତା। ଅଲାମକଂ ନାମ ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲକିରିୟାୟ ଅଭାୱତୋ। ତେନାହ ''ଥେରୋ କିରା''ତିଆଦି । ଏକଂ ୱେ ଞାଣାନୀତି ଏକଂ ୱେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି ସଭାୱତୋ ଅୱସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅୟଂ ଧମ୍ମତା। ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ତଂତଂମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଏୱ। ଏକଂ ୱେତି ୱଚନଂ ଉପ୍ପନ୍ନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଧୂମାୟନଭାୱୋ ଧୂମାକାରତା, ତଥା ତିମିରାୟନଭାୱୋ।

ୱକ୍କଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅସ୍ସଜିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୮।ପସ୍ସମ୍ଭେତ୍ୱାତି ନିରୋଧେତ୍ୱା। ନୋ ଚ ସ୍ୱାହନ୍ତି ନୋ ଚ ସୁ ଅହଂ। ପରିହାୟି କୁପ୍ପଧମ୍ମତ୍ତା। ଏତନ୍ତି ସମାଧିମତ୍ତସାରଂ, ସୀଲମତ୍ତେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। କଥଂ ହୋତୀତି କଥଂ ଅଭିନନ୍ଦନା ହୋତି। ଦୁକ୍ଖଂ ପତ୍ୱାତି ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ସୁଖଂ ପତ୍ଥେତି ''ଏୱଂ ମେ ଦୁକ୍ଖପରିଳାହୋ ନ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି। ଯଦଗ୍ଗେନାତି ଯେନ ଭାଗେନ। ''ଦୁକ୍ଖଂ ପତ୍ଥେତିଯେୱା''ତି ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ସୁଖୱିପରିଣାମେନ ହୀ''ତିଆଦି। ସୁଖୱିପରିୱତ୍ତେ ସୁଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମା ସୁଖଂ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଭିନନ୍ଦତି ନାମ।

ଅସ୍ସଜିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଖେମକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୯।ଅତ୍ତନିୟନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ। ତେନାହ ''ଅତ୍ତନୋ ପରିକ୍ଖାରଜାତ''ନ୍ତି। ତଣ୍ହାମାନୋ ଅଧିଗତୋ ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଅନଧିଗତତ୍ତା, ନୋ ଦିଟ୍ଠିମାନୋ ଅଧିଗତୋ, ତଥା କାମରାଗବ୍ୟାପାଦାପି। ଅନାଗାମୀ କିର ଖେମକତ୍ଥେରୋ, ''ସକଦାଗାମୀ''ତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ସନ୍ଧାୱନିକାୟାତି ସଞ୍ଚରଣେନ। ତେନାହ ''ପୁନପ୍ପୁନଂ ଗମନାଗମନେନା''ତି। ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଗମନାଗମନେନାତି ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଗମନେନ ଚ ଆଗମନେନ ଚ। ତେନାହ – ''ତଂ ଦିୱସଂ ଦ୍ୱିୟୋଜନଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ଆହିଣ୍ଡୀ''ତି। ଛତ୍ୱାତି ଅଚ୍ଛାସୟଂ ଛତ୍ୱା। ଥେରୋତି ଖେମକତ୍ଥେରୋ।

ରୂପମେୱ ଅସ୍ମୀତି ୱଦତୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧମେୱ ''ଅସ୍ମୀ''ତି ଗାହସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଂ କତ୍ୱା ୱଦତି। ଅଧିଗତୋ ତଣ୍ହାମାନୋ।

ଅଣୁସହଗତୋତି ଅଣୁଭାୱଂ ଗତୋ। ତେନାହ ''ସୁଖୁମୋ''ତି। ତୟୋ ଖାରା ୱିୟ ତିସ୍ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ଚିତ୍ତସଂକିଲେସସ୍ସ ୱିସୋଧନତୋ। ସୀଲଗନ୍ଧାଦୀହି ଗୁଣଗନ୍ଧେହି।

କଥେତୁନ୍ତି ଉଦ୍ଦେସୱସେନ କଥେତୁଂ। ପକାସେତୁନ୍ତି ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ତମତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ। ଜାନାପେତୁନ୍ତି କାରଣୱସେନ ଜାନାପେତୁଂ। ପତିଟ୍ଠାପେତୁନ୍ତି କଥାପେତୁଂ। ୱିୱଟଂ କାତୁନ୍ତି ଉଦାହରଣଂ ୱତ୍ୱେତ୍ୱା ପାକଟଂ କାତୁଂ । ସୁୱିଭତ୍ତଂ କାତୁନ୍ତି ଅନ୍ୱୟତୋ ବ୍ୟତିରେକତୋ ସୁଟ୍ଠୁ, ୱିଭତ୍ତଂ କାତୁଂ। ଉତ୍ତାନକଂ କାତୁନ୍ତି ଉପନୟନିଗମେହି ତମତ୍ଥଂ ୱିଭୂତଂ କାତୁଂ। ଅଞ୍ଜେନ ନୀହାରେନାତି ୱିପସ୍ସନାୱିମୁତ୍ତେନ ଚିତ୍ତାଭିନୀହାରେନ।

ଖେମକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଛନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୦।ମକ୍ଖୀତି ଗୁଣମକ୍ଖନଲକ୍ଖଣେନ ମକ୍ଖେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ପଳାସୀତି ଯୁଗଗ୍ଗାହଲକ୍ଖଣେନ ପଳାସେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଏତଂ ଅୱୋଚାତି ''ୱଦେନ୍ତୁ ମଂ…ପେ… ପସ୍ସେୟ୍ୟ''ନ୍ତି ଏତଂ ଅୱୋଚ।

ଥେରନ୍ତି ଛନ୍ନତ୍ଥେରଂ। ଅତ୍ତନୋ ଦୁଗ୍ଗହଣେନ କଞ୍ଚି ଉପାରମ୍ଭମ୍ପି କରେୟ୍ୟ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଂ କିର ନେସଂ ଅହୋସୀ’’ତିଆଦି। ନିଦ୍ଦୋସମେୱସ୍ସ କତ୍ୱାତି ଆଦିତୋ ଅନୁରୂପତ୍ତମେୱ କତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧଂ କଥେସ୍ସାମାତି।

ପରିତସ୍ସନା ଉପାଦାନନ୍ତି ଭୟପରିତସ୍ସନା ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ। ଅନତ୍ତନି ସତି ଅନତ୍ତକତାନି କମ୍ମାନି କମତ୍ତାନଂ ଫୁସିସ୍ସନ୍ତୀତି ଭୟପରିତସ୍ସନା ଚେୱ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପଟିନିୱତ୍ତତୀତି ଯଥାରଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାତୋ ପଟିନିୱତ୍ତତି, ନାସକ୍ଖୀତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମା ପନେତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନମନୁୟୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଏୱଂ ଅହୋସୀତି ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱଦତି ‘‘ଅୟଂ କିରା’’ତିଆଦିନା। ଏୱନ୍ତି ‘‘କୋ ନୁ ଖୋ ମେ ଅତ୍ତା’’ତି ଏୱଂ ନ ହୋତି। ତାୱତିକା ୱିସ୍ସତ୍ଥୀତି ‘‘ମୟ୍ହଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୂ’’ତି ୱୁତ୍ତୱିସ୍ସାସୋ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ କଚ୍ଚାନସତ୍ଥଂ ଅଦସାତି ଯୋଜନା। ‘‘ଦ୍ୱୟନିସ୍ସିତୋ, କଚ୍ଚାନ, ଲୋକୋ’’ତିଆଦି ଦିଟ୍ଠିୱିନିୱେଠନା। ‘‘ଏତେ ତେ, କଚ୍ଚାନ, ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମା’’ତିଆଦି ବୁଦ୍ଧବଲଦୀପନା।

ଛନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯-୧୦। ରାହୁଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୯୧-୯୨।ଏତାନି ସୁତ୍ତାନି। ଇଧାଗତାନୀତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ଆନୀତାନି ସଙ୍ଗୀତିକାରେହୀତି।

ରାହୁଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଥେରୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପୁପ୍ଫୱଗ୍ଗୋ

୧। ନଦୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୩।ପବ୍ବତେୟ୍ୟାତି ପବ୍ବତତୋ ଆଗତା। ତତୋ ଏୱ ୱହାରିନୀ। ତେନସ୍ସା ଚଣ୍ଡସୋତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଦୂରଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଦୂରଙ୍ଗମା। ତେନସ୍ସା ମହୋଘତଂ ଦସ୍ସେତି।

ସୋତେତି ୱଙ୍କସୋତେ। ଚତୂହି ଗାହେହୀତି ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେହି ଚତୂହି ଗାହେହି। ପଲୁଜ୍ଜନତ୍ତାତି ଛିନ୍ନତ୍ତା। ସୋକାଦିବ୍ୟସନପ୍ପତ୍ତୀତି ସୋକାଦିଅନତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତି।

ନଦୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୁପ୍ଫସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୪।ୱିୱଦତୀତି ୱିୱାଦଂ କରୋତି। ୱଦନ୍ତୋତି ଅୟଥାସଭାୱେନ ୱଦନ୍ତୋ। ୱିୱଦତି ଧମ୍ମତାୟ ୱିରୁଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା ୱଦତି। ଲୋକଧମ୍ମୋତି ଲୁଜ୍ଜନସଭାୱଧମ୍ମୋ। କୋ ପନ ସୋତି ଆହ ‘‘ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକ’’ନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ତଂ ହୀ’’ତିଆଦି। କଥଂ କରୋମୀତି କେନ ପକାରେନାହଂ ବାଲଂ ଅଜାନନ୍ତଂ କରୋମି। ତେନାହ ‘‘ମୟ୍ହଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ତଥା ଚାହ ‘‘ଅକ୍ଖାତୋ ୱୋ ମୟା ମଗ୍ଗୋ’’ତିଆଦି (ଧ। ପ। ୨୭୫)। ‘‘ତୟୋ ଲୋକା କଥିତା’’ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିମାହ।

ପୁପ୍ଫସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଫେଣପିଣ୍ଡୂପମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୫। କେନଚି କାରଣେନ ୟୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅୟୁଞ୍ଜା ନାମ। ନିୱତ୍ତନଟ୍ଠାନେତି ଉଦକପ୍ପୱାହସ୍ସ ନିୱତ୍ତିତଟ୍ଠାନେ।

ଅନୁସୋତାଗମନେତି ଅନୁସୋତଂ ଆଗମନହେତୁ, ‘‘ଅନୁସୋତାଗମନେନା’’ତି ୱା ପାଠୋ। ଅନୁପୁବ୍ବେନ ପୱଡ୍ଢିତ୍ୱାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉଟ୍ଠିତାନଂ

ଖୁଦ୍ଦକମହନ୍ତାନଂ ଫେଣପିଣ୍ଡାନଂ ସଂସଗ୍ଗେନ ପକାରତୋ ଞ୍ଚିଦ୍ଧିଂ ପତ୍ୱା। ଆୱହେୟ୍ୟାତି ଆନେତ୍ୱା ୱହେୟ୍ୟ। କାରଣେନ ଉପପରିକ୍ଖେୟ୍ୟାତି ଞ୍ଚାଣେନ ୱୀମଂସେୟ୍ୟ। ''ସାରୋ ନାମ କିଂ ଭୱେୟ୍ୟା''ତି ୱତ୍ୱା ସବ୍ବସୋ ତଦଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱିଲୀଯିତ୍ୱା ୱିଦ୍ଧଂସେୟ୍ୟେୱା''ତି ଆହ। ତେନ ରୂପମ୍ପି ନିସ୍ସାରତାଯ ଭିଜ୍ଜତେୱାତି ଦସ୍ସେତି। ଯଥା ହି ଅନିଚ୍ଚତାଯ ଅସାରତାସିଦ୍ଧି, ଏୱଂ ଅସାରତାଯପି ଅନିଚ୍ଚତାସିଦ୍ଧୀତି ଅନିଚ୍ଚତାଯ ଏୱ ନିଚ୍ଚସାରଂ ଥିରଭାୱସାରଂ ଧୁୱସାରଂ ସାମୀନିୱାସୀକାରକଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ପୱତ୍ତନକମ୍ପେଣ୍ଟ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ରୂପମ୍ପି…ପେ… ନିସ୍ସାରମେୱା''ତି। ସୋତି ଫେଣପିଣ୍ଡୋ। ଗହିତୋପି ଉପାଯେନ ତମତ୍ଥଂ ନ ସାଧେତି ଅନରହତ୍ତା। ଅନେକସନ୍ଧିଘଟିତୋ ତଥା ତଥା ଘଟିତୋ ହୁତ୍ୱା।

ଦ୍ୱାମମତ୍ତମ୍ପି ଏତରହି ମନୁସ୍ସାନଂ ୱସେନ। ଅୱସ୍ସମେୱ ଭିଜ୍ଜତି ତରଙ୍ଗବ୍ଭାହତଂ ହୁତ୍ୱା।

ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଉଦକବିନ୍ଦୁମ୍ହି ପତିତେ। ଉଦକତଲନ୍ତି ଉଦକପିଟ୍ଠିଂ। ଅଞ୍ଞଞ୍ଞତୋ ପତନ୍ତଂ ଉଦକବିନ୍ଦୁଂ। ଉଦକଜଲ୍ଲନ୍ତି ସନ୍ତାନକଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତଂ ଉଦକମଲଂ। ତଞ୍ହି ସଂକଡ୍ଢିତ୍ୱା ତତୋ ଉଦକଂ ପୁଟଂ କରୋତି, ତସ୍ମିଂ ପୁଟେ ପୁବ୍ବୁଳଅସମଞ୍ଞା। ୱତ୍ଥୂନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୁଂ। ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ। କିଲେସଜଲ୍ଲନ୍ତି ପୁରିମସିଦ୍ଧଂ, ପଟିଲଦ୍ଧମାନଂ ୱା କିଲେସମଲଂ। ଫସ୍ସସଙ୍ଘଟ୍ଟନନ୍ତି ଫସ୍ସସମୋଧାନଂ। ପୁବ୍ବୁଳଅସଦିସା ମୁହୁତ୍ତରମଣୀଯତାଯ। ଯସ୍ମା ଘମ୍ମକାଲେ ସୂରିଯାତପସନ୍ତାପାଭିନିଵତ୍ତରସ୍ମିଜାଲନିପାତେ ତାଦିସେ ଭୂମିପଦେସେ ଇତୋ ଚିତୋ ସମୁଗ୍ଗତୱାତୱେଗସମୁଦ୍ଧଟୱିରୁଳହସଙ୍ଘାତେସୁ ପରିବ୍ଭମନ୍ତେସୁ ଅଣୁପରମାଣୁତଜ୍ଜାରିଷ୍ପକାରେସୁ ଭୂତସଙ୍ଘାତେସୁ ମରୀଚିସମଞ୍ଞା, ତସ୍ମା ସବ୍ବସୋ ସାରୱିରହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସଞ୍ଞାପି ଅସାରକଟ୍ଠେନ ମରୀଚିସଦିସା''ତି। ଯସ୍ମା ଚ ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଉଦକାକାରେନ ଖାଯତି, ତସ୍ମା ''ଗହେତ୍ୱା ପିୱିତୁଂ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନୀଲାଦିଅନୁଭୱନତ୍ଥାଯାତି ନୀଲାଦିଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନୁଭୱନତ୍ଥାଯ। ଫନ୍ଦତୀତି ଫନ୍ଦନାକାରପ୍ପତ୍ତା ୱିଯ ହୋତି ଅପ୍ପହୀନତଣ୍ହସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। ୱିପ୍ପଲମ୍ଭେତି ଅପ୍ପହୀନୱିପଲ୍ଲାସଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ। ତେନାହ ''ଇଦଂ ନୀଲକ''ନ୍ତିଆଦି। ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସତୋ ହି ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ, ତତୋ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋତି। ୱିପ୍ପଲମ୍ଭନେନାତି ୱିପ୍ପକାରୱସେନେୱ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଲମ୍ଭନେନ। ୱିପ୍ପକାରୱସେନ ହି ଏତଂ ଲମ୍ଭନଂ, ଯଦିଦଂ ଅନୁଦକମେୱ ଉଦକଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସନଂ ଅନଗରମେୱ ନଗରଂ କତ୍ୱା ଗନ୍ଧବ୍ବନାଟକାଦିଦସ୍ସନଂ।

କୁକ୍କୁକଂ ୱୁଚ୍ଚତି କଦଲିକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସବ୍ବପତ୍ତୱଟ୍ଟୀନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଦଣ୍ଡକନ୍ତି ଆହ ''ଅକୁକ୍କୁକଜାତନ୍ତି ଅନ୍ତୋ ଅସଞ୍ଜାତଘନଦଣ୍ଡକ''ନ୍ତି। ନ ତଥା ହୋତୀତି ଯଦତ୍ଥାଯ ଉପନୀତଂ, ତଦତ୍ଥାଯ ନ ହୋତି। ନାନାଲକ୍ଖଣୋତି ନାନାସଭାୱୋ। ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋୱାତି ଏକୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଅସ୍ସାତି ପୁରିସସ୍ସ। ଅପଗତପଟଲପିଳଅକନ୍ତି ଅପଗତପଟଲଦୋସଞ୍ଚେୱ ଅପଗତପିଳଅକଦୋସଞ୍ଚ। ଅସାରଭାୱଦସ୍ସନସମତ୍ଥନ୍ତି ଅସାରସ୍ସ ଅସାରଭାୱଦସ୍ସନସମତ୍ଥଂ। ଇତ୍ତରାତି ପରିତ୍ତକାଲା, ନ ଚିରଟ୍ଠିତିକା। ତେନାହ ''ଲହୁପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା''ତି। ଅଞ୍ଞଦେୱ ଚ ଆଗମନକାଲେ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଇଦଞ୍ଚ ଓଳଆରିକୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଏକଚ୍ଛରକ୍ଖଣେ ଅନେକକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖାନି ଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି। ମାଯାଯ ଦସ୍ସିତଂ ରୂପଂ ମାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଂକିଞ୍ଚିଦେୱ କପାଲିଟ୍ଠକପାସାଣୱାଲିକାଦିଂ। ୱଞ୍ଚେତୀତି ଅସୁୱଣ୍ଣମେୱ ସୁୱଣ୍ଣନ୍ତି, ଅମୁତ୍ତମେୱ ମୁତ୍ତାତିଆଦିନା ୱଞ୍ଚେତି। ନନୁ ଚ ସଞ୍ଞାପି ମରୀଚି ୱିଯ ୱିପ୍ପଲମ୍ଭେତି ୱଞ୍ଚେତି, ଇଦମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣଂ ମାଯା ୱିଯ ୱଞ୍ଚେତୀତି କୋ ଇମେସଂ ୱିସେସୋତି? ୱଚନତ୍ଥୋ ନେସଂ ସାଧାରଣୋ। ତଥାପି ସଞ୍ଞା ଅନୁଦକଂଯେୱ ଉଦକଂ କତ୍ୱା ଗାହାପେନ୍ତୀ, ଅପୁରିସଞ୍ଞେୱ ପୁରିସଂ କତ୍ୱା ଗାହାପେନ୍ତୀ ୱିପ୍ପଲମ୍ଭନୱସେନ ଅପ୍ପୱିସଯା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପନ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅତଂସଭାୱଂ ତଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୀ ମାଯା ୱିଯ ମହାୱିସଯା। ତେନାହ ''ଯଂକିଞ୍ଚିଦେୱା''ତିଆଦି। ଏୱମ୍ପୀତି ଅତିୱିଯ ଲହୁପରିୱତ୍ତିଭାୱେନପି ମାଯାସଦିସନ୍ତି।

ଦେସିତାତି ଏୱଂ ଦେସିତା ଫେଣପିଣ୍ଡାଦିଉପମାହି।

ଭୂରି ୱୁଚ୍ଚତି ପଥୱୀ, ସଣ୍ହଟ୍ଠେନ ୱିପୁଲଟ୍ଠେନ ଚ ଭୂରିସଦିସପଞ୍ଞତାଯ ଭୂରିପଞ୍ଞୋ। ତେନାହ ''ସଣ୍ହପଞ୍ଞେନ ଚେୱା''ତିଆଦି। କିମିଗଣାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅନେକଗିଜ୍ଝାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପୱେଣୀତି ଧମ୍ମପବନ୍ଧୋ। ବାଲଲାପିନୀ ''ଅହଂ ମମା''ତିଆଦିନା। ସେସଧାତୁଯୋ ଗହେତ୍ୱାୱ ଭିଜ୍ଜତି ଏକୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧତ୍ତା, ୱତ୍ଥୁରୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତ୍ତା ''ଅଯ''ନ୍ତି ନ ୱିସୁଂ ଗହିତଂ। ୱଧଭାୱତୋତି ୱଧସ୍ସ ମରଣସ୍ସ ଅଭିଭାୱତୋ। ସରଣନ୍ତି ପଟିସରଣଂ।

ଫେଣପିଣ୍ଡୂପମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪-୬। ଗୋମଯପିଣ୍ଡସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୯୬-୯୮। ସସ୍ସତଂ ସବ୍ବକାଲଂ ଯାୱ କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନା ହୋନ୍ତୀତି ସସ୍ସତିଯୋ, ସିନେରୁଆଦଯୋ। ତାହି ସମଂ ସମକାଲଂ। ଅନେନାତି ଭଗୱତା। ନଯିଦନ୍ତି

ଏତ୍ଥ ଯ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ, ଇଦନ୍ତି ନିପାତପଦଂ। ତଂ ପନ ଯେନ ଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟତି, ତଂ ତିଲିଙ୍ଗୋୱ ହୋତୀତି ‘‘ଅୟଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ନ ପଞ୍ଞାୟେୟ୍ୟା’’ତି ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ମଗ୍ଗୋ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିୱଟ୍ଟେନ୍ତୋତି ୱିନିୱଟ୍ଟେନ୍ତୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଂ କରୋନ୍ତୋ।

ରାଜଧାନୀତି ରଞ୍ଞୋ ନିୱାସନଗରଂ। ସୁତ୍ତମୟନ୍ତି ଚିତ୍ତୱଣ୍ଣୱଚ୍ଛିକାମୟଂ।

ଗୋମୟପିଣ୍ଡସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଗଦ୍ଦୁଲବଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୯।ଯଂ ମହାସମୁଦ୍ଦୋତି ଏତ୍ଥ ଯନ୍ତି ସମୟସ୍ସ ପଚ୍ଚାମସନଂ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଚେତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯସ୍ମିଂ ସମୟେ’’ତି। ସୋ ଚ ସମୟୋ ଅୟନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଞ୍ଚମେ ସୂରିୟେ ଉଟ୍ଠିତେ’’ତି ଆହ। ପରିଚ୍ଛେଦଂ ନ ୱଦାମି ପରିଚ୍ଛେଦକାରିକାୟ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜାୟ ଅନଧିଗତତ୍ତା। ସୁନଖୋ ୱିୟ ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତୋ ବାଲୋ ଅସୱସଭାୱତୋ। ଗଦ୍ଦୁଲୋ ୱିୟ ଦିଟ୍ଠିବନ୍ଧୋ। ସକ୍କାୟୋ ତସ୍ସ ଅସୱସଭାୱତୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ସକ୍କାୟାନୁପରିୱତ୍ତନନ୍ତି ‘‘ସନ୍ତାନେ ସତ୍ତୱୋହାରୋ’’ତି ତଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ କତ୍ୱା ଭେଦେନ ନିଦ୍ଦେସୋ।

ଗଦ୍ଦୁଲବଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଦୁତିୟଗଦ୍ଦୁଲବଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୦।ଦିଟ୍ଠିଗଦ୍ଦୁଲନିସ୍ସିତାୟାତି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟୱସେନ ଦିଟ୍ଠିଗଦ୍ଦୁଲନିସ୍ସିତାୟ ନିସ୍ସାୟେୱ ପୱତ୍ତତି ତତୋ ଅତ୍ତାନଂ ୱିୱେଚେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା। ଚିତ୍ତସଂକିଲେସେନେୱାତି ଦସୱିଧକିଲେସୱତ୍ଥୁୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଂକିଲିଟ୍ଠଭାୱେନ। ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମନେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱୋଦାନତ୍ତା ୱୋଦାୟନ୍ତି ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତି।

ୱିଚରଣଚିତ୍ତନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ୱିଚରଣୱସେନ ୱିଚରଣଚିତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖାନାମାତି ଏୱଂନାମକା। ବ୍ରାହ୍ମଣପାସଣ୍ଡିକାତି ଜାତିୟା ବ୍ରାହ୍ମଣା, ଛନ୍ନୱୁତିୟା ପାସଣ୍ଡେସୁ ତଂ ସଙ୍ଖାସଞ୍ଞିତଂ ପାସଣ୍ଡଂ ପଗ୍ଗୟ୍ହ ୱିଚରଣକା। ପଟକୋଟ୍ଠକନ୍ତି ଦୁସ୍ସାପଣକଂ। ଦସ୍ସେନ୍ତାତି ଯଥାଗତିକମ୍ମୱିପାକଚିତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା । ତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ତଂ ପଟକୋଟ୍ଠକଚିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିଚରନ୍ତି। ଚିନ୍ତେତ୍ୱା କତତ୍ତାତି ‘‘ଇମସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଏୱଂ ହତ୍ଥପାଦା, ଏୱଂ ମୁଖଂ ଲିଖିତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ଆକାରୱନ୍ତଗ୍ଗହଣାନି, ଏୱଂ କିରିୟାୱିସେସୋ, ଏୱଂ କିରିୟାୱିଭାଗଂ, ସତ୍ତୱିସେସାନଂ ୱିଭାଗଂ କାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧତ୍ତନଖିପନପୱତ୍ତନାଦିପୟୋଜନଞ୍ଚାତି ସବ୍ବମେତଂ ତଥା ଚିନ୍ତେତ୍ୱା କତତ୍ତା ଚିତ୍ତେନ ମନସା ଚିନ୍ତିତଂ ନାମ। ଉପାୟପରିୟେସନଚିତ୍ତନ୍ତି ‘‘ହତ୍ଥପାଦା ଏୱଂ ଲିଖିତବ୍ବା’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତୌପାୟସ୍ସ ଚେୱ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଭୂମିପରିକମ୍ମୱଣ୍ଣଧାତୁସମ୍ମାୟୋଜନୁପାୟସ୍ସ ଚ ୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ। ତତୋପି ଚିତ୍ତତରନ୍ତି ତତୋ ଚିତ୍ତକମ୍ମତୋପି ଚିତ୍ତତରଂ ଚିତ୍ତକାରେନ ଚିନ୍ତିତପ୍ପକାରାନଂ ସବ୍ବେସଂୟେୱ ଚିତ୍ତକମ୍ମେ ଅନିପ୍ଫଜ୍ଜନତୋ। କମ୍ମଚିତ୍ତେନାତି କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣେନ। କମ୍ମଚିତ୍ତେନାତି ୱା କମ୍ମସ୍ସ ଚିତ୍ତଭାୱେନ। ସୋ କମ୍ମସ୍ସ ୱିଚିତ୍ତଭାୱୋ ତଣ୍ହାୱସେନ ଜାୟତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସ୍ୱାୟମତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠସାଲିନୀଟୀକାୟଂ ୱିଭାୱିତୋ। ଏୱଂ ଚିତ୍ତାତି ଏୱଂ ଚିତ୍ତରୂପୱିସେସା। ଯୋନିଂ ଉପନେତୀତି ତଂ ତଂ ଅଣ୍ଡଜାଦିଭେଦଂ ଯୋନିୱିସେସଂ ପାପେତି ୱଣ୍ଣୱିସେସୋ ୱିୟ ଫଲିକମଣିକଂ। ନ ହି ୱିସେସା ହିତୱିଚିତ୍ତସାମତ୍ଥିୟକମ୍ମଂ ଯୋନିଂ ଉପନେତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିପାକୁପ୍ପତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ଯୋନିମୂଲକୋ ତେସଂ ଚିତ୍ତଭାୱୋତି ଯଂ ଯଂ ଯୋନିଂ କମ୍ମଂ ସତ୍ତେ ଉପନେତି, ତଂତଂଯୋନିମୂଲକୋ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତୱିଚିତ୍ତଭାୱୋ। ତେନାହ ‘‘ଯୋନିଉପଗତା’’ତିଆଦି। ସଦିସଚିତ୍ତାୱ ସଦିସଚିତ୍ତଭାୱା ଏୱ। ଇତୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପ୍ପଟିପାଟିୟା ନିଗମନଂ।

ତିରଚ୍ଛାନଗତଚିତ୍ତଭାୱତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ସୱିସେସଂ ଚିତ୍ତଭାୱକରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ନାମେତଂ ଚିତ୍ତତରମେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସହଜାତଧମ୍ମଚିତ୍ତତାୟାତି ରାଗାଦିସଦ୍ଧାଦିଧମ୍ମୱିଚିତ୍ତଭାୱେନ। ଭୂମିଚିତ୍ତତାୟାତି ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତତାୟ। କମ୍ମନାନତ୍ତଂ ମୂଲଂ କାରଣଂ ଏତେସନ୍ତି କମ୍ମନାନତ୍ତମୂଲକା, ତେସଂ। ଲିଙ୍ଗନାନତ୍ତଂ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗାଦିନାନତ୍ତୱସେନ ଚେୱ ତଂତଂସଣ୍ଠାନନାନତ୍ତୱସେନ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଞ୍ଞାନାନତ୍ତଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସଦେୱମନୁସ୍ସାଦିସଞ୍ଞାନାନତ୍ତୱସେନ । ୱୋହାରନାନତ୍ତଂ ତିସ୍ସୋତିଆଦିୱୋହାରନାନତ୍ତୱସେନ। ଚିତ୍ତାନଂ ୱିଚିତ୍ତାନଂ। ତଂତଂୱୋହାରନାନତ୍ତମ୍ପି ଚିତ୍ତେନେୱ ପଞ୍ଞପୀୟତି। ରଙ୍ଗଜାତରୂପସମୁଟ୍ଠାପନାଦିନା ୱତ୍ଥଂ ରଞ୍ଜୟତୀତି ରଜକୋ, ୱଣ୍ଣକାରୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସଞ୍ଞିତରୂପସମୁଟ୍ଠାପନତା ନିୟତା ଏକନ୍ତିକାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣଂ। ‘‘ଅଭିରୂପଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ’’ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଦୁତିଯଗଦ୍ଧୁଲବଦ୍ଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ୱାସିଜଟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୧।ଅନ୍ତସ୍ସାତି ହିତସ୍ସ। ଅସାଧିକା ‘‘ଭାୱନାନୁଯୋଗଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତସ୍ସା’’ତି ଅନନୁଯୁତ୍ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଇତରାତି ସୁକ୍କପକ୍ଖୋପମା। ସାଧିକା ଭାୱନାଯୋଗସ୍ସ ଅନୁଯୁତ୍ତତ୍ତା। ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ସାଧିକା ୱେଦିତବ୍ବା। ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥେତି ପରମତ୍ଥସମ୍ଭାୱନେ। ଏୱଞ୍ହି କଣ୍ହପକ୍ଖେପି ଅପିସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥେତି ୱା ପରିକପ୍ପନତ୍ଥେତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖାତତ୍ତେ ଅତ୍ଥେ ଅନିଯମତୋ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ସଙ୍ଖାତୋ ଅନିଯମତ୍ଥୋ ୱାସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ‘‘ଅଟ୍ଠ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଊନାଧିକାନୀତି ଊନାନିପି ଅଧିକାନିପି କିଞ୍ଚାପି ହୋନ୍ତି, ଏକଂସୋ ପନ ଗହେତବ୍ବୋତି ‘‘ଅଟ୍ଠ ୱା ଦସ ୱା ଦ୍ୱାଦସ ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଯା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପାଦନଖସିଖାହି ଅକୋପନୱସେନ ସମ୍ମା ଅଧିସଯିତାନି। ଉତୁଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତୀତି ଉଣ୍ହୋତୁଂ କାଯୁସ୍ମାୱସେନ। ତେନାହ ‘‘ଉସ୍ମୀକତାନୀ’’ତି। ଭାୱିତାନୀତି କୁକ୍କୁଟୱାସନାଯ ୱାସିତାନି। ସମ୍ମାଅଧିସଯନାଦିତିୱିଧକିରିଯାକରଣେନ ଇମଂ ଅପ୍ପମାଦଂ କତ୍ୱା। ସୋତ୍ଥିନା ଅଭିନିବ୍ଭିଜ୍ଜିତୁନ୍ତି ଅନନ୍ତରାଯେନ ତତୋ ନିକ୍ଖମିତୁଂ। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ତେ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ସଯମ୍ପୀତି ଅଣ୍ଡାନି। ପରିଣାମନ୍ତି ପରିପକ୍କଂ ବହିନିକ୍ଖମନଯୋଗ୍ଗତଂ।

ତନ୍ତି ଓପମ୍ମସମ୍ପଟିପାଦନଂ। ଏୱନ୍ତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନାକାରେନ। ଅତ୍ଥେନାତି ଉପମେଯ୍ୟତ୍ଥେନ। ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ସମ୍ମା ଯୋଜେତ୍ୱା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମୱସେନ ଞାଣସ୍ସ ତିକ୍ଖାଦିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଞାଣସ୍ସ ହି ସଭାୱତୋ ସତିନେପକ୍କତୋ ଚ ତିକ୍ଖଭାୱୋ, ସମାଧିୱସେନ ସୂରଭାୱୋ, ସଦ୍ଧାୱସେନ ୱିପ୍ପସନ୍ନଭାୱୋ , ୱୀରିଯୱସେନ ପରିଣାମଭାୱୋ। ପରିଣାମକାଲୋତି ବଲୱୱିପସ୍ସନାକାଲୋ। ୱଡ୍ଢିତକାଲୋତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାକାଲୋ। ଅନୁଲୋମଟ୍ଠାନସ୍ସ ହି ୱିପସ୍ସନା ଗହିତଗବ୍ଭା ନାମ ତଦା ମଗ୍ଗଗବ୍ଭସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା। ତଜ୍ଜାତିକନ୍ତି ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାନୁଯୋଗସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ। ସତ୍ଥାପି ଗାଥାଯ ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସଂ ପହରତି ଭିନ୍ଦାପେତି।

ଓଲମ୍ବକସଙ୍ଖାତନ୍ତି ଓଲମ୍ବକସୁତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ। ପଲନ୍ତି ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ନାମଂ। ଧାରେତ୍ୱାତି ଦାରୂନଂ ହେଯ୍ୟାଦିଜାନନତ୍ଥଂ ଉପନେତ୍ୱା। ଦାରୂନଂ ଗଣ୍ଡଂ ହରତୀତି ପଲଗଣ୍ଡୋତି ଏତେନ ପଲେନ ଗଣ୍ଡହାରୋ ‘‘ପଲଗଣ୍ଡୋ’’ତି ପଚ୍ଛିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ନିଦ୍ଦେସୋତି ଦସ୍ସେତି। ଗହଣଟ୍ଠାନେତି ହତ୍ଥେନ ଗହେତବ୍ବଟ୍ଠାନେ। ସମ୍ମଦେୱ ଖେପୀଯନ୍ତି ଏତେନ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନୀତି ସଙ୍ଖେପୋ, ତେନ। ୱିପସ୍ସନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଆସୱାନଂ ପରିକ୍ଖଯୋ ଇଧ ‘‘ୱିପସ୍ସନାଯାନିସଂସୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ହେମନ୍ତିକେନ କରଣଭୂତେନ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ୱା ଏତଂ କରଣୱଚନଂ, ହେମନ୍ତିକେତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନ୍ତୀତି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଫଲାନି ହୋନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ପୂତିକାନି ଭୱନ୍ତୀ’’ତି।

ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ୱିଯ ସାସନଂ ସଭାୱଗମ୍ଭୀରଭାୱତୋ। ନାୱା ୱିଯ ଯୋଗାୱଚରୋ ମହୋଘୁତ୍ତରଣତୋ। ପରିଯାଦାନଂ ୱିଯାତି ପରିତୋ ଅପରିପୂରଣଂ ୱିଯ। ଖଜ୍ଜମାନାନନ୍ତି ସଙ୍ଖାଦନ୍ତେନ ୱିଯ ଉଦକେନ ଖେପିଯମାନାନଂ ବନ୍ଧନାନଂ। ତନୁଭାୱୋତି ପରିଯୁଟ୍ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅସମତ୍ଥତାଯ ଦୁବ୍ବଲଭାୱୋ। ୱିପସ୍ସନାଞାଣପୀତିପାମୋଜ୍ଜେହୀତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣସମୁଟ୍ଠିତେହି ପୀତିପାମୋଜ୍ଜେହି। ଓକ୍ଖାଯମାନେ ପକ୍ଖାଯମାନେତି ୱିୱିଧପଟିପତ୍ତିଯା ଉକ୍ଖାଯମାନେ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ପକ୍ଖାଯମାନେ। ଦୁବ୍ବଲତା ଦୀପିତା ‘‘ଅପ୍ପକସିରେନେୱ ସଂଯୋଜନାନି ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନ୍ତି, ପୂତିକାନି ଭୱନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ୱାସିଜଟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨।ଭାୱେନ୍ତସ୍ସାତି ୱିପସ୍ସନାଯ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞା। ତେନାହ – ‘‘ସବ୍ବଂ କାମରାଗଂ ପରିଯାଦିଯତୀ’’ତିଆଦି। ସନ୍ତାନେତ୍ୱାତି କସନଟ୍ଠାନଂ ସବ୍ବସୋ ୱିତନେତ୍ୱା ପତ୍ଥରିତ୍ୱା। କିଲେସାତି ଉପକ୍କିଲେସପ୍ପଭେଦା କିଲେସା। ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଞାଣେନାତି ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାସହଗତେନ ଞାଣେନ।

ଲାଯନନ୍ତି ଲାଯନଂ ୱିଯ ନଯନଂ ୱିଯ ନିଚ୍ଛୋଟନଂ ୱିଯ ଚ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଞାଣଂ। ଇମିନା ଅତ୍ଥେନାତି ଇମିନା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥେନ, ଉପମାସଂସନ୍ଦେତବ୍ବାତି ଏତ୍ଥ ପବ୍ବଜଲାଯକୋ ୱିଯ ଯୋଗାୱଚରୋ। ଲାଯନାଦିନା ତସ୍ସ ତତ୍ଥ କତକିଚ୍ଚତାଯ ପରିତୁଟ୍ଠି ୱିଯ ଇମସ୍ସ କିଲେସେ ସବ୍ବସୋ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିସୁଖେନ କାଲସ୍ସ ୱୀତିନାମନା।

କୂଟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପାରିମଣ୍ଡେନ କୂଟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। କୂଟଂ ପଓିସନଭାଓେନାତି କୂଟଚ୍ଛିଦ୍ଦଂ ଅଗ୍ଗେନ ପଓିସନଓସେନ। ସମୋସରିତ୍ୱାତି ଛିଦ୍ଦେ ଅନୁପଓିସନଓସେନ ଚ ଆହଚ୍ଚ ଅଓଟ୍ଠାନେନ ଚ ସମୋସରିତ୍ୱା ଠିତା। କୂଟଂ ୱିଯ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଓସେନ ଅଓଟ୍ଠାନସ୍ସ ମୂଲଭାଓତୋ। ଗୋପାନସିଯୋ ୱିଯ ଚତୁଭୂମକକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାମୂଲକତ୍ତା। କୂଟଂ ଅଗ୍ଗଂ ସବ୍ବଗୋପାନସୀନଂ ତଥାଅଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ପଧାନକାରଣତ୍ତା। ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା ଅଗ୍ଗାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଓ ନଯୋ। ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା ଲୋକିଯାତି ଇଦଂ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାନୁପସ୍ସନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାମୁଖେନ ଅଧିଗତଅରିଯମଗ୍ଗେ ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞା ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାତି ଓତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତୀତି ''ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା, ଭିକ୍ଖଓେ, ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ସବ୍ବଂ କାମରାଗଂ ପରିଯାଦିଯତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ (ଧ। ସ। ୩୫୭, ୩୬୦) ''ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ସଞ୍ଞଂ ଭାଓେତୀ''ତିଆଦିନା ସଞ୍ଞାପି ଉଦ୍ଧଟା। ସବ୍ବାସୁ ଉପମାସୂତି ମୂଲସନ୍ତାନୌପମାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଉପମାସୁ। ପୁରିମାହୀତି କସ୍ସକପବ୍ବଜଲାଯନଅମ୍ବପିଣ୍ଡିଉପମାହି ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଯ କିଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତଂ ମୂଲସନ୍ତାନକପଦାଲନପବ୍ବଜଲାଯନଓଣ୍ଟଚ୍ଛେଦନପଦେସେନ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଯ ପଟିପକ୍ଖପଚ୍ଛେଦନସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ପଚ୍ଛିମାହି ବଲଂ ଦସ୍ସିତଂ ପଟିପକ୍ଖାତିଭାଓସ୍ସ ଜୋତିତତ୍ତା।

ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁପ୍ଫଓଗ୍ଗଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଜ୍ଝିମପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୧୧। ଅନ୍ତଓଗ୍ଗୋ

୧। ଅନ୍ତସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୧୦୩। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଂସଟ୍ଠଭାଓେନ ଏତି ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନ୍ତୋ, ଭାଗୋତି ଆହ ''ଅନ୍ତାତି କୋଟ୍ଠାସା''ତି। ''ସକ୍କାଯନିରୋଧନ୍ତୋ''ତି ନିରୋଧପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଚତୁସଚ୍ଚଓସେନ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ଯୋଜେତ୍ୱା''ତି। ଅନ୍ତୋତି…ପେ… ଅଜ୍ଝାସଯଓସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥାନୁଲୋମଦେସନତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ।

ଅନ୍ତସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୩। ଦୁକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିଓଣ୍ଣନା

୧୦୪-୧୦୫।ଦୁତିଯମ୍ପୀତି ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ତେନ ନ କେଓଲଂ ପଠମସୁତ୍ତମେଓ, ଅଥ ଖୋ ଦୁତିଯମ୍ପୀତି।

ତତିଯମ୍ପି ତଥେଓାତି ଇମିନା ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ଚତୁସଚ୍ଚଓସେନ ଯୋଜେତ୍ୱା''ତି ଇଦଂ ଉପସଂହରତି।

ଦୁକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୧୦୬।ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟେତି ଏତ୍ଥ ତିସ୍ସୋ ପରିଞ୍ଞା ଞାତପରିଞ୍ଞା, ତୀରଣପରିଞ୍ଞା, ପହାନପରିଞ୍ଞାତି। ତାସୁ ଞାତପରିଞ୍ଞା ଯାଓଦେଓ ତୀରଣପରିଞ୍ଞତ୍ଥା। ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ଚ ଯାଓଦେଓ ପହାନପରିଞ୍ଞତ୍ଥାତି । ତତ୍ଥ ଉକ୍କଟ୍ଠାଯ ପରିଞ୍ଞାଯ କିଚ୍ଚଦସ୍ସନଓସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟେତି ପରିଜାନିତବ୍ବେ ସମତିକ୍କମିତବ୍ବେ''ତି, ପହାତବ୍ବେତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ଭଗଓା – ''କତମା ଚ, ଭିକ୍ଖଓେ, ପରିଞ୍ଞା? ରାଗକ୍ଖଯୋ, ଦୋସକ୍ଖଯୋ, ମୋହକ୍ଖଯୋ''ତି, ତସ୍ମା ସମତିକ୍କମନ୍ତି, ସମତିକ୍କନ୍ତଂ ପହାନସ୍ସ ଉପାଯଂ। ସମତିକ୍କମିତ୍ୱା ଠିତନ୍ତି ପଜହିତ୍ୱା ଠିତନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୧୦। ସମଣସୁତ୍ତାଦିଓଣ୍ଣନା

୧୦୭-୧୧୨।ଚତ୍ତାରିସଚ୍ଚାନି କଥିତାନି ଅସ୍ସାଦାଦୀନଂ ସମୁଦଯାଦୀନଞ୍ଚ ଦେସିତତ୍ତା।

କିଲେସପ୍ପହାନଂ କଥିତଂ ରାଗପ୍ପହାନସ୍ସ ଜୋତିତତ୍ତା।

ସମଣସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନ୍ତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଧମ୍ମକଥିକୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ଅୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୧୩-୧୧୪।ଯାୱତାତି ଯସ୍ମା। ଇମାଯ…ପେ… ସମନ୍ନାଗତୋତି ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱୁତ୍ତାଯ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ଅଞ୍ଞାଣସଭାୱାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସମ୍ମୋହେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଏତ୍ତାୱତାତି ଏତ୍ତକେନ କାରଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋ ସମଙ୍ଗୀଭୂତେନ ଉପଗତୋ, ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱା ଉପେତୋ ନାମ ହୋତି।

ଦୁତିଯେପୀତି ୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତେ। ''ୱିଜ୍ଜାୱସେନ ଦେସନା''ତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋତି ଆହ ''ଏସେୱ ନଯୋ''ତି।

ଅୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଧମ୍ମକଥିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୫।ପଠମେନଧମ୍ମକଥିକୋ କଥିତୋ ''ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଦୁତିଯେନ ସେଖଭୂମି କଥିତା ''ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ତତିଯେନ ଅସେଖଭୂମି କଥିତା ''ଅନୁପାଦାୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଧମ୍ମକଥିକଂ ପୁଚ୍ଛିତେନ ଭଗୱତା। ୱିସେସେତ୍ୱାତି ଧମ୍ମକଥିକଭାୱତୋ ୱିସେସେତ୍ୱା ଉକ୍କଂସେତ୍ୱା। ଦ୍ୱେ ଭୂମିଯୋତି ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖଭୂମିଯୋ।

ଧମ୍ମକଥିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦୁତିଯଧମ୍ମକଥିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୬।ତୀଣିୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀତି ଯଥାପୁଚ୍ଛଂ ତୀଣି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି।

ଦୁତିଯଧମ୍ମକଥିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୯। ବନ୍ଧନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୧୭-୧୨୧।ତୀରଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱଟ୍ଟଂ ଓରିମତୀରନ୍ତି କତ୍ୱା। ତେନାହ ''ଅଥାଯଂ ଇତରା ପଜା, ତୀରମେୱାନୁଧାୱତୀ''ତି (ଧ। ପ। ୮୫)। ପାରଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିବ୍ବାନଂ ସଂସାରସ୍ସ ପାରିମନ୍ତି କତ୍ୱା। ବଦ୍ଧୋତି ଅନୁସଯପ୍ପହାନସ୍ସ ଅକତତ୍ତା କିଲେସବନ୍ଧନେନ ବଦ୍ଧୋ, ସୁକ୍ଖପକ୍ଖେପି ଦିଟ୍ଠିସମନୁପସ୍ସନାଯ ରୂପାଦିବନ୍ଧନସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପମତ୍ତମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ କଥିତନ୍ତି ''ତୀରଦସ୍ସୀ ପାରଦସ୍ସୀ, ପରିମୁତ୍ତୋ ସୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ମାତି ୱଦାମୀ''ତି ଆଗତତ୍ତା ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିକନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା।

ଛଟ୍ଠାଦୀନି ଉତ୍ତାନତ୍ଥାନେୱ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା।

ବନ୍ଧନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସୀଲୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୨୨।ଆବାଧଟ୍ଠେନାତି ଆଦିତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ବାଧନଟ୍ଠେନ ରୁଜନଟ୍ଠେନ। ଅନ୍ତୋଦୋସଟ୍ଠେନାତି ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଏୱ ଦୁସ୍ସନଟ୍ଠେନ କୁପ୍ପନଟ୍ଠେନ। ଖଣନଟ୍ଠେନାତି ସସନଟ୍ଠେନ। ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠେନାତି ଦୁକ୍ଖମତ୍ତା ଦୁକ୍ଖଭାୱେନ। ଦୁକ୍ଖଞ୍ହି ଲୋକେ ''ଅଘ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଅତିୱିୟ ହନନତୋ। ୱିସଭାଗଂ …ପେ… ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠେନାତି ଯଥାପୱତ୍ତମାନାନଂ ଧାତାଦୀନଂ ୱିସଭାଗଭୂତମହାଭୂତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଆବାଧସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ। ଅସକଟ୍ଠେନାତି ଅନତ୍ତନିୟତୋ। ପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନାତି ପକାରତୋ ଭିଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ। ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠେନାତି ସତ୍ତସଙ୍ଖାତଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠେନ। ଅତ୍ତାଭାୱେନାତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱେନ। ସୁଞ୍ଞତୋ ଅନତ୍ତତୋତି ଏତ୍ଥ ''ପରତୋ''ତି ପଦସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ କାତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ''ଦ୍ୱୀହି ଅନତ୍ତମନସିକାରୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୀଲୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ସୁତୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୨୩।ତଥାଏକାଦସମେତି ଏତ୍ଥ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ''ଉତ୍ତାନମେୱା''ତି ଇଦଂ ଆକଡ୍ଢତି। ଇଧାତି ଏକାଦସମେ। କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉଗ୍ଗହଧାରଣପରିଚୟମନସିକାରୱସେନ ପୱତ୍ତଞାଣଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନସୁତୱସେନ ନିପ୍ଫନ୍ନତୋ ''ସୁତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୁତୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨-୧୩। କପ୍ପସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୨୪-୧୨୫।ରାହୁଲୋୱାଦସଦିସାନୀତି ରାହୁଲୋୱାଦସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୨।୧୧୩ ଆଦୟୋ) ଆଗତସୁତ୍ତସଦିସାନି।

କପ୍ପସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମକଥିକୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ଅୱିଜ୍ଜାୱଗ୍ଗୋ

୧-୧୦। ସମୁଦୟଧମ୍ମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୨୬-୧୩୫।ଇମସ୍ମିନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୱଗ୍ଗେ। ଚତୁସଚ୍ଚମେୱ କଥିତଂ, ତସ୍ମା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟତ୍ତା ଉତ୍ତାନମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ସମୁଦୟଧମ୍ମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅୱିଜ୍ଜାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। କୁକ୍କୁଳୱଗ୍ଗୋ

୧-୧୪। କୁକ୍କୁଳସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୩୬-୧୪୯। ଅନ୍ତୋ ଅଗ୍ଗି ମହନ୍ତୋ ଛାରିକରାସି, ତତ୍ଥ ଉକ୍କୁଳୱିକୁଲତୋ ଅକ୍କମନ୍ତଂ ଯାୱ କେସଗ୍ଗଂ ଅନୁଦହତାୟ କୁଚ୍ଛିତଂ କୁଳତି କୁକ୍କୁଳଂ , ରୂପୱେଦନାଦି ପନ ତତୋପି କଞ୍ଚି କାଲଂ ଅନୁଦହନତୋ ମହାପରିଳାହନଟ୍ଠେନ ଚ କୁକ୍କୁଳଂ ୱିୟାତି କୁକ୍କୁଳଂ। ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣାଦୀନୀତି ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତଲକ୍ଖଣାନି।

କୁକ୍କୁଳସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁକ୍କୁଳୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ଦିଟ୍ଠିୱଗ୍ଗୋ

୧-୯। ଅଜ୍ଝତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୫୦-୧୫୮।ପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱାତି ଅଭିନିୱେସପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱା। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି ସଞ୍ଞୋଜନାଭିନିୱେସ-ୱିନିବନ୍ଧଅଜ୍ଝୋସାନାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ ଅଭିନିୱେସୋ ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିଯୋ। ୱିନିବନ୍ଧା ''କାଯେ ଅୱୀତରାଗୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୩। ୩୨୦; ମ। ନି। ୧।୧୮୬) ଆଗତଚେତସୋୱିନିବନ୍ଧା । ଅଜ୍ଝୋସାନାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଜ୍ଝୋସାନାନି। ସେସାନି ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନେୱ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦।ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୫୯।ଧରମାନକାଲେତି ଜୀୱମାନକାଲେ। ପହାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋତି ଥେରସ୍ସ କିର ଭଗୱତି ପେମଂ ଅଧିମତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତଂ ଗଣ୍ହିସ୍ସାମୀତି ଚିତ୍ତଂ ଆରାଧେସ୍ସାମି। ଗନ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ସପଲିବୋଧୋ। ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ପହଂସମାନୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିବୋଧନୋ। ୱିମୁତ୍ତି...ପେ... ଜାତୋ ଆଯତିଂ ପଟିୱେଧପଚ୍ଚଯତ୍ତା, ନ ପନ ତଦା ୱିସେସାୱହଭାୱା ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ।

ଆନନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦିଟ୍ଠିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପରିପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଯା ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଖନ୍ଧସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯ ଲୀନତ୍ଥପ୍ପକାସନା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୨। ରାଧସଂୟୁତ୍ତଂ

୧। ପଠମୱଗ୍ଗୋ

୧। ମାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୬୦। ମାରସଦ୍ଧୋୟଂ ଭାୱସାଧନୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ମାରୋ ୱା ଅସ୍ସାତି ମରଣଂ ୱା ଭୱେୟ୍ୟା’’ତି ଆହ। ମାରେତାତି ମରିତବ୍ବୋ ମାରଂ ମରଣଂ ଏତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ମାରେତବ୍ବୋ’’ତି। ଅନୁପାଦାନିବ୍ବାନତ୍ଥାତି ଫଲୱିମୁତ୍ତିସଙ୍ଖାତା ଅରହତୋ ଅରହତ୍ତତା ନାମ ୟାୱଦେୱ ଅନୁପାଦାନିବ୍ବାନତ୍ଥା। ନିବ୍ବାନବ୍ଭନ୍ତରେତି ଅନୁପାଦାନିବ୍ବାନାଧିଗମସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ତତୋ ଓରମେୱ ଇଦଂ ମଗ୍ଗଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ୱୁସ୍ସତି, ନ ତତୋ ପରଂ। ଅସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ।

ମାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୧୦। ସତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୬୧-୧୬୯।ଲଗ୍ଗପୁଚ୍ଛାତି ଲଗ୍ଗନସ୍ସ ବଜ୍ଝନସ୍ସ ପୁଚ୍ଛା। ୟଦି ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତତ୍ତା ସତ୍ତୋ, ଖୀଣାସୱା କଥଂ ସତ୍ତାତି? ସତ୍ତଭୂତପୁବ୍ବାତି କତ୍ୱା। କୀଳାୱିଗମନ୍ତି କୀଳାୟ ଅପନୟନଂ ଓରମଣଂ। ୟନ୍ତରଜ୍ଜୁ ୱିୟ ଭୱପବନ୍ଧସ୍ସ ନୟନତୋ ଭୱରଜ୍ଜୂତି ତଣ୍ହା ୱୁତ୍ତା।

ସତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଠମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିୟୱଗ୍ଗୋ

୧-୧୨। ମାରସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୭୦-୧୮୧।ରୂପାଦିୱିନିମୁତ୍ତଂମରଣଂ ନାମ ନତ୍ଥି ରୂପାଦୀନଂୟେୱ ୱିଭୱୋ ମରଣସମଞ୍ଞାତି। ମରଣଧମ୍ମୋ ୱିନାସଭାୱୋ।

ମାରସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିୟୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩-୪। ଆୟାଚନୱଗ୍ଗାଦି

୧-୧୧। ମାରାଦିସୁତ୍ତଏକାଦସକୱଣ୍ଣନା

୧୮୨-୨୦୫।ସୁଖୁମଂକାରଣଂ ଉପଟ୍ଠାତି, ତେନେସ ଥେରୋ ପଟିଭାନେୟ୍ୟକାନଂ ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପିତୋ। ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀୟଧମ୍ମୱସେନେୱ, ନ ପଟିୱେଧାୱହଭାୱେନ।

ମାରାଦିସୁତ୍ତଏକାଦସକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆୟାଚନୱଗ୍ଗାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିୟା ସଂୟୁତ୍ତନିକାୟ-ଅଟ୍ଠକଥାୟ

ରାଧସଂଯୁଉଓଣ୍ତନାଯ ଲୀନତ୍ବସ୍ପକାସନା ସମଓା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୩। ଦିଟ୍ଠିସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ସୋତାପତ୍ତିୱଗ୍ଗୋ

୧। ୱାତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୦୬।ନଏତେ ୱାତାତି ଯେ ଇମେ ରୁକ୍ଖସାଖାଦିଭଞ୍ଜନକରା, ଏତେ ସତ୍ତକାଯତ୍ତା ୱାତା ନାମ ନ ହୋନ୍ତି। ତେ ହି ନିଚ୍ଚା ଧୁୱା ସସ୍ସତା। ତେନାହ “ୱାତୋ ପନା”ତିଆଦି। ତେନ ସତ୍ତସୁ କାଯେସୁ ଚତୁତ୍ଥଂ କାଯମାହ। ରୁକ୍ଖସାଖାଦିଭଞ୍ଜନକୋ ଏସୋ ୱାତଲେସୋ ନାମ, ୱାତସଦିସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସିକତ୍ଥମ୍ଭୋ ୱିଯାତି ଇମିନା ନିଚ୍ଚଲଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେତି, ପବ୍ବତକୂଟଂ ୱିଯାତି ଇମିନା ପନ ସସ୍ସତିସମଂୱାପି। ଅଯଞ୍ହି ୱାଯୁ କାଯସ୍ସ ନିଚ୍ଚତଂ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ଠିତୋ “ମା ଚ ଅନିଚ୍ଚତା ପରୋ ହୋତୂ”ତି ନ ୱାତା ୱାଯନ୍ତୀତି ବାଧତି। ଏସ ନଯୋ ନଦିଯୋ ସନ୍ଦନ୍ତୀତିଆଦୀସୁ। ଉଦକଂ ପନାତି ଦୁତିଯଂ କାଯଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଗବ୍ଭୋ ପନ ନ ନିକ୍ଖମତି କୂଟଟ୍ଠାଦିଭାୱେନେୱ ତସ୍ସ ଲବ୍ଭନତୋ। ନେୱ ତେ ଉଦେନ୍ତି ଯଥା ୱାତା, ଏୱଂ ତିଟ୍ଠନତୋ ଲୋକସ୍ସ ପନ ତଥା ମତିମତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ୱାତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୪। ଏତଂମମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୦୭-୨୦୯।ଦିଟ୍ଠଂ ରୂପାଯତନଂ ଚକ୍ଖୁନା ଦଟ୍ଠବ୍ବତୋ। ସୁତଂ ସଦ୍ଦାଯତନଂ ସୋତେନ ସୋତବ୍ବତୋ। ମୁତଂ ଗନ୍ଧାଯତନାଦି ତିୱିଧଂ ସମ୍ପତ୍ତଗାହୀହି ଘାନାଦୀହି ପତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବତୋ। ଅୱସେସାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ସତ୍ତାଯତନାନି ୱିଞ୍ଞାତଂ ନାମ କେୱଲଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଜାନିତବ୍ବତୋ। ପତ୍ତନ୍ତି ଅନୁପତ୍ତଂ, ଯଂ କିଞ୍ଚି ପାପୁଣିତବ୍ବଂ ପରିଯେସିତ୍ୱା ଗୱେସିତ୍ୱା ସମ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଅନୁପତ୍ତଂ। ପରିଯେସିତନ୍ତି ପରିଯିଟ୍ଠଂ। ଚିତ୍ତେନ ଅନୁସଞ୍ଚରିତନ୍ତି ମନସା ଚିନ୍ତିତଂ। “ପତ୍ତଂ ପରିଯେସିତ”ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱଯେ ଚତୁକ୍କଂ ସମ୍ଭୱତୀତି ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱସେନ ପତ୍ତପରିଯେସିତପଦାନି, ତତୋ ମନସା ଅନୁୱିଚରିତଞ୍ଚ ନୀହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ “ଲୋକସ୍ମିଂ ହୀ”ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପରିଯେସିତ୍ୱା ପତ୍ତଂ ନାମ ପରିଯେସନାଯ ପରିଗ୍ଗାହଭାୱତୋ। ପରିଯେସିତଂ ନାମ କେୱଲଂ ପରିଯେସିତମେୱାତି କତ୍ୱା ପରିଯେସିତ୍ୱା ପତ୍ତସ୍ସ ମନୁସ୍ସାନୁୱିଚରିତସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ପଠମୱିକପ୍ପେ ସଙ୍କରୋ ଅତ୍ଥୀତି ଅସଙ୍କରତୋ ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ “ଅଥ ୱା”ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାତାଦି। ତଞ୍ହି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣେନ ଗହିତତ୍ତା ମନସା ଅନୁୱିଚରିତଂ ନାମ ନ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ।

ଏତଂମମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ନତ୍ଥିଦିନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୦।ଦିନ୍ନନ୍ତି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସୀସେନ ଦାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ “ଦିନ୍ନସ୍ସ ଫଲାଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯା”ତି, ଦିନ୍ନଂ ପନ ଅନ୍ନାଦିୱତ୍ଥୁଂ କଥଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତି। ଏସ ନଯୋ “ଯିଟ୍ଠଂ ହୁତ”ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। ମହାଯାଗୋତି ସବ୍ବସାଧାରଣଂ ମହାଦାନଂ। ପହେଣକସକ୍କାରୋତି ପାହୁନକାନଂ କାତବ୍ବସକ୍କାରୋ। ଫଲନ୍ତି ଆନିସଂସଫଲଂ ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲଞ୍ଚ। ୱିପାକୋତି ସଦିସଫଲଂ। ପରଲୋକେ ଠିତସ୍ସ ଅଯଂ ଲୋକୋ ନତ୍ଥୀତି ପରଲୋକେ ଠିତସ୍ସ କମ୍ମୁନା ଲଦ୍ଧବ୍ବୋ ଅଯଂ ଲୋକୋ ନ ହୋତି। ଇଧଲୋକେ ଠିତସ୍ସପି ପରଲୋକୋ ନତ୍ଥୀତି ଇଧଲୋକେ ଠିତସ୍ସ କମ୍ମୁନା ଲଦ୍ଧବ୍ବୋ ପରଲୋକୋ ନ ହୋତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ – “ସବ୍ବେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତୀ”ତି। ଇମେ ସତ୍ତା ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଭୱେ ଯୋନିଆଦୀସୁ ଚ ଠିତା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତି ନିରୁଦଯୱିନାସୱସେନ ନସ୍ସନ୍ତି। ଫଲାଭାୱୱସେନାତି ମାତାପିତୂସୁ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତୀନଂ ଫଲସ୍ସ ଅଭାୱୱସେନ “ନତ୍ଥି ମାତା, ନତ୍ଥି ପିତା”ତି ୱଦନ୍ତି, ନ ମାତାପିତୂନଂ, ନାପି ତେସୁ ଇଦାନି କରିଯମାନସକ୍କାରାସକ୍କାରାନଂ ଅଭାୱୱସେନ ତେସଂ ଲୋକପଚ୍ଚକ୍ଖତ୍ତା। ପୁବ୍ବୁଳକସ୍ସ ୱିଯ ଇମେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ ନାମ କେୱଲୋ, ନ ଭୱତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଆଗମନପୁବ୍ବକୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ “ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକା”ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ – “ଚୱିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସତ୍ତା ନାମ ନତ୍ଥୀ”ତି। ସମଣେନ ନାମ ଯାଥାୱତୋ ଜାନନ୍ତେନ କସ୍ସଚି ଅକଥେତ୍ୱା ସଞ୍ଞତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଆହୋପୁରିସିକା ନାମ ସିଯା। କିଞ୍ହି ପରୋ ପରସ୍ସ କରିସ୍ସତି, ତଥା ଚ ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପାଦନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅୱସ୍ସଯୋ ଏୱ ନ ସିଯା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନତୋତି ଆହ “ଯେ ଇମଞ୍ଚ…ପେ… ପୱେଦେନ୍ତୀ”ତି।

ଚତୁସୁ ମହାଭୂତେସୁ ନିଯୁତ୍ତୋତି ଚାତୁମହାଭୂତିକୋ। ଯଥା ପନ ମତ୍ତିକାଯ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ଭାଜନଂ ମତ୍ତିକାମଯଂ, ଏୱମଯଂ ଚତୂହି ମହାଭୂତେହି ନିବ୍ବତ୍ତୋତି ଆହ ''ଚତୁମହାଭୂତମଯୋ''ତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ପଥୱୀଧାତୂତି ସତ୍ତସନ୍ତାନଗତା ପଥୱୀଧାତୁ। ବାହିରଂ ପଥୱୀଧାତୁନ୍ତି ବହିଦ୍ଧା ମହାପଥୱିଂ। ଅନୁଯାତୀତି ତସ୍ସ ଅନୁରୂପଭାୱେନ ଯାତି ଉପେତି। ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ପୁବ୍ବେ ବାହିରପଥୱୀକାଯତୋ ତଦେକଦେସଭୂତା ପଥୱୀ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ସତ୍ତଭାୱେନ ସଣ୍ଠିତା ଇଦାନି ଘଟାଦିପଥୱୀ ୱିଯ ତମେୱ ବାହିରପଥୱୀକାଯଂ ଉପେତି ଉପଗଚ୍ଛତି, ସବ୍ବସୋ ତେନ ନିବ୍ବିସେସତଂ ଏକୀଭାୱମେୱ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆପାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋତି ଏତ୍ଥ ପଜ୍ଜୁନ୍ନେନ ମହାସମୁଦ୍ଦତୋ ଗହିତଆପୋ ୱିଯ ୱସ୍ସୋଦକଭାୱେନ ପୁନପି ମହାସମୁଦ୍ଦଂ, ସୂରିଯରଂସିତୋ ଗହିତିନ୍ଦଗ୍ଗିସଙ୍ଖାତତେଜୋ ୱିଯ ପୁନପି ସୂରିଯରଂସିଂ, ମହାୱାଯୁଖନ୍ଧତୋ ନିଗ୍ଗତମହାୱାଯୋ ୱିଯ ତମେୱ ୱାଯୁଖନ୍ଧଂ ଉପେତି ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ସଯମେୱ ଅତ୍ତନୋ ୱାଦଂ ଭିନ୍ଦତି। ଉମ୍ମତ୍ତକପଚ୍ଛିସଦିସଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକଦସ୍ସନଂ। ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଆକାସଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତି ତେସଂ ୱିସଯଭାୱା ୱିସଯାପୀତି ୱଦତି। ୱିସଯିଗ୍ଗହଣେନ ହି ୱିସଯା ଗହିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି। ଗୁଣାଗୁଣପଦାନୀତି ଗୁଣଦୋସକୋଟ୍ଠାସା। ସରୀରମେୱ ପଦାନୀତି ଅଧିପ୍ପେତଂ ସରୀରେନ ତଂତଂକିରିଯାଯ ପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ। ଦବ୍ବନ୍ତି ମୁଯ୍ହନ୍ତୀତି ଦତ୍ତୂ, ମୂଳ୍ହପୁଗ୍ଗଲା। ତେହି ଦତ୍ତୂହି ବାଲମନୁସ୍ସେହି ପଞ୍ଞତ୍ତଂ।

ନତ୍ଥିଦିନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। କରୋତୋସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୧।ସହତ୍ଥା କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ସହତ୍ଥେନ କରୋନ୍ତସ୍ସ। ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଥାୱରାଦଯୋପି ଇଧ ସହତ୍ଥକରଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତା। ହତ୍ଥାଦୀନୀତି ହତ୍ଥପାଦକଣ୍ଣନାସାଦୀନି। ପଚନଂ ଦହନଂ ୱିବାଧନନ୍ତି ଆହ ''ଦଣ୍ଡେନ ପୀଳେନ୍ତସ୍ସା''ତି। ପପଞ୍ଚସୂଦନିଯଂ ''ତଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ଚା''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଇଧ ପନ ସୁମଙ୍ଗଲୱିଲାସିନିଯଂ ୱିଯ ତଜ୍ଜନଂ ପରିଭାସନଂ ଦଣ୍ଡେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ''ଦଣ୍ଡେନ ପୀଳେନ୍ତସ୍ସ''ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋକଂ ସଯଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ପରସ୍ସ ସୋକକାରଣଂ ସଯଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ, ସୋକଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସ। ପରେହି ଅତ୍ତନୋ ୱଚନକରେହି। ସଯମ୍ପି ଫନ୍ଦତୋତି ପରସ୍ସ ୱିବାଧନପ୍ପଯୋଗେନ ସଯମ୍ପି ଫନ୍ଦତୋ। ଅତିପାତଯତୋତି ପଦଂ ସୁଦ୍ଧକତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ହେତୁକତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ଚ ୱତ୍ତତୀତି ଆହ – ''ହନନ୍ତସ୍ସପି ହନାପେନ୍ତସ୍ସପୀ''ତି। କାରଣୱସେନାତି କାରାପନୱସେନ।

ଘରସ୍ସ ଭିତ୍ତି ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ସନ୍ଧିତା ହୁତ୍ୱା ଠିତାୱ ଘରସନ୍ଧି। କିଞ୍ଚିପି ଅସେସେତ୍ୱା ନିରୱସେସୋ ଲୋପୋ ନିଲ୍ଲୋପୋ। ଏକାଗାରେ ନିଯୁତ୍ତୋ ୱିଲୋପୋ ଏକାଗାରିକୋ। ପରିତୋ ସବ୍ବସୋ ପନ୍ଥେ ହନନଂ ପରିପନ୍ଥୋ। ପାପଂ ନ କରୀଯତି ପୁବ୍ବେ ଅସତୋ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ପାପଂ। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ସତ୍ତା ପାପେ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆହ ''ସତ୍ତା ପନ କରୋମାତି ଏୱଂସଞ୍ଞିନୋ ହୋନ୍ତୀ''ତି ଏୱଂ କିରସ୍ସ ହୋତି ଇମେସଞ୍ହି ସତ୍ତାନଂ ହିଂସାଦିକିରିଯା ନ ଅତ୍ତାନଂ ଫୁସତି ତସ୍ସ ନିଚ୍ଚତାଯ ନିବ୍ବିକାରତ୍ତା, ସରୀରଂ ପନ ଅଚେତନଂ କଟ୍ଠକଲିଙ୍ଗରୂପମଂ, ତସ୍ମିଂ ୱିକୋପିତେପି ନ କିଞ୍ଚି ପାପନ୍ତି। ଖୁରନେମିନାତି ନିସିତଖୁରମଯନେମିନା, ଖୁରସଦିସନେମିନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଗଙ୍ଗାଯ ଦକ୍ଖିଣା ଦିସା ଅପ୍ପତିରୂପଦେସୋ, ଉତ୍ତରଦିସା ପତିରୂପଦେସୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ''ଦକ୍ଖିଣଞ୍ଚେପୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଦକ୍ଖିଣତୀରେ ମନୁସ୍ସା କକ୍ଖଳା''ତିଆଦି। ମହାଯାଗନ୍ତି ମହାୱିଜିତଯଞ୍ଞସଦିସଂ ମହାଯାଗଂ। ଉପୋସଥକମ୍ମେନାତି ଉପୋସଥକମ୍ମେନ ଚ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ହେତ୍ଥ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ଦମସଦ୍ଦୋ ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସ୍ସ ଉପୋସଥସୀଲସ୍ସ ଚ ୱାଚକୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। କେଚି ପନ ''ଉପୋସଥକମ୍ମେନା''ତି ଇଦଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦମନସ୍ସ ୱିସେସନଂ, ତସ୍ମା ''ଉପୋସଥକମ୍ମଭୂତେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦମେନା''ତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ସୀଲସଂଯମେନାତି ସୀଲସଂୱରେନ। ସଚ୍ଚୱଚନେନାତି ସଚ୍ଚୱାଚାଯ। ତସ୍ସା ୱିସୁଂ ୱଚନଂ ଲୋକେ ଗରୁତରପୁଞ୍ଞସମ୍ମତଭାୱତୋ। ଯଥା ହି ପାପଧମ୍ମେସୁ ମୁସାୱାଦୋ ଗରୁ, ଏୱଂ ପୁଞ୍ଞଧମ୍ମେସୁ ସଚ୍ଚୱାଚା। ତେନାହ ଭଗୱା – ''ଏକଂ ଧମ୍ମଂ ଅତୀତସ୍ସା''ତିଆଦି (ଇତିୱୁ। ୨୫)। ପୱତ୍ତୀତି ଯୋ କରୋତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ସନ୍ତାନେ ଫଲସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପୱତ୍ତି। ସବ୍ବଥାତି ''କରୋତୋ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ କିରିଯମେୱ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତି।

କରୋତୋସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ହେତୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୨।ଉଭଯେନାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯପଟିସେଧୱଚନେନ। ସଂକିଲେସପଚ୍ଚଯନ୍ତି ସଂକିଲିସନସ୍ସ ମଲୀନଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ। ୱିସୁଦ୍ଧିପଚ୍ଚଯନ୍ତି ସଂକିଲେସତୋ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା ୱୋଦାନସ୍ସ କାରଣଂ। ନତ୍ଥି ବଲନ୍ତି ସତ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତିଆୱହଂ ବଲଂ ନାମ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥି। ତେନାହ

‘‘ଯମ୍ପୀ’’ତିଆଦି। ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ, ସଂକିଲେସିକମ୍ପି ଚାଯଂ ପଟିକ୍ଖିପତେୱ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱେଵଚନାନୀତି ତସ୍ସା ତସ୍ସା କିରିଯାଯ ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତେନ ବଲଂ, ସୂରୱୀରଭାୱାୱହତ୍ତେନ ୱୀରିଯଂ, ତମେୱ ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହଭାୱତୋ ପୋରିସଂ ଧୁରଂ ୱହନ୍ତେନ ପୱତ୍ତେତବ୍ବତୋ ପୁରିସଥାମୋ, ପରଂ ପରଂ ଠାନଂ ଅକ୍କମନପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପୁରିସପରକ୍କମୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସତ୍ୱଯୋଗତୋ, ରୂପାଦୀସୁ ୱା ସତ୍ତତାଯ ସତ୍ତା, ପାଣନତୋ ଅସ୍ସାସନପସ୍ସାସନୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ପାଣା, ତେ ପନ ସୋ ଏକିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱଦତୀତି ଆହ ‘‘ଏକିନ୍ଦ୍ରିଯୋ’’ତିଆଦି। ଅଣ୍ଡକୋସାଦୀସୁ ଭୱନତୋ ଭୂତାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଅଣ୍ଡ…ପେ… ୱଦନ୍ତୀ’’ତି। ଜୀୱନତୋ ପାଣଂ ଧାରେନ୍ତା ୱିଯ ୱଡ୍ଢନତୋ ଜୀୱାତି ସାଲିଯୱାଦିକେ ୱଦନ୍ତି। ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ସଂକିଲେସୱିସୁଦ୍ଧୀସୁ ୱସୋତି ଅୱସା। ନତ୍ଥି ତେସଂ ବଲଂ ୱୀରିଯନ୍ତି ଅବଲା ଅୱୀରିଯା। ନିଯତତାତି ଅଚ୍ଛେଜ୍ଜସୁତ୍ତାୱୁତାଭେଜ୍ଜମଣିନୋ ୱିଯ ନିଯତପ୍ପୱତ୍ତିତାଯ ଗତିଜାତିବନ୍ଧାପୱଗ୍ଗୱସେନ ନିଯମୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗମନନ୍ତି ଛନ୍ନଂ ଅଭିଜାତୀନଂ ୱସେନ ତାସୁ ତାସୁ ଗତୀସୁ ଉପଗମନଂ। ସମୱାଯେନ ସମାଗମୋ ସଙ୍ଗତି। ସଭାୱୋଯେୱାତି ଯଥା କଣ୍ଟକସ୍ସ ତିକ୍ଖତା, କପିତ୍ଥଫଲାନଂ ପରିମଣ୍ଡଲତା , ମିଗପକ୍ଖୀନଂ ୱିଚିତ୍ତାକାରତା, ଏୱଂ ସବ୍ବସ୍ସପି ଲୋକସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେହି ୱିନା ତଥା ତଥା ପରିଣାମୋ, ଅଯଂ ସଭାୱୋ ଏୱ ଅକିତ୍ତିମୋ ଏୱ। ତେନାହ ‘‘ଯେନ ହୀ’’ତିଆଦି। ଛଠଅଭିଜାତିଯୋ ପରତୋ ୱିତ୍ଥାରୀଯନ୍ତି। ସୁଖଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଭୂମିଂ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ନ ଜାନନ୍ତୀତି ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ୍ତୋ ‘‘ଅଞ୍ଞା ସୁଖଦୁକ୍ଖଭୂମି ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୀ’’ତି ଆହ।

ହେତୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮-୧୦। ମହାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୧୩-୨୧୫।ଅକତାତି ସମେନ ୱା ୱିସମେନ ୱା କେନଚି ହେତୁନା ନ କତା ଏୱ। କେନଚି କତଂ କରଣଂ ୱିଧାନଂ ନତ୍ଥି ଏତେସନ୍ତି ଅକତୱିଧାନା। ପଦଦ୍ୱଯେନପି ଲୋକେ କେନଚି ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ନେସଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତିତାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଦ୍ଧିଯାପି ନ ନିମ୍ମିତାତି କସ୍ସଚି ଇଦ୍ଧିମତୋ ଦେୱସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ୱା ଇଦ୍ଧିଯାପି ନ ନିମ୍ମିତା। ଅନିମ୍ମିତାତି ୱା କସ୍ସଚି ଅନିମ୍ମାପକା। ଅଜନକାତି ଏତେନ ପଥୱୀକାଯାଦୀନଂ ରୂପାଦିଜନକଭାୱଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ରୂପସଦ୍ଦାଦଯୋ ହି ପଥୱୀକାଯାଦୀହି ଅପ୍ପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିକାତି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧି। ଯଥା ପବ୍ବତକୂଟଂ କେନଚି ଅନିବ୍ବତ୍ତିତଂ କସ୍ସଚି ଚ ଅନିବ୍ବତ୍ତକଂ, ଏୱମେତେପୀତି ଆହ ‘‘କୂଟଟ୍ଠା’’ତି। ଯମିଦଂ ‘‘ବୀଜାଦିତୋ ଅଙ୍କୁରାଦି ଜାଯତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଞ୍ଚ ୱିଜ୍ଜମାନମେୱ ତତୋ ନିକ୍ଖମତି, ନାୱିଜ୍ଜମାନଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଯତୋ କୁତୋଚି ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଉପ୍ପତ୍ତି ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଠିତାତି ନିବ୍ବିକାରଭାୱେନ ଠିତା। ନ ଚଲନ୍ତୀତି ନ ୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି। ୱିକାରାଭାୱେନ ହି ତେସଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ କାଯାନଂ ଏସିକଟ୍ଠାଯିଟ୍ଠିତତା। ଅନିଞ୍ଜନଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ପକତିଯା ଅୱଟ୍ଠାନମେୱ। ତେନାହ ‘‘ନ ୱିପରିଣମନ୍ତୀ’’ତି। ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମତ୍ତା ଏୱ ଚ ନେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନ ବ୍ୟାବାଧେନ୍ତି। ସତି ହି ୱିକାରଂ ଆପାଦେତବ୍ବତାଯ ବ୍ୟାବାଧକତାପି ସିଯା, ତଥା ଅନୁଗ୍ଗହେତବ୍ବତାଯ ଅନୁଗ୍ଗାହକତାତି ତଦଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଳିଯଂ ‘‘ନାଲ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଥୱୀ ଏୱ କାଯେକଦେସତ୍ତା ପଥୱିକାଯୋ। ଜୀୱସତ୍ତମାନଂ କାଯାନଂ ନିଚ୍ଚତାଯ ନିବ୍ବିକାରାଭାୱତୋ ନ ହନ୍ତବ୍ବତା, ନ ଘାତେତବ୍ବତା ଚାତି ନେୱ କୋଚି ହନ୍ତା ଘାତେତା ୱା। ତେନାହ ‘‘ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତ୍ୱେୱା’’ତିଆଦି। ଯଦି କୋଚି ହନ୍ତା ନତ୍ଥି, କଥଂ ସତ୍ଥପ୍ପହାରୋତି ଆହ ‘‘ଯଥା ମୁଗ୍ଗରାସିଆଦୀସୂ’’ତିଆଦି। କେୱଲଂ ସଞ୍ଞାମତ୍ତମେୱ ହୋତି, ନ ଘାତନାଦି, ପରମତ୍ଥତୋ ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତ୍ୱେୱ କାଯାନଂ ଅୱିକୋପନୀଯଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପମୁଖଯୋନୀନନ୍ତି ମନୁସ୍ସତିରଚ୍ଛାନାଦୀସୁ ଖତ୍ତିଯବ୍ରାହ୍ମଣାଦିସୀହବ୍ୟଗ୍ଘାଦିୱସେନ ପଧାନଯୋନୀନଂ। ସଟ୍ଠିସତାନି ଛସହସ୍ସାନି। ‘‘ପଞ୍ଚ ଚ କମ୍ମୁନୋ ସତାନୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଂ ‘‘ପଞ୍ଚ କମ୍ମସତାନି ଚା’’ତି । ଏସେୱ ନଯୋତି ଇମିନା ‘‘କେୱଲଂ ତକ୍କମତ୍ତେନ ନିରତ୍ଥକଦିଟ୍ଠିଂ ଦୀପେତୀ’’ତି ଇମମେୱ ଅତ୍ଥଂ ଅତିଦିସତି। ଏତ୍ଥ ଚ ତକ୍କମତ୍ତକେନାତି ଇମିନା ଯସ୍ମା ତକ୍କିକା ନିରଙ୍କୁସତାଯ ପରିକପ୍ପନସ୍ସ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ତନୋ ପରିକପ୍ପିତଂ ସାରତୋ ମଞ୍ଞମାନା ତଥେୱ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ତବ୍ବିଦିଟ୍ଠିଗାହଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା ନ ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିୱତ୍ଥୂସୁ ୱିଞ୍ଞୂହି ୱିଚାରଣା କାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। କେଚୀତି ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ। ତେ ହି ‘‘ପଞ୍ଚ କମ୍ମାନୀତି ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାଯା, ଇମାନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ‘ପଞ୍ଚ କମ୍ମାନୀତି ପଞ୍ଞାପେନ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। କମ୍ମନ୍ତି ଲଦ୍ଧୀତି ଓଳାରିକଭାୱତୋ ପରିପୁଣ୍ଣକମ୍ମନ୍ତି ଲଦ୍ଧି। ମନୋକମ୍ମଂ ଅନୋଳାରିକତ୍ତା ଉପଡ୍ଢକମ୍ମନ୍ତି ଲଦ୍ଧୀତି ଯୋଜନା। ‘‘ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିପଟିପଦା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ଅଜାନନ୍ତା ‘‘ଦ୍ୱଟ୍ଠିପଟିପଦା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଏକସ୍ମିଂ କପ୍ପେତି ଏକସ୍ମିଂ ମହାକପ୍ପେ। ତତ୍ଥାପି ଚ ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯିସଞ୍ଞିତେ ଏକସ୍ମିଂ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟକପ୍ପେ।

ଉରବ୍ଭେ ହନନ୍ତୀତି ଓରବ୍ଭିକା। ଏୱଂ ସୂକରିକାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଲୁଦ୍ଦାତି ଅଞ୍ଞେପି ଯେ କେଚି ମାଗୱିକନେସାଦାଦଯୋ, ତେ ପାପକମ୍ମପସୁତତାଯ କଣ୍ହାଭିଜାତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଭିକ୍ଖୂତି ବୁଦ୍ଧସାସନେ ଭିକ୍ଖୂ। ତେ କିର ‘‘ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଚତୂସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ କଣ୍ଟକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଖାଦନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତି। କସ୍ମାତି ଚେ? ଯସ୍ମା ତେ ପଣୀତପଣୀତେ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିସେୱନ୍ତୀତି ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗାହୋ। ଞାଯଲଦ୍ଧେପି ପଚ୍ଚଯେ ପରିଭୁଞ୍ଜମାନା

ଆଜୀୱକସମଯସ୍ସ ୱିଲୋମଗାହିତାଯ ପଚ୍ଚଯେସୁ କଣ୍ଟକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଖାଦନ୍ତି ନାମାତି ୱଦନ୍ତୀତି ଅପରେ। ଏକେ ପଚ୍ଚଜିତା, ଯେ ୱିସେସତୋ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତା। ତଥା ହି ତେ କଣ୍ଟକେ ୱତ୍ତନ୍ତା ୱିଯ ହୋନ୍ତୀତି କଣ୍ଟକୱୁତ୍ତିକାତି ୱୁତ୍ତା। ଠତ୍ୱା ଭୁଞ୍ଜନନହାନପଟିକ୍ଖେପାଦିୱତସମାଯୋଗେନ ପଣ୍ଡରତରା। ଅଚେଲକସାୱକାତି ଆଜୀୱକସାୱକେ ୱଦତି। ତେ କିର ଆଜୀୱକସମଯେ ଆଜୀୱକଲଦ୍ଧିଯା ଦଳ୍ହଗାହିତାଯ ନିଗଣ୍ଠେହିପି ପଣ୍ଡରତରା। ନନ୍ଦାଦଯୋ କିର ତଥାରୂପଂ ଆଜୀୱକପଟିପତ୍ତିଂ ଉକ୍କଂସଂ ପାପେତ୍ୱା ଠିତା, ତସ୍ମା ନିଗଣ୍ଠେହି ଆଜୀୱକସାୱକେହି ଚ ପଣ୍ଡରତରା ୱୁତ୍ତା। ପରମସୁକ୍କାଭିଜାତୀତି ଅଯଂ ତେସଂ ଲଦ୍ଧି।

ପୁରିସଭୂମିଯୋତି ପଧାନପୁଗ୍ଗଲେନ ନିଦ୍ଦେସୋ। ଇତ୍ଥୀନମ୍ପେତା ଭୂମିଯୋ ଇଚ୍ଛନ୍ତେୱ। ଭିକ୍ଖୁ ଚ ପନ୍ନକୋତିଆଦି ତେସଂ ପାଳି ଏୱ। ତତ୍ଥ ପନ୍ନକୋତି ଭିକ୍ଖାଯ ୱିଚରଣକୋ, ତେସଂ ୱା ପଟିପତ୍ତିଯା ପଟିପନ୍ନକୋ। ଜିନୋତି ଜିଣ୍ଣୋ ଜରାୱସେନ ହୀନଧାତୁକୋ, ଅତ୍ତନୋ ୱା ପଟିପତ୍ତିଯା ପଟିପକ୍ଖେ ଜିନିତ୍ୱା ଠିତୋ। ସୋ କିର ତଥାଭୂତୋ ଧମ୍ମମ୍ପି କସ୍ସଚି ନ କଥେତି। ତେନାହ ‘‘ନ କିଞ୍ଚି ଆହା’’ତି। ନିବ୍ବୁହନାଦିୱିପ୍ପକାରେ କେନଚି କତେପି ଖମନୱସେନ ନ କିଞ୍ଚି ୱଦତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଅଲାଭିନ୍ତି ‘‘ସୋ ନ କୁମ୍ଭିମୁଖା ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୩୯୪) ନଯେନ ୱୁତ୍ତଅଲାଭହେତୁସମାଯୋଗେନ ଅଲାଭିଂ। ତତୋ ଏୱ ଜିଘଚ୍ଛାଦୁକ୍ଖଲ୍ଲପରେତତାଯ ସଯନପରାଯଣଂ ସମଣଂ ପନ୍ନଭୂମୀତି ୱଦନ୍ତି।

ଆଜୀୱୱୁତ୍ତିସତାନୀତି ସତ୍ତାନଂ ଆଜୀୱଭୂତାନି ଜୀୱିକାୱୁତ୍ତିସତାନି। ପସୁଗ୍ଗହଣେନ ଏଳକଜାତି ଗହିତା, ମିଗଗ୍ଗହଣେନ ରୁରୁଗୱଯାଦିସବ୍ବମିଗଜାତି। ବହୂ ଦେୱାତି ଚାତୁମହାରାଜିକାଦିବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦିୱସେନ ତେସଂ ଅନ୍ତରଭେଦୱସେନ ବହୂ ଦେୱା। ତତ୍ଥ ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ଏକଚ୍ଚେ ଅନ୍ତରଭେଦା ମହାସମଯସୁତ୍ତୱସେନ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୧ ଆଦଯୋ) ଦୀପେତବ୍ବା। ମନୁସ୍ସାପି ଅନନ୍ତାତି ଦୀପଦେସକୁଲୱଂସାଜୀୱାଦିୱିଭାଗେନ ମନୁସ୍ସାପି ଅନନ୍ତଭେଦା। ପିସାଚା ଏୱ ପେସାଚା, ତେ ମହନ୍ତମହନ୍ତା ଅଜଗରପେତାଦଯୋ। ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହମନ୍ଦାକିନିଯୋ କୁଳିରମୁଚଲିନ୍ଦନାମେନ ୱଦନ୍ତି।

ପୱୁଟାତି ସବ୍ବଗଣ୍ଠିକା। ପଣ୍ଡିତୋପି…ପେ… ଉଦ୍ଧଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। କସ୍ମା? ସତ୍ତାନଂ ସଂସରଣକାଲସ୍ସ ନିଯତଭାୱତୋ।

ଅପରିପକ୍କଂ ସଂସରଣନିମିତ୍ତଂ ସୀଲାଦିନା ପରିପାଚେତି ନାମ ସୀଘଂଯେୱ ୱିସୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତିଯା। ପରିପକ୍କଂ କମ୍ମଂ ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ପତ୍ୱା ପତ୍ୱା କାଲେ ପରିପକ୍କଭାୱାପାଦନେନ ବ୍ଯନ୍ତୀ କରୋତି ନାମ। ସୁତ୍ତଗୁଳେଏତି ସୁତ୍ତୱଟ୍ଟିଯଂ। ନିବ୍ବେଠିଯମାନମେୱ ପଲେତୀତି ଉପମାଯ ସତ୍ତାନଂ ସଂସାରୋ ଅନୁକ୍କମେନ ଖୀଯତେୱ, ନ ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢୀତି ଦସ୍ସେତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନରୂପତ୍ତା। ନିବ୍ବେଠିଯମାନମେୱ ସୁତ୍ତଗୁଳଅଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ସୁତ୍ତପମାଣେନ, ସୁତ୍ତେ ପନ ଅସତି କୁତୋ ଗଚ୍ଛତି ସୁତ୍ତଗୁଳଅଂ। ତେନାହ – ‘‘ସୁତ୍ତେ ଖୀଣେ ନ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି। ତତ୍ଥେୱ ତିଟ୍ଠତି ସୁତ୍ତପରିଯନ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାଲୱସେନାତି ଅତ୍ତନି ୱେଠେତ୍ୱା ଠିତଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ କାଲସ୍ସ ୱସେନ ନିବ୍ବେଠିଯମାନୋ ବାଲୋ ଚ ପଣ୍ଡିତୋ ଚ ପଲେତି ଗଚ୍ଛତି, ନାତିକ୍କମତି ସଂସାରଂ।

ମହାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧-୧୮। ଅନ୍ତୱାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୧୬-୨୨୩।ଏକତୋୱଡ୍ଢିତନିମିତ୍ତନ୍ତି ଏକପସ୍ସେନ ୱଡ୍ଢିତଂ କସିଣନିମିତ୍ତଂ। ଗାହେନାତି ଲାଭୀ ଝାନଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଗହଣେନ। ତକ୍କେନାତି ନ ଲାଭୀ ତକ୍କମତ୍ତେନ। ଉପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠୀତି ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠି। ସବ୍ବତୋ ୱଡ୍ଢିତନ୍ତି ସମନ୍ତତୋ ଅପ୍ପମାଣକସିଣନିମିତ୍ତଂ। ଏକମେୱାତି ‘‘ଏକମେୱ ୱତ୍ଥୂ’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠି। ଅଟ୍ଠାରସ ୱେଯ୍ଯାକରଣାନୀତି ୱେଯ୍ଯାକରଣଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠାରସ ସୁତ୍ତାନି। ଏକଂ ଗମନନ୍ତି ଏକଂ ୱେଯ୍ଯାକରଣଗମନଂ।

ଅନ୍ତୱାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯଗମନାଦିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୨୨୪-୩୦୧।ଦୁକ୍ଖୱସେନୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖେ ସତି ଦୁକ୍ଖଂ ଉପାଦାଯା’’ତିଆଦିଦୁକ୍ଖୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତାଦିସମେୱ ଦୁତିଯଂ ୱେଯ୍ଯାକରଣଗମନଂ। ତେନାହ ‘‘ତତ୍ରାପି ଅଟ୍ଠାରସେୱ ୱେଯ୍ଯାକରଣାନୀ’’ତି। ତେହୀତି ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତୀ’’ତିଆଦିନଯପୱତ୍ତେହି ୱେଯ୍ଯାକରଣେହି ସଦ୍ଧିଂ। ତନ୍ତି ଦୁତିଯଂ ଗମନଂ।

ଆରମ୍ମଣମେୱାତି କସିଣସଙ୍ଖାତଂ ଆରମ୍ମଣମେୱ। ତକ୍କିସଦ୍ଦେନ ସୁଦ୍ଧତକ୍କିକାନଂ ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ।

ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖୱସେନାତି ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମିଂ ସତି ତଦୁପାଦାଯ ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖୱସେନାତି। ତେହିଯେୱାତି ଦୁତିଯେ ପେଯ୍ୟାଲେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେହିଯେୱ। ତିପରିୱଟ୍ଟୱସେନାତି ତେହିଯେୱ ଛନ୍ନୀସତିଯା ସୁତ୍ତେହି ଚତୁତ୍ଥପେଯ୍ୟାଲେ ତିପରିୱଟ୍ଟୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା।

ଦୁତିଯଗମନାଦିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଯା ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଦିଟ୍ଠିସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯ ଲୀନତ୍ଥପ୍ପକାସନା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ଓକ୍କନ୍ତସଂୟୁତ୍ତଂ

୧-୧୦। ଚକ୍ଖୁସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୦୨-୩୧୧ ।ସଦ୍ଧାଧିମୋକ୍ଖନ୍ତି ସଦ୍ଦହନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଅଧିମୋକ୍ଖଂ, ନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନମତ୍ତୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଅଧିମୋକ୍ଖଂ। ଦସ୍ସନମ୍ପି ସମ୍ମତ୍ତଂ, ତଂସିଦ୍ଧାନୱସେନ ପୱତ୍ତନିୟାମୋ ସମ୍ମତ୍ତନିୟାମୋ, ଅରିୟମଗ୍ଗୋ। ଅନନ୍ତରାୟତଂ ଦୀପେତି କପ୍ପୱିନାସପଟିଭାଗେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ଚାହ ‘‘ତେନେୱାହା’’ତିଆଦି। କପ୍ପସୀସେନ ଭାଜନଲୋକଂ ୱଦତି। ସୋ ହି ଉଡ୍ଡୟ୍ହତି, ନ କପ୍ପୋ, ଉଡ୍ଡୟ୍ହନୱେଲାତି ଝାୟନୱେଲା। ଠିତୋ କପ୍ପୋ ଠିତକପ୍ପୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଠିତକପ୍ପୀ, କପ୍ପଂ ଠପେତୁଂ ସମତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଓଲୋକନନ୍ତି ସଚ୍ଚାଭିସମୟସଙ୍ଖାତଂ ଦସ୍ସନଂ। ଖମନ୍ତି ସହନ୍ତି, ଝାୟନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚକ୍ଖୁସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଓକ୍କନ୍ତସଂୟୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ଉପ୍ପାଦସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୧୨-୩୨୧।ସଙ୍ଖଂପାକଟମେୱ ଅପୁଙ୍ଖସ୍ସ ଅଭାୱତୋ।

ଉପ୍ପାଦସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୬। କିଲେସସଂୟୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୨ ୨-୩୩୧ ।ଏସୋତି ଚକ୍ଖୁସ୍ମିଂ ଛନ୍ଦରାଗୋ। ଉପେଚ୍ଚ କିଲେସେତୀତି ଉପକ୍କିଲେସୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସାତି ସାମଞ୍ଞୱଚନଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ଚୋଦକୋ ''କତରଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି ଆହ। ଇତରୋ କାମଂ ଉପତାପନମଲୀନଭାୱକରଣୱସେନ ଉପକ୍କିଲେସୋ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ନତ୍ଥି, ୱିବାଧନଟ୍ଠୋ ପନ ଅତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ''ଚତୁଭୂମକଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି। ଚୋଦକୋ ''ତେଭୂମକା''ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ୱିୱରତି, ଇତରୋ ''ଉପ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣତୋ''ତିଆଦିନା। ଅରିୟଫଲପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପହାନୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ସବ୍ବସଂକିଲେସତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ, ମଗ୍ଗନିବ୍ବାନାନଂ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମଭାୱୋ ଉକ୍କଂସତୋ ଗହିତୋ ଏୱାତି ଆହ ''ନେକ୍ଖମ୍ମନିନ୍ନନ୍ତି ନୱଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମନିନ୍ନ''ନ୍ତି। ଅଭିଜାନିତ୍ୱାତି ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ଜାନିତ୍ୱା। ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବେସୂତି ପଚ୍ଚକ୍ଖକାତବ୍ବେସୁ। ଛଠଅଭିଞ୍ଞାଧମ୍ମେସୂତି ଅରିୟମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ।

କିଲେସସଂୟୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୭। ସାରିପୁତ୍ତସଂଯୁତ୍ତଂ

୧-୯। ୱିୱେକଜସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୩୨-୩୪୦।ନଏୱଂ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅହଂ ସମାପଜ୍ଜାମୀ’’ତି ୱା, ‘‘ଅହଂ ସମାପନ୍ନୋ’’ତି ୱା ମା ହୋତୁ ତଦା ତାଦିସାଭୋଗାଭାୱତୋ। ‘‘ଅହଂ ୱୁଟ୍ଠିତୋ’’ତି ପନ କସ୍ମା ନ ହୋତୀତି? ସବ୍ବଥାପି ନ ହୋତେୱ ଅହଙ୍କାରସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ପହୀନତ୍ତା।

ୱିୱେକଜସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସୂଚିମୁଖୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୪୧।ତସ୍ମିଂ ୱଚନେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେତି – ‘‘ଅଧୋମୁଖୋ ଭୁଞ୍ଜସୀ’’ତି ପରିବ୍ବାଜିକାଯ ୱୁତ୍ତୱଚନେ – ‘‘ନ ଖ୍ୱାହଂ ଭଗିନୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ। ୱାଦନ୍ତି ଦୋସଂ। ଉବ୍ଭମୁଖୋତି ଉପରିମୁଖୋ। ପୁରତ୍ଥିମାଦିକା ଚତସ୍ସୋ ଦିସା। ଦକ୍ଖିଣପୁରତ୍ଥିମାଦିକା ଚତସ୍ସୋ ୱିଦିସା।

ଆରାମଆରାମୱତ୍ଥୁଆଦୀସୁ ଭୂମିପରିକମ୍ମବୀଜାଭିସଙ୍ଖରଣାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତା ୱିଜ୍ଜା ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜା, ତସ୍ସା ପନ ମିଚ୍ଛାଜୀୱଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେସ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯଦାଯକାନଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗମନନ୍ତି ତେସଂ ସାସନହରଣୱସେନ ତଂ ତଂ ଗାମନ୍ତରଦେସନ୍ତରଂ। ଏୱମାରୋଚେସୀତି ଅତ୍ତୁକ୍କଂସନପରୱମ୍ଭନରହିତଂ କଣ୍ଣସୁଖଂ ପେମନୀଯଂ ହଦଯଙ୍ଗମଂ ଥେରସ୍ସ ଧମ୍ମକଥଂ ସୁତ୍ୱା ପସନ୍ନମାନସା ଏୱଂ ‘‘ଧମ୍ମିକଂ ସମଣା ସକ୍ୟପୁତ୍ତିଯା’’ତିଆଦିନା ସାସନସ୍ସ ଗୁଣସଂକିତ୍ତନୱାଚଂ କୁଲାନଂ ଆରୋଚେସି।

ସୂଚିମୁଖୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାରିପୁତ୍ତସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮ । ନାଗସଂଯୁତ୍ତଂ

୧ । ସୁଦ୍ଧିକସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୪୨ ।ଅଣ୍ଡଜାତି ଅଣ୍ଡେ ଜାତା। ଵତ୍ଥିକୋସେତି ଵତ୍ଥିକୋସସଙ୍ଖାତେ ଜରାଯୁପୁଟେ ଜାତା। ସଂସେଦେତି ସଂସିନ୍ନେ କିଲିନ୍ନଟ୍ଠାନେ ଉପ୍ପନ୍ନା। ଉପପତିତ୍ୱା ଵିଯାତି କୁତୋଚିପି ଅଵପତିତ୍ୱା ଵିଯ ନିବ୍ବତ୍ତା। ପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ତଥା ଵିନେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାନଂ।

ସୁଦ୍ଧିକସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୫୦ । ପଣୀତତରସୁତ୍ତାଦିଵଣ୍ଣନା

୩୪୩-୩୯୧ ।ଵିସ୍ସଟ୍ଠକାଯାତି ‘‘ଯେ ଚମ୍ମେନ ଵା ରୁଧିରେନ ଵା ଅଟ୍ଠିନା ଵା ଅତ୍ଥିକା, ତେ ସବ୍ବଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୂ’’ତି ତତ୍ଥ ନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତତାଯ ଅଧିଟ୍ଠିତସୀଲତାଯ ପରିଚ୍ଚତ୍ତସରୀରା। ଦୁଵିଧକାରିନୋତି ‘‘କାଲେନ କୁସଲଂ, କାଲେନ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତି ଏଵଂ କୁସଲାକୁସଲକାରିନୋ। ସହ ବ୍ଯଯତି ପଵତ୍ତତୀତି ସହବ୍ଯୋ, ସହଚାରୋ। ତସ୍ସ ଭାଵୋ ସହବ୍ଯତା, ତଂ ସହବ୍ଯତଂ। ଅଦନୀଯତୋ ଅନ୍ନଂ। ଖାଦନୀଯତୋ ଖଜ୍ଜଂ। ପାତବ୍ବତୋ ପାନଂ। ନିଵସନୀଯତୋ ଵତ୍ଥଂ। ନିଵସିତବ୍ବଂ ନିଵାସନଂ। ପରିଵରିତବ୍ବଂ ପାଵୁରଣଂ। ଯାନ୍ତି ତେନାତି ଯାନଂ, ଉପାହନାଦିଯାନାନି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଵଯ୍ହସିଵିକାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଛତ୍ତମ୍ପି ପରିସ୍ସଯାତପଦୁକ୍ଖପରିରକ୍ଖଣେନ ମଗ୍ଗଗମନସାଧନନ୍ତି କତ୍ୱା ‘‘ଛତ୍ତୁପାହନ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ଗମନପଚ୍ଚଯ’’ନ୍ତି। ପତ୍ଥନଂ କତ୍ୱା…ପେ… ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ଚମ୍ପେଯ୍ଯନାଗରାଜା ଵିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଣୀତତରସୁତ୍ତାଦିଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନାଗସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସୁପଣ୍ଣସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୯୨-୪୩୭।ପତ୍ତାନନ୍ତି ଉଭୋସୁ ପକ୍ଖେସୁ ପତ୍ତାନଂ। ୱଣ୍ଣୱନ୍ତତାଯାତି ଅତିସଯେନ ୱିଚିତ୍ତୱଣ୍ଣତାଯ। ଅତିସଯତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ୱନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ। ପୁରିମନଯେନାତି ନାଗସଂଯୁତ୍ତେ ପଠମସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ଉଦ୍ଧରନ୍ତୀତି ସମୁଦ୍ଦତୋ ଉଦ୍ଧରନ୍ତି, ପଥୱନ୍ତରପବ୍ବତନ୍ତରତୋ ପନ ତେସଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ ଦୁକ୍କରମେୱ। ପଣୀତତରେତି ବଲେନ ପଣୀତତରେ, ବଲୱନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁଦ୍ଧରଣୀଯନାଗାତି ଆନୁଭାୱମହନ୍ତତାଯ ଚ ୱସନଟ୍ଠାନୱିଦୁଗ୍ଗତାଯ ଚ ଉଦ୍ଧରିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯା ନାଗା। ତେ ‘‘ସତ୍ତୱିଧା’’ତି ୱତ୍ୱା ସରୂପତୋ ୱସନଟ୍ଠାନତୋ ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କମ୍ବଲସ୍ସତରା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କମ୍ବଲସ୍ସତରା ଧତରଟ୍ଠାତି ଇମେ ଜାତିୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ସତ୍ତସୀଦନ୍ତରୱାସିନୋତି ସତ୍ତୱିଧସୀଦସମୁଦ୍ଦୱାସିନୋ। ପଥୱିଟ୍ଠକାତି ପଥୱନ୍ତରୱାସିନୋ, ତଥା ପବ୍ବତଟ୍ଠକା। ତେ ଚ ୱିମାନୱାସିନୋ। ତେ ନାଗେ କୋଚି ସୁପଣ୍ଣୋ ଉଦ୍ଧରିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସେସନ୍ତି ‘‘କାଯେନ ଦ୍ୱଯକାରିନୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ନାଗସଂଯୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ, ତତ୍ଥ ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁପଣ୍ଣସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୦। ଗନ୍ଧଵକାଯସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୪୩୮-୫୪୯। ମୂଲଗନ୍ଧାଦିଭେଦଂ ଗନ୍ଧଂ ଅଵନ୍ତି ଅପଯୁଞ୍ଜନ୍ତୀତି ଗନ୍ଧଵା, ତେସଂ କାଯୋ ସମୂହୋ ଗନ୍ଧଵକାଯୋ, ଗନ୍ଧଵଦେଵନିକାଯୋ। ଚାତୁମହାରାଜିକେସୁ ଏକିଯାଵ ତେ ଦଟ୍ଠଵା, ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନତାଯ ତତ୍ଥ ଵା ନିଯୁତ୍ତାତି ଗନ୍ଧଵକାଯିକା। ତେସଂ ତେସଂ ରୁକ୍ଖଗଚ୍ଛଲତାନଂ ମୂଲଂ ପଟିଚ୍ଚ ପଵତ୍ତୋ ଗନ୍ଧୋ ମୂଲଗନ୍ଧୋ, ତସ୍ମିଂ ମୂଲଗନ୍ଧେ। ଅଧିଵତ୍ଥାତି ମୂଲଗନ୍ଧଂ ଅଧିଟ୍ଠାଯ, ଅଭିଭୁଯ୍ଯ ଵା ଵସନ୍ତା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ତଂ ନିସ୍ସାଯାତି ତଂ ମୂଲଗନ୍ଧଂ ରୁକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ଵା ନିଵତ୍ତା। ନ କେଵଲଂ ତତ୍ଥ ଗନ୍ଧୋ ଏଵ, ମୂଲମେଵ ଵା ତେସଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଉପକପ୍ପତୀତି ନିଵାସଟ୍ଠାନଭାଵେନ ଵିନିଯୁଜ୍ଜତି। ଗନ୍ଧଗନ୍ଧେତି ଗନ୍ଧାନଂ ଗନ୍ଧସମୁଦାଯୋ। ମୂଲାଦିଗନ୍ଧାନଂ ଗନ୍ଧେତି ମୂଲାଦିଗତଅଵଯଵଗନ୍ଧାନଂ ଗନ୍ଧେ, ତିମୂଲାଦିଗତସମୁଦାଯଭୂତେତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁବ୍ବେ ହି ‘‘ମୂଲଗନ୍ଧେ’’ତିଆଦିନା ରୁକ୍ଖାନଂ ଅଵଯଵଗନ୍ଧୋ ଗହିତୋ, ଇଧ ପନ ସବ୍ବସୋ ଗହିତତ୍ତା ସମୁଦାଯଗନ୍ଧୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତେନାହ ‘‘ଯସ୍ସ ହି ରୁକ୍ଖସ୍ସା’’ତିଆଦି। ସୋତି ସୋ ସବ୍ବୋ ମୂଲାଦିଗତୋ ଗନ୍ଧୋ ଗନ୍ଧସମୁଦାଯୋ ଇଧ ଗନ୍ଧଗନ୍ଧୋ ନାମ। ତସ୍ସ ଗନ୍ଧସ୍ସ ଗନ୍ଧେତି ତସ୍ସ ସମୁଦାଯଗନ୍ଧସ୍ସ ତଥାଭୂତେ ଗନ୍ଧେ। ସରିକ୍ଖଂ ସଦିସଂ ପଟିଦାନଂ ଏତିସ୍ସାତି ସରିକ୍ଖଦାନଂ, ପତ୍ଥନା। ଯଥାଧିପ୍ପେତଫଲାନି ସରିକ୍ଖଦାନତ୍ତାଵ ଅଧିପ୍ପେତଫଲଂ ଦେନ୍ତୁ, ଅସରିକ୍ଖଦାନଂ କଥନ୍ତି? ତମ୍ପି ଦେତିଯେଵ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ସବ୍ବକାମଦଦତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅସରିକ୍ଖଦାନମ୍ପୀ’’ତିଆଦି।

ଗନ୍ଧଵକାଯସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୧। ୱଲାହକସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୫୦-୬୦୬। ଲୋକଂ ୱାଲେନ୍ତା ସଂୱରନ୍ତା ଛାଦେନ୍ତା ଅହନ୍ତି ପରିଯେସନ୍ତୀତି ୱଲାହା, ଦେୱପୁତ୍ତା। ତେସଂ ସମୂହୋ ୱଲାହକଦେୱକାଯୋତି ଆହ ‘‘ୱଲାହକକାଯିକା’’ତିଆଦି। ସୀତକରଣୱଲାହକାତି ସୀତହରଣୱଲାହକା। ସେସପଦେସୂତି ଉଣ୍ହୱଲାହକାଦିପଦେସୁ। ଏସେୱ ନଯୋତି ‘‘ଉଣ୍ହକରଣୱଲାହକା’’ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପନନ୍ତି ‘‘ସୀତଂ ହୋତୂ’’ତି ଏୱଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନଂ। ୱସ୍ସାନେତି ୱସ୍ସକାଲେ। ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନମେୱାତି ପାକତିକସୀତମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଣ୍ହେପୀତି ଉଣ୍ହକାଲେ। ଅବ୍ଭମଣ୍ଡପୋତି ମଣ୍ଡପସଦିସଅବ୍ଭପଟଲୱିତାନମାହ। ଅବ୍ଭଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତହଂ ତହଂ ପଟଲଂ ଉଟ୍ଠହତି। ଅବ୍ଭେଯେୱାତି ଅବ୍ଭକାଲେ ଏୱ, ୱସ୍ସାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତିଅବ୍ଭନ୍ତି ସତପଟଲସହସ୍ସପଟଲଂ ହୁତ୍ୱା ଅବ୍ଭୁଟ୍ଠାନଂ। ଚିତ୍ତୱେସାଖମାସେସୂତି ୱସନ୍ତକାଲଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତଦା ହି ୱିଦ୍ଧୋ ୱିଗତୱଲାହକୋ ଦେୱୋ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ। ଉତ୍ତରଦକ୍ଖିଣାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଚ୍ଛିମୱାତାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପକତିୱାତୋତି ପକତିଯା ସଭାୱେନ ୱାଯନକୱାତୋ। ତଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନମେୱାତି ଆହାରୂପଜୀୱୀନଂ ସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣକମ୍ମୂପନିସ୍ସଯୋତୁସମୁଟ୍ଠାନମେୱ। ଏସ ନଯୋ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନସୀତୁଣ୍ହୱାତେସୁପି। ତସ୍ମିଂ ହି ଆହାରୂପଜୀୱୀନଂ ସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣକମ୍ମୂପନିସ୍ସଯମେୱାତି।

ଗୀତନ୍ତି ମେଘଗୀତଂ। ସଚ୍ଚକିରିଯାଯାତି ତାଦିସାନଂ ପୁରିସୱିସେସାନଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନେନ। ଇଦ୍ଧିବଲେନାତି ଇଦ୍ଧିମନ୍ତାନଂ ଇଦ୍ଧିଆନୁଭାୱେନ। ୱିନାସମେଘେନାତି କପ୍ପୱିନାସକମେଘେନ। ଅଞ୍ଞେନପି କଣ୍ହପାପିକସତ୍ତାନଂ ପାପକମ୍ମପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପନ୍ନୱିନାସମେଘେନ ୱୁଟ୍ଠେନ ସୋ ସୋ ଦେସୋ ୱିନସ୍ସତେୱ।

ୱଲାହକସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୨। ଓଚ୍ଛଗୋଉସଂଯୁଉଓଣ୍ଣନା

୬୦୭-୬୬୧।ଅଞ୍ଞାଣାତି ଅଞ୍ଞାଣହେତୁ, ସଚ୍ଛପଟିଚ୍ଛାଦକସମ୍ମୋହହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଇମମେଓ ଅତ୍ଥଂ ହେତୁଅତ୍ଥେନ କରଣଓଚନେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଞ୍ଞାଣେନା’’ତି ଓୁତ୍ତଂ। ସଵ୍ଵାନୀତି ‘‘ଅଞ୍ଞାଣା ଅଦସ୍ସନା ଅନଭିସମଯା’’ତିଆଦୀନି ପଦାନି ଏକାଦସସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଆଗତାନି, ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ଓେଯ୍ଯାକରଣାନି ଓୁତ୍ତାନି ସୁତ୍ତେସୁ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଓସେନ ଓେଯ୍ଯାକରଣସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା।

ଓଚ୍ଛଗୋଉସଂଯୁଉଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୩। ଝାନସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ସମାଧିମୂଲକସମାପତ୍ତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୬୨।ସମାଧିକୁସଲୋତି ସମାଧିସ୍ମିଂ କୁସଲୋ। ତଯିଦଂ ସମାଧିକୋସଲ୍ଲଂ ସହ ଝାନଙ୍ଗଯୋଗେନ ଚତୁକ୍କଧୋ ଝାନସମାଧି, ତସ୍ମା ତଂ ତଂ ୱିଭାଗଂ ଜାନନ୍ତସ୍ସ ସିଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ଆହ – ‘‘ପଠମଂ ଝାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାୱସେନ ପଠମଂ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ, ପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାୱସେନ ଦୁତିଯଂ ତିୱଙ୍ଗିକଂ, ସୁଖେକଗ୍ଗତାୱସେନ ତତିଯଂ ଦୁୱଙ୍ଗିକଂ, ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାୱସେନ ଚତୁତ୍ଥଂ ଦୁୱଙ୍ଗିକମେୱାତି ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଝାନେ ତଂତଂଅଙ୍ଗାନଂ ୱୱତ୍ଥାନେ କୁସଲୋ। ସମାପତ୍ତିକୁସଲୋତି ସମାପଜ୍ଜନେ କୁସଲୋ। ହାସେତ୍ୱାତି ତୋସେତ୍ୱା। କଲ୍ଲଂ କତ୍ୱାତି ସମାଧାନସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ଦୂରୀକରଣେନ ସହକାରୀକାରଣଞ୍ଚ ସମାଧାନେନ ସମାପଜ୍ଜନେ ଚିତ୍ତଂ ସମତ୍ଥଂ କତ୍ୱା। ସେସପଦାନୀତି ସେସା ତଯୋ କୋଟ୍ଠାସା। ତତିଯାଦୀସୁ ନଯେସୁ ଅକୁସଲୋପି ଝାନତ୍ଥାଯ ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ‘‘ଝାଯୀତେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

ସମାଧିମୂଲକସମାପତ୍ତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨-୫୫। ସମାଧିମୂଲକଠିତିସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୬୬୩-୭୧୬। ଦୁତିଯାଦିସୁତ୍ତେସୁ ଠିତିକୁସଲୋତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧହେତୁଅତ୍ଥୋ ଠିତି-ସଦ୍ଦୋ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ପନ କୁସଲୋତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ – ‘‘ଝାନଂ ଠପେତୁଂ ଅକୁସଲୋ’’ତି। ସତ୍ତଟ୍ଠଅଚ୍ଛରାମତ୍ତନ୍ତି ସତ୍ତଟ୍ଠଅଚ୍ଛରାମତ୍ତଂ ଖଣଂ ଝାନଂ ଠପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ଅଧିଟ୍ଠାନୱସୀଭାୱସ୍ସ ଅନିପ୍ଫାଦିତତ୍ତା। ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦେନ କାଲେନ ୱୁଟ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ୱୁଟ୍ଠାନୱସୀଭାୱସ୍ସ ଅନିପ୍ଫାଦିତତ୍ତା। କଲ୍ଲଂ ଜାତଂ ଅସ୍ସାତି କଲ୍ଲିତଂ, ତସ୍ମିଂ କଲ୍ଲିତେ କଲ୍ଲିତଭାୱେନ କସିଣାରମ୍ଭଣେସୁ ‘‘ଇଦଂ ନାମ ଅସୁକସ୍ସା’’ତି ୱିସଯୱସେନ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ନ ସମାଧିସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣକୁସଲୋ। ନ ସମାଧିସ୍ମିଂ ଗୋଚରକୁସଲୋତି ସମାଧିସ୍ମିଂ ନିପ୍ଫାଦିତଙ୍କେ ତସ୍ସ ଗୋଚରେ କମ୍ମଟ୍ଠାନସଞ୍ଞିତେ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ଭିକ୍ଖାଚାରଗୋଚରେ ଚ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞୱିରହିତୋ ଅକୁସଲୋ। କେଚି ପନ ‘‘କମ୍ମଟ୍ଠାନଗୋଚରୋ ପଠମଜ୍ଝାନାଦିକଂ, ‘ଏୱଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ବହୁଲୀକାତବ୍ବ’ନ୍ତି ଅଜାନନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଅକୁସଲୋ ନାମା’’ତି ୱଦନ୍ତି। କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅଭିନୀହରିତୁନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱିସେସଭାଗିଯତାଯ ଅଭିନୀହରିତୁଂ ଅକୁସଲୋ। ସକ୍କଚ୍ଚକାରୀତି ଚିତ୍ତୀକାରୀ। ସାତଚ୍ଚକାରୀତି ନିଯତକାରୀ। ସମାଧିସ୍ସ ଉପକାରକଧମ୍ମାତି ଅପ୍ପନାକୋସଲ୍ଲା। ସମାପତ୍ତିଆଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସକ୍କଚ୍ଚକାରିପଦାଦୀନଂଯେୱ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ଯୋଜେତ୍ୱା ଚତୁକ୍କା ୱୁତ୍ତା’’ତି। ଲୋକିଯଜ୍ଝାନୱସେନେୱ କଥିତଂ ‘‘ସମାଧିକୁସଲୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଦେସନାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ନ ହି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେସୁ ଅକୋସଲ୍ଲଂ ନାମ ଲବ୍ଭତି। ଯଦି ଅକୋସଲ୍ଲଂ, ନ କୁସଲସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିତବ୍ବତା ସିଯାତି।

ସମାଧିମୂଲକଠିତିସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଝାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଯା

ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା।